

ANNA NUORELLE TULEVAISUUS

- ettei kukaan syrjäydy

Ritva Uhinki ja Ailo Uhinki (toim.)

Turun lapsi- ja nuorisotutkimuskeskuksen julkaisuja 2/2011

Turun yliopisto

ANNA NUORELLE TULEVAISUUS – ettei kukaan syrjäydy

Toimittajat: Ritva Uhinki, Ailo Uhinki

Turun Lapsi- ja nuorisotutkimuskeskuksen julkaisuja 2/2011, Turun yliopisto

ISBN: 978-951-29-4561-0 (nid.)

ISBN: 978-951-29-4562-7 (pdf)

ISSN: 1798-2979

Painopaikka: Hansaprint Oy

Turku 2011

Sisällysluettelo

Esipuhe.....	3
Johdanto – tavoitteena työtavoiltaan erilainen seminaari.....	4
Professori Toivo T. Salmi, seminaarin puheenjohtaja.....	4
Seminaarin avaus	6
Rehtori Keijo Virtanen, Turun yliopisto.....	6
Syrjäytymisen käsitteestä	7
Tutkimusjohtaja Hanna Lagström Turun lapsi- ja nuorisotutkimuskeskus, Turun yliopisto.....	7
Lapsuus ja koulu.....	9
Kansliapäällikkö Kari Välimäki, Sosiaali- ja terveysministeriö.....	9
Dosentti Matti Rimpelä, MetrOP-tutkimuksen johtaja, Tampereen yliopisto	11
Akatemiaprofessori Erno Lehtinen, Turun yliopisto, Oppimistutkimuksen keskus.....	19
Minun näkemykseni; luokanopettaja Hanna Kokkala, Lions Quest-kouluttaja, Turun kaupunki.....	23
Oikeus ja poliisi	24
Hovioikeuden presidentti Antero Palaja, Turun hovioikeus	24
Poliisiylijohdaja Mikko Paatero, Sisäministeriö	27
Minun tarinani; vanhempi rikoskonstaapeli Sami Isoniemi, Vaasan poliisilaitos	31
Kirkko ja kasarmi	34
Emeritus arkkipiispa John Vikström	34
Lääkintäkenraalimajuri Pentti Kuronen, sotilasterveydenhuollon dosentti, puolustusvoimien ylilääkäri	37
Minun näkemykseni; kasvatuksen teologi Heikki Arikka, Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymä	41
Työ, vapaa-aika ja vapaaehtoistyö.....	43
Ylijohtaja Tuija Oivo, Työ- ja elinkeinoministeriö.....	43
Minun näkemykseni; liikuntalautakunnan puheenjohtaja Saara-Sofia Sutela, Turun kaupunki	44
Esitysten herättämä keskustelu	46
Näistä puhuttiin	53
Johtaja Kirsi Paasikoski, Lounais-Suomen aluehallintovirasto	53
Seminaarin päätössanat.....	55
Kulttuuri- ja urheiluministeri Stefan Wallin, Opetus- ja kulttuuriministeriö	55
TIIVISTELMÄ	58
SAMMANFATTNING	59
SUMMARY	60
Liite 1: Anna nuorelle tulevaisuus seminaarin ohjelma	61
Liite 2. OCM – Mitä se on?	62

Esipuhe

Konstantinus Suuren Ritarikunnan tehtävänä on auttaa niitä, jotka ovat erityisesti avun tarpeessa. Siten oli luonnollista kokoontua pohtimaan ratkaisumahdollisuuksia nuorison pahoinvointiin maassamme vuosina 2007 ja 2008 tapahtuneiden koulusurmien jälkimainingeissa. Seminaariin 29.10.2010 saatiin lupautumaan erittäin korkeatasoiset alustajat. Silloin päätettiin, että tämän seminaarin anti on saatettava kaikkien asiasta kiinnostuneiden tietoon. Saimme tehtäväksemme koota tämän materiaalin sekä OCM:n että Turun yliopiston yhteisjulkaisuksi.

Suunnittelutoimikunta pyysi alustajia vastaamaan valmisteltuihin kysymyksiin. Turun lapsi- ja nuorisotutkimuskeskus oli pyytänyt kysymyksiä 150:lta rippikoululeirillä olleelta nuorelta. Kysymyksiä tarkennettaessa oli mietitty sekä asiantuntijoiden tietopohjaa että käytännön toteuttajien kokemuksia siitä, miten elämän nivelkohtiin on löydetty toimivia ratkaisuja ja mitä haasteita he nyt näkevät. Päätettiin kysyä myös, mitä kukin alustaja tekisi, jos hänellä olisi täydet valtuudet. Saimmekin kuulla inspiroivaa ja rohkeaa puhetta ”diktaattoreilta”.

Tilaisuuden ohjelma oli jaettu neljään aihealueeseen. Puheenvuorot ovat kirjassa samassa järjestyksessä. Seminaarin ajasta 45 minuuttia oli varattu yleiskeskusteluun. Keskustelu oli antoisa ja ajatuksia herättävä. Se täydensi merkittävästi tapahtumaa ja haastoi yhdessä ymmärtämiseen. Päätimme liittää kirjaamamme keskustelun tähän raporttiin.

Tilaisuudessa pidettiin kaikkiaan 18 alustusta, ja useimmat niistä saatiin julkaistaviksi tässä kirjassa. Suunnittelutoimikunta ja toimittajat esittävät tästä alustajille lämpimät kiitokset. Osa teksteistä on luentorunkoina, osa taas puhuttavaksi tarkoitettussa muodossa. Emme ole muuttaneet tätä materiaalia väliotsikkoja lukuun ottamatta. Seminaarin loppuyhteenvedossa johtaja Kirsi Paasikoski siteerasi Bakhtiarin kirjasta ” Mistään kotoisin” siirtolaisnuoren koskettavan vastauksen kysymykseen, missä hänen kotinsa on. ”Kotini on siellä missä koen olevani tervetullut”.

Toivomme kirjan toimittajina, että myös joku syrjäytymisvaarassa oleva nuori lukisi itse näitä seminaarissa esitettyjä pohdintoja ja kokisi, että hänestä välitetään. Nuorelle lukijalle suosittelemme aluksi nuoren poliisin Sami Isoniemen vaikuttavaa selviytymistarinaa.

Kirjan tarkoituksena on tarjota seminaariin osallistuneille ja muille aiheesta kiinnostuneille monipuolista asiantuntijatasoa tietoa ja inspiroivia jatkua tämän aiheen käsittelyä. Nyt tarvitaan sekä tietoa että halua toimia niin, ettei kukaan syrjäydy. Aina on toivoa.

Turussa laskiaistiistaina 2011

Ritva Uhinki
Koulutuspsykoanalyttikko IFPS

Ailo Uhinki
FT, psykologi

Johdanto – tavoitteena työtavoiltaan erilainen seminaari

Professori Toivo T. Salmi, seminaarin puheenjohtaja

Syksyllä 2008 koko Suomen kansaa kohahdutti Kauhajoen koulusurma. Samana iltana Konstantinus Suuren Ritarikunnan Varsinais-Suomen yhdistyksen jäsenet kokoontuivat veljesiltaan hotelli Helmen kahvioon. Tuo ilta muodostui alkusysäykseksi seminaariin. Kysyimme, mikä nuoria vaivaa, mikä yhteiskunnassa on vialla ja mitä pitäisi tehdä? Pohdimme, voiko pieni yhteisö, jonka jäsenet toimivat hyvin erilaisilla aloilla yhteiskunnassa, tehdä tässä tilanteessa jotakin lasten ja nuorten hyvinvoinnin puolesta. Totesimme, että alalla on paljon toimijoita, joten siinä mielessä perusta on kunnossa. Mutta onko sittenkin annettavissa jotain vielä lisää?

Ajatus jäi itämään ja kypsyi monien piirissämme käytyjen pohdintojen jälkeen vahvaksi haluksi järjestää seminaari, jossa käsitellään lasten ja nuorten hyvinvointiin ja syrjäytymiseen kuuluvia asioita, mutta tehdä se tavallisuudesta poikkeavalla tavalla. Halusimme koota yhteen kaikki tärkeät asiaan vaikuttavat tahot pyrkimyksenä näin luoda vuorovaikutusta eri toimijatahojen välillä. Alustajiksi halusimme kunkin toimialan mahdollisimman korkean viranomaisen tai asiantuntijan.

Alustajilta ei pyydetty tavanomaista puheenvuoroa, vaan vastauksia sellaisiin osin varsin konkreettisiin kysymyksiin, joita on herännyt ns. suuren yleisön kuin lasten ja nuorten omissa mielissä. Saimme kysymyksiä hyvin monelta taholta: nuorilta itseltään, ritarikunnan jäseniltä, jäsenten ystäviltä ja työtovereilta. Kysymykset ryhmiteltiin kullekin alustajalle hänen oman toimialansa mukaan. Kukin alustaja sai aikaa vastaukseensa vain 15 minuuttia, jolloin sanottava oli todella tiivistettävä olennaiseen. Näin mahdollistui myös alustajien runsas määrä ja samalla kuitenkin yleisön mielenkiinto säilyi. Lisämausteena alustuksille oli muutamia käytännönläheisiä kommenttipuheenvuoroja, jotka mielenkiintoisesti konkretisoivat aihepiiriä. Tällaisella rakenteella uskomme luoneemme seminaariohjelmasta sellaisen, että lasten ja nuorten kysymyksiä tarkasteltiin todella monesta näkökulmasta keskittyen juuri usein esille tuleviin ongelmakohtiin. Kun salintäyteinen seminaariyleisö vielä koostui hyvin monipuolisella tavalla lasten ja nuorten kanssa toimivista tahoista ja nuorten tulevaisuudesta kiinnostuneista henkilöistä, myös lääkärikunnan lukuisista edustajista, niin saatiin seminaarin lopussa aikaan myös erinomainen yhteinen keskustelu.

Seminaarin valmistelusta huolehti vuosi sitten muodostettu nelihenkinen toimikunta, johon kuuluivat Timo Joutsamo, Kimmo Sainio, Toivo T. Salmi ja Ilpo Siro. Työryhmällä oli ilo havaita laaja kiinnostus tapahtumaan ja eri tahojen aulius tulla mukaan. Saimme seminaarin myös osaksi Euroopan Unionin Köyhyyden ja syrjäytymisen teemavuoden 2010 Suomen ohjelmaa. Lounais-Suomen aluehallintovirasto, Turun yliopisto ja sen lapsi- ja nuorisotutkimuskeskus olivat aivan korvaamattomana tukena seminaarin toteuttamisessa, ideoiden kehittämisessä kuten myös kitkattomasti sujuneissa järjestelyissä. Turun Sanomien (TS-yhtymä) tuki tämän seminaarijulkaisun mahdollistamiseksi kuten myös osallistuminen seminaarin rakenteen ja tiedottamisen suunnitteluun oli tavattoman tärkeä. Seminaarin järjestäminen herätti kiinnostusta myös liike-elämän taholla, ja saimme tukea Fujitsu Services Oy:ltä, Unica Oy:ltä ja Hesburgerilta.

Anna nuorelle tulevaisuus-seminaari on nyt pidetty ja jatkossa on tarkasteltava, onko tällä tiellä mahdollista viedä lasten ja nuorten asiaa eteenpäin entistä ennakkoluulottomammin yhä laajempaa yhteistyötä tehden.

Seminaarin avaus

Rehtori Keijo Virtanen, Turun yliopisto

Minulla on mieluisa tehtävä toivottaa teidät, arvoisa yleisö ja esitelmöitsijät, tervetulleiksi OCM Varsinais-Suomi ry:n järjestämään Anna nuorelle tulevaisuus -seminaariin. On hienoa, että olette täyttäneet tänään 29.10.2010 Turun yliopiston Tauno Nurmela -salin ääriään myöten.

Seminaarin teema on aina mitä tärkein ja ajankohtaisin. Korkeatasoiset esitelmöitsijät pitävät huolen siitä, että lasten ja nuorten elämää ja ongelmia nyky-yhteiskunnassa käsitellään seminaarissa poikkeuksellisen monipuolisesti.

OCM Varsinais-Suomi ry on tehnyt suurtyön tämän seminaarin kokoamisessa. Yhteistyökumppaneina ohjelman toteuttamisessa ovat muun muassa Turun yliopisto, Lounais-Suomen aluehallintovirasto ja Turun Sanomat.

Tutkimus ja koulutus muodostavat perustan, jolle nuorten tulevaisuutta koskeva päätöksenteko ja viranomaistoiminta voidaan rakentaa. Turun yliopisto on nimennyt vuoden 2009 lopulla hyväksymässään lähivuosien strategiassaan oppimisen ja koulutuksen tutkimuksen yhdeksi kuudesta vahvuusalueestaan.

Vahvuusalueen tutkimusta tehdään useassa Turun yliopiston tiedekunnassa ja erillislaitoksessa. Tutkimus kohdistuu lasten, nuorten ja aikuisten oppimisen ja kehityksen kognitiivisiin, emotionaalisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin ehtoihin sekä koulutuksen ja elinikäisen oppimisen instituutioihin.

Tärkeitä tutkimusaiheita ovat muun muassa kielellisten ja matemaattisten taitojen kehittyminen, lasten ja nuorten vertaissuhteet ja sosiaalinen hyvinvointi, syrjäytymisen ehkäiseminen, koulukiusaaminen sekä korkeakoulujärjestelmän ja koulutuksen yhteys työelämään.

Turun yliopistossa toimii myös erillinen lapsi- ja nuorisotutkimuskeskus, joka omalta osaltaan koordinoi alan tutkimusta. Tulevaisuus on lasten ja nuorten. Siksi tämä seminaari on olennainen.

Tervetuloa!

Syrjäytymisen käsitteestä

**Tutkimusjohtaja Hanna Lagström Turun lapsi- ja nuorisotutkimuskeskus,
Turun yliopisto**

Syrjäytyminen on kiistanalainen käsite, johon liittyy paitsi hallinnollisia, myös metodologisia ja eettisiä haasteita. Mistä lasten ja nuorten oletetaan tällöin syrjäytyvän: tilastoista vai yhteiskunnasta; palvelujärjestelmästä vai arkisista sosiaalisista yhteisöistä? Kiistanalaisuudestaan huolimatta syrjäytymisen käsite on saanut vakiintuneen aseman sekä viranomaisten että tutkijoiden puheessa, ja lastensuojelu- ja nuorisotutkimus sivuavat sitä väistämättä.

Syrjäytyminen käsitteenä

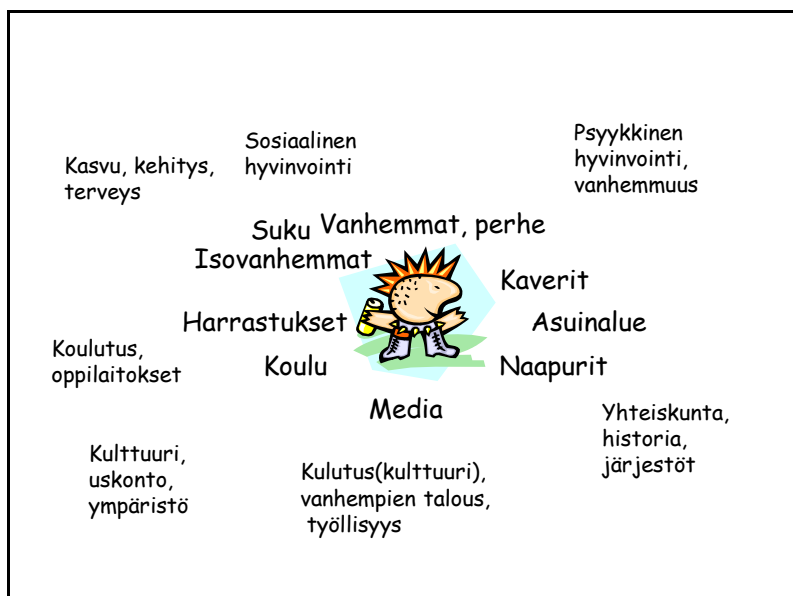
Julkisessa keskustelussa syrjäytyminen yhdistetään usein pitkäaikaiseen työttömyyteen, toimeentulo-ongelmiin, elämän hallintaan liittyviin ongelmiin tai jäämisestä sivuun yhteiskunnallisesta osallisuudesta. Usein siis katsotaan kyseessä olevan kasaantuvat ongelmat ja sitä kautta eräänlainen huono-osaisuuden kehän muodostuminen. Syrjäytyminen viitataan suomalaisessa kielenkäytössä mitä erilaisimpiin hyvinvoinnin ongelmiin ja sosiaalisista yhteisöistä karsiutumisen muotoihin. Syrjäytymisen käsitettä on kuitenkin arvosteltu sen laaja-alaisuudesta. Kun yhden käsitteen avulla pyritään kattamaan laaja ilmiöjoukko, menettää se herkästi erottelukykynsä. Syrjäytymiskäsitteen rinnalla käytettyjä termejä ovat olleet mm. poispudonneet, uloslyödyt, poissuljetut, marginalisoituminen tai polarisoituminen. Yksilötasolla keskitytään usein sosiaalisten ongelmien kasautumiseen, tietynlaiseen moniongelmaisuuteen, tai kehitysmekanismeihin. Laajemmalla tasolla hyvinvointia tarkastellaan usein elintason, elämänhallinnan ja elämänlaadun käsitteillä. Tällöin puhutaan syrjäytymisriskistä, hyvinvointia uhkaavista tekijöistä, sosiaalisesta perimästä tai ongelmien ylisukupolvisesta kehityksestä.

Suomen lainsäätäjä säättäessään nuorisolakia (72/2006) ei käytä juurikaan käsitettä syrjäytyminen, vaan korostaa nuorten aktiivista kansalaisuutta, sosiaalista vahvistamista ja tasa-arvoa. Näin uudessa käsitteistössä on havaittavissa pikemminkin siirtymä syrjäytymiskäsitteestä hyvinvoinnin käsitteeseen, mikä tulee erityisen selvästi esiin hallituksen hyvinvoinnin politiikkaohjelmassa ja nuorisolain mukaisessa kehittämissuunnitelmassa. On kuitenkin selvää, että syrjäytyminen on ennen muuta yhteiskunnallisiin muutosprosesseihin liittyvä käsite.

Moniulotteinen ilmiö

Syrjäytymisellä on monenlaisia ulottuvuuksia; käsitteellä syrjäytyminen viitataan yleisesti niihin toiminnan ja tarpeentyydytyksen puutteisiin, jotka ovat seurausta yhteiskunnan keskeisten toiminta-alueiden ulkopuolelle jäämisestä tai joutumisesta sekä näillä alueilla tarvittavien ja jaettavien pääoman muotojen puutteista. Nuoren elämässä tilanteen tekee riskialttiiksi useiden elämänmuutosten kasautuminen monilla nuorilla suhteellisen lyhyeen ajanjaksoon. Murrosikä muodostaa yksilön kehityksessä eräänlaisen taitekohdan, johon saattaa pakkautua liikaa tavaraa liian lyhyellä aikavälillä selvitettäväksi. Syrjäytyminen on näin ollen muutosprosessi, johon voidaan hakea selityksiä sekä yksilöstä että häntä ympäröivästä yhteiskunnasta ja kulttuurista tai näiden keskinäisestä suhteesta. Poikkeavuus voi liittyä myös muihin elämänvaiheisiin tai valintoihin, mutta se voi aiheutua myös yksilön tai ihmisryhmän joutumisesta yhteiskunnan eri toiminta-alueiden reuna-alueille sekä tähän tilanteeseen liittyvistä uhkakuvista. Tällaisia uhkakuvia voivat olla esimerkiksi vanhempien moniongelmaisuuteen liittyvä lasten syrjäytymisen uhka, nuoren heikkoon koulumenestykseen liittyvä jatkokoulu-

tuksen ulkopuolelle jäämisen uhka tai kouluttamattomuuteen ja määräaikaisiin työsuhteisiin liittyvä työttömyyden uhka. Myös lapset ja nuoret voivat olla eri elämäntilanteissa vaarassa syrjäytyä, koska lapsen arjen elämän ympäristöt ovat moninaiset (kuva 1). Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että syrjäytymisvaara johtaisi riskiryhmään kuuluvien lasten ja nuorten syrjäytymiseen automaattisesti.

Kuva 1. Lapsen elämän arjen ympäristöt.

Syrjäytymisvaarassa olevat lapset ja nuoret sulkee sisäänsä pitkän ikäjakumon, joka ulottuu nuorisolain mukaan 29-vuotiaisiin. Nuoruuden käsite käsittää näin ollen niin vastasyntyneet kuin nuoret "vanhemmatkin". Jos nuoruus siis määritellään tuon nuorisolain ikärajan mukaisesti, ovat syrjäytymistilanteet hyvin vaihtelevia lapsen ja nuoren iän, perhetilanteen ja sitä kautta myös tarvittavan tuen mukaan. Murrosikäisen nuoren vaarat syrjäytyä liittyvät täysin eri prosesseihin kuin vaikkapa 28-vuotiaan nuoren äidin. Julkisen keskustelun ja myös tutkimuksen lähtökohtana on hyvä pitää lasten ja nuorten arjen kokonaisvaltaisuutta: lapsen ja nuoren arki ei ole jakautunut sektoreihin eri tieteen, ammattikuntien taikka hallinnonalojen mukaan. Järjestelmät sen sijaan ovat osittuneet ja toimivat toistaiseksi pääasiassa toisistaan erillään.

Lähteitä:

Nuorisolaki 27.1.2006/72

Syrjäytymisvaarassa olevat lapset ja nuoret - esiselvitys. Prosessinäkökulma ehkäisevän lapsi- ja nuorisopolitiikan sekä lastensuojelun ohjaukseen, tiedonkeruuseen ja ammattikäytäntöihin. Sektoritutkimuksen neuvottelukunta, 1-2009.

Lapsuus ja koulu

Kansliapäällikkö Kari Välimäki, Sosiaali- ja terveysministeriö

Miten käsitätte termin ”syrjäytynyt lapsi ja nuori”?

- Syrjäytynyt lapsi ja nuori on jäänyt vaille riittävää kasvun ja kehityksen tukea. Hän ei enää usko omiin kykyihinsä parantaa asemaansa eikä luota siihen, että muutkaan voisivat todella auttaa.

Miten Sosiaali- ja terveysministeriö tekee yhteistyötä tällä alueella muitten nyt mukana olevien tahojen kanssa?

- Jatkuva yhteistyö lasten ja nuorten hyvinvoinnin alueella
 - Opetus- ja kulttuuriministeriön (varhaiskasvatus, lasten ja nuorten syrjäytyminen, koulutusjärjestelmä, terveyskasvatus, liikuntakasvatus)
 - Sisäasiainministeriön (lasten ja nuorten syrjäytyminen, rikosten ehkäisy)
 - Työ- ja elinkeinoministeriön (nuorten työmarkkinoille siirtyminen, työmarkkinoilta syrjäytyminen)
 - Puolustusministeriön (asevelvolliset, palveluksen keskeyttäneet, ”lykätyt”)
 - Kirkon ja järjestöjen (lasten ja nuorten kasvun tuki, syrjäytymisen ehkäisy, vanhemmuuden tuki, terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen)
 - Kuntien - peruskumppanuus sosiaali- ja terveydenhuollon toteuttajina

Mitä tarkoittavat lasten ja nuorten oikeudet ja velvollisuudet?

- Perustuslailliset oikeudet:
 - oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon
 - lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti (PL 6 § 3mom).
 - oikeus maksuttomaan perusopetukseen
- Vanhemmilla vastuu hoidosta ja kasvatuksesta
- Lapsilla on oppivelvollisuus 7 – 16-vuotiaina

Mikä on tärkein toimintamuoto syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja mitä on tehtävä, jotta tämä toteutuisi?

- Lapsen ja nuoren yksilökohtaisten tarpeiden huomioon ottaminen ja niiden perusteella tukitoimenpiteiden räätälöinti. Yksilökohtaiset tarpeet voivat ilmetä mm. vanhemmuuden ja perheen tukena, kasvun ja oppimisen erillisinä tukitoimina, ammattiin siirtymisen ja työssäolon tukena yms.
- Varhainen puuttuminen; ensimmäinen huolen aiheen havainnut puuttuu ongelmiin yhdessä lapsen / nuoren ja vanhempien kanssa ja kytkee siihen moniammatillista osaamista

Syrjäyttääkö järjestelmä lapsia ja nuoria?

- Yleinen yhteiskunnallinen asenne ja siitä johtuva tukijärjestelmien pirstaloituneisuus ei riittävästi ehkäise syrjäytymiskehityksen alkamista. Yhteiskunnassa on vallalla eriarvoistumiskehitys, joka vaikuttaa erityisesti lapsiin ja nuoriin. Syrjäytyminen yhä enemmän ylisukupolvista.

Jos olisitte ”diktaattori”, mitä tekisitte syrjäytymisen estämiseksi?

- Lisää voimavaroja perhesosiaalityöhön, jossa kohteena lasten lisäksi koko syrjäytynyt perhe.
- Pienemmät ryhmäkoot päiväkodeissa ja kouluissa.
- Oppivelvollisuus 18 ikävuoteen.

Terveydenhoitajien työssä on käytetty ns. vauvasta vaariin periaatetta, joka on oleellisesti huonontanut neuvola- ja kouluterveydenhoidon tilaa. Onko tarkoitus palata aiemmin käytössä olleeseen ja hyväksi havaittuun neuvola- ja kouluterveydenhoitamalliin?

- Mainittu ”moniosaaja”periaate ei enää ole laajasti käytössä. STM on ohjannut työntekejäkohtaiseen syvempään asiantuntemukseen, mutta korostaa yhä voimakkaammin tarvetta käyttää eri alojen asiantuntemusta verkottuneesti. Osaamisalueita pyritään verkottamaan ketjumaisesti: äitiys- ja lastenneuvoloiden, lastenneuvoloiden ja kouluterveydenhuollon sekä kouluterveydenhuollon ja opiskeluterveydenhuollon välillä.

Miksi terveydenhoitajien kotikäynnit pian lapsen syntymän jälkeen on lopetettu? Nehän on todettu erittäin hyväksi keinoksi nähdä perheen valmius uuden jäsenen tuloon.

- Toimintaa ei ole lopetettu. Uusi asetus neuvolatoiminnasta (ns. neuvola-asetus) sisältää terveydenhuollolle velvoitteita kotikäynneistä.

Miten lasten ja nuorten mielenterveyspalveluja parannetaan?

- Parantaminen voi tapahtua järjestelmän rakenteen ja toiminnan kehittämällä sekä taloudellisilla lisäpanostuksilla. Toiminnallista kehittämistä on tapahtunut hyviä kuntakäytäntöjä levittämällä sekä uusien toimintamallien etsimisellä, kuten mm. KASTE -hankkeen Perhe-osiossa.
- Samoin mm. uusi neuvola-asetus sisältää velvoitteita lasten ja nuorten mielenterveyskysymysten huomioimiseksi läpäisyperiaatteella eri toiminnoissa. Opiskeluterveydenhuollon osalta on olemassa erilliset säännökset.
- Uusi terveydenhuoltolaki velvoittaa 23 v. saakka mielenterveyshoitotakuun toteutumiseen 3 kuukaudessa.
- Valmisteilla oleva opiskeluhuoltolaki parantaa mahdollisuuksia saada psykososiaalisia palveluja. Laki on tarkoitus antaa nykyiselle eduskunnalle.

Aikanaan on järjestetty mm. MLL:n toimesta ns. pappakursseja, jotka olivat kunnon koulutus lapsen syntymän tuomiin muutoksiin perheen elämässä. Nyt synnytysvalmennus ei enää käsittele näitä asioita. Miksi?

- Lakisääteinen perhevalmennus sisältää moniammatillisesti järjestetyn perhevalmennuksen ja muun vanhempainryhmätoiminnan. Näissä otetaan huomioon molemmat vanhemmat.
- Kansalaisjärjestöt toteuttavat kurseja itsenäisesti voimavarojensa puitteissa.

Ovatko vaitiolovelvollisuuden rajat oikeat? Eikö tärkeää tietoa lapsen ja nuoren syrjäytymisen uhasta jää pimentoon?

- Lähtökohtaisesti aina lasten / nuorten ja vanhempien luvalla on mahdollista siirtää tarpeen mukaista tietoa viranomaisten välillä.

Dosentti Matti Rimpelä, MetrOP-tutkimuksen johtaja, Tampereen yliopisto

Lapset syrjäytyvät, mitä voisimme tehdä?

Kansainvälisessä vertailussa Suomi on saavuttanut ainutlaatuisia tuloksia lasten hyvinvoinnin edistämiseksi. 1980-luvun puolivälistä alkaen Suomeen on syntynyt yli miljoona syntyessään maailman terveimpiin lukeutuvaa lasta.

Tämä menestystarina toteutui taloudellisesti paljon nykyistä köyhemmässä Suomessa. Esimerkiksi neuvolatoiminta vakiinnutettiin lakisääteisesti koko maahan 1940-luvun ahtaassa kansantaloudessa.

Miten tämä oli mahdollista? Tutkijat puhuvat kansallisesta *väestöpoliittisesta intressistä*. Suomessa oli laaja yhteisymmärrys ja yhteinen tahto ('konsensus') tukemassa lapsiperheiden ja lasten hyvinvoinnin edistämistä. Poliittiset puolueet, pääoma ja työväestö, maalaiset ja kaupunkilaiset – kaikki yhdessä tekivät töitä, jotta Suomen väestö kasvaisi mahdollisimman nopeasti ja lapsista varttuisi 'hyviä ja hyödyllisiä aikuisia' kuten tavoitteita 1900-luvun alussa kirjattiin.

Sen lisäksi että lasten keskimääräinen hyvinvointi – terveysmittareilla mitattuna - parantui nopeasti, myös väestöryhmien väliset erot pienuivat. Tänäpäns ensimmäiset maailman terveimpinä syntyneet ikäluokat ovat noin 20-25 -vuotiaita. Syntyessään näillä lapsilla oli mahdollisuus varttua maailman terveimmiksi aikuisiksi. Tämä mahdollisuus ei näytä kuitenkaan toteutuvan kuin vain osalle heistä.

Lastensuojelun, lastenpsykiatrian ja erityisopetuksen kuormitus on kasvanut. Kunnat ovat sijoittaneet kodin ulkopuolella jo yli 16 000 lasta, yli kaksi kertaa enemmän kuin 1990-luvulla. Sijaishuollon kokonaiskustannukset ovat jo yli 600 milj. euroa vuodessa. Vaikka lastenpsykiatrian resursseja on huomattavasti lisätty, jonot edelleen kasvavat. Lähes joka kymmenes peruskoululainen saa erityisopetusta, kun vastaava osuus oli viitisentoista vuotta sitten vain muutaman prosentin tasolla. Peruskouluihin on palkattu 7000 uutta kouluavustajaa. Erityisen huolestuttavia tietoja tulee 20 - 29 - vuotiaista. Nuorten aikuisten työkyvyttömyyseläkkeiden lukumäärä kasvaa samalla kun kansakunnan keskeisenä haasteena on työaikojen pidentäminen.

Kaiken tämän kehityksen yhteisenä nimittäjänä on väestöryhmien välisten hyvinvointierojen kasvaminen varhaislapsuudesta alkaen. Samalla kun enemmistön hyvinvointi kohenee, pienen mutta kasvavan vähemmistön pahoinvointi lisääntyy. Erityisen huolestuttavaa on lasten pahoinvointiennusteen heikkeneminen. Näyttää siltä, että ongelmien kohdatessa niiden vaara jatkaa ja jopa vaikeutua on lisääntynyt.

Miksi näin on käynyt? Mitä tulisi tehdä? Haen vastauksia näihin kysymyksiin ensisijaisesti julkisen vallan ja erityisesti kuntien näkökulmasta.

Kansallinen konsensus murtui

Lähihistorian tarkastelu osoittaa, että kansallinen konsensus lasten hyvinvoinnin edistämisestä alkoi murtua 1970-luvun lopussa. Vielä 1970-luvulla oli esillä useita kansallisia suunnitelmia, joiden tavoitteena oli lapsiperheiden ja lasten hyvinvoinnin tukeminen.

Otan esiin kolme esimerkkiä. Suomeen alettiin 1970-luvulla rakentaa lapsiperheiden tueksi kasvatus- ja perheneuvoloiden verkostoa. Neuvoloiden ja kouluterveydenhuollon terveystarkastuksista kerättiin koulun, kunnan ja koko maan lapsiväestöä kuvaavia terveystietoja. Oppilashuoltokomitea esitti vuonna 1973 valmistuneessa mietinnössään, että peruskoulujen oppilashuolto tulee varmistaa lailla

ja että kouluissa tulisi vuoteen 1985 mennessä olla tarpeen mukaan resurssoitu kouluterveydenhuolto ja ainakin 500 koulupsykologia ja 500 koulukuraattoria.

Missä olemme tänään? Neuvoloiden ja kouluterveydenhuollon tarjoamasta lasten hyvinvoinnin ja terveyden tilastoinnista luovuttiin kokonaan 1980-luvun alussa. Se purettiin turhana byrokratiana. Viime vuosina on toistuvasti todettu, että tietomme lasten hyvinvointikehityksestä yleensä ja erityisesti kunta- ja asuinalueilla ovat erittäin puutteellisia.

Kasvatus- ja perheneuvoloista ei koskaan rakentunut koko maata kattavaa verkostoa. Perheiden tukeminen ennen lapsen ongelmien väistämätöntä kohtaamista on jäänyt alkutekijöihin. Peruskoulujen sosiaali- ja mielenterveystyön kehittäminen on jäänyt yksittäisten työntekijöiden varaan. Koulupsykologeja ja kuraattoreja on edelleen huomattavasti vähemmän kuin mitä 1970-luvun alussa asetettiin tavoitteeksi.

Voimme vain kuvitella, millaista lasten ja nuorten hyvinvointikehitys olisi ollut, jos seuranta olisi kehitetty myös paikallisesti uusiin haasteisiin vastaavaksi ja samalla olisi rakennettu perhe- ja kasvatuseuvoloiden verkosto ja peruskoulujen oppilashuolto koko maan kattavaksi 1970-luvun suunnitelmien mukaan. Olisiko tarvittu niitä satoja miljoonia euroja, jotka 1990-luvulta alkaen on ollut pakko käyttää häiriösuuntautuneisiin palveluihin?

Mikä mursi hyvinvointikonsensuksen?

Miksi lasten hyvinvointiin keskittynyt väestöpoliittinen konsensus murtui? Osaksi selityksenä on pitkään jatkunut myönteinen kehitys. Tilastot kertoivat lasten hyvinvoinnin paranemisesta ja Suomea arvostettiin kansainvälisestikin menestystarinana. Samanaikaisesti yhteiskuntapolitiikassa alkoi ensin korostua huoli keski-ikäisen väestön terveydestä ja 1980-luvulta alkaen ikääntyvästä väestöstä. Lapsiperheiden ja lasten hyvinvointi jäivät suomalaisen yhteiskunnan asialistalla tärkeysjärjestyksessä uusien haasteiden jälkeen.

Suomen väestöpoliittinen intressi rakentui paljolti kansalaisjärjestöjen ja valtionhallinnon yhteistyönä. Pienessä maassa ei ole luontevasti ollut voimavaroja sellaisten yhteiskunnallisten instituutioiden perustamiseen, jotka olisivat huolehtineet lapsiperheiden ja lasten tuen kehittämisestä myös silloin kun yhteiskunnallinen paine ei sitä vaadi. Tätä havainnollistaa kouluterveydenhuollon suhde työterveyshuoltoon. Jälkimmäisen kehittämisestä ovat huolehtineet työmarkkinajärjestöt, joiden varmistamana esimerkiksi Työterveyslaitos on laajentunut lähes tuhannen työntekijän tutkimus- ja koulutuskeskukseksi. Kouluterveydenhuolto ja sen osaaminen ovat saaneet sen sijaan vapaasti murentua, kun sen tukena ei ole työmarkkinajärjestöjen kaltaista yhteiskunnallista voimaa.

Lapsiperheiden ja lasten hyvinvointikonsensuksessa oli mukana myös suomalainen talouselämä. Kotimainen hyvinvoiva työvoima koettiin tulevaisuuden tärkeäksi menestystekijäksi. 1990-luvulta alkaen se ei enää ole ollut samassa asemassa. Tuotanto siirtyy halvan työvoiman maihin ja kotimaiseen työvoimapulaan voidaan vastata valmiin työvoiman tuonnilla. Näin suomalaisen talouselämän kiinnostus olla tukemassa lapsiperheiden ja lasten hyvinvointia on nopeasti vähentynyt.

Lasten tukea on rakennettu samanaikaisesti useilla eri hallinnonaloilla. Aluksi tämä oli hyvä ratkaisu, mutta toimintojen laajentuessa ja moninaistuessa ne myös hajaantuivat. Jokainen taho ja ammattiryhmä ovat kehittäneet omia tulkintojaan ja toimintojaan. Kun 1900-luvun talouslama leikkasi voimavaroja ja samalla jokainen keskittyi ydintoimintoihin, työnjako nousi yhteistoimintaa tärkeämmäk-

si. Koko perheen hyvinvointia vahvistavan tuen sijasta on yhä useampi lapsi kasvatettu hajanaisen palvelujärjestelmän asiakkaaksi.

Hyvinvointituen rapautumisen taustalla on myös ollut hyvinvointipolitiikan kansainvälinen kehitys. Suomen kaltaisissa maissa yhteiskuntapolitiikan painopiste siirtyi 1980-luvulta alkaen väestön hyvinvoinnista huolehtimisesta ongelmien varhaiseen tunnistamiseen ja hoitoon. Yhteisösuuntautuneisuus korvautui asiakaskeskeisyydellä. Suomessa tämä on tarkoittanut, että ongelmista virittyneisiin asiakassuhteisiin perustuvat toiminnot ovat kasvaneet, kun taas yhteisösuuntautuneen hyvinvointituen voimavarat ovat vähentyneet.

Kaiken tämän lisäksi valtio ja kunnat siirtyivät 2000-luvulla lyhyen aikavälin tuottavuutta korostavaan kehysbudjettiin. Häiriöpalvelujen kustannusten kasvaessa ei saman tilivuoden aikana ollut mahdollista lisätä varhaisempaa hyvinvointitukea. Kuntien toiminta- ja taloussuunnitelmissa lapsiperheiden ja lasten tuki alettiin tulkita kulutusmenoksi, jota pyrittiin pikemminkin leikkaamaan kuin lisäämään.

Näitä kehityskulkuja pidän tärkeimpinä syinä siihen, että maailman terveimmistä lapsista ei Suomessa kasvakaan toivotussa määrin maailman hyvinvoivimpia aikuisia. Kun näin totean, kuulen kysymyksen: Entä vanhemmuus? Eikö tärkein syy kuitenkin ole vanhemmuuden oheneminen? Pidän tätä väitettä joukkoharhana. Varsin monet tosiasiat kertovat, että vanhemmuus on tänään Suomessa vahvempaa ja parempaa kuin koskaan aikaisemmin. Mutta samalla se on tullut paljon vaativammaksi.

Se vanhemmuus, joka riitti 1970-luvulla, ei riitä enää. Lapsen ajasta ja kehityksestä kilpailevat monet muut tahot, erityisesti yhä voimistuva media. Mediassa ja kaupungistuvilla asuinalueilla on yhä enemmän pahaan houkuttelijoita. Vanhempien ja isovanhempien etäisyys on kasvanut. Yhä useammissa perheissä on vain 1-2 lasta, jolloin omasta kokemuksesta oppiminen jää vähäiseksi. Kun vanhemmat eivät osaa tai eivät jaksaa, lapsen vaara ajautua ongelmiin on kasvanut moninkertaiseksi siitä, mitä se oli vuosikymmeniä sitten.

Moraalinen puhe vanhempien vastuusta ei auta juuri ketään muuta kuin puhujaa. Paljon tärkeämpää on kehittää ja vahvistaa vanhemmuuden tukea niin, että nekin isät ja äidit, joilla on haasteita toimeentulossaan tai omissa ongelmissaan, osaisivat hieman viisaammin kasvattaa lapsiaan.

Esimerkkejä 2010-luvun hyvinvointihaasteista

Tässä yhteydessä nostan esiin lukuisista haasteista muutamia: oppimisen ja hyvinvoinnin vahva yhteys, asuinalueiden ja koulujen välisten erojen kasvaminen ja aivohyvinvoinnin vaarantuminen.

Viime vuosien tutkimus on osoittanut, että koulutuksella ja hyvinvoinnilla on voimakas yhteys toisiinsa. Lasten näkökulmasta kysymys on oppimisesta ja sen yhteydestä hyvinvointiin. Mitä tämä tarkoittaa käytännössä? Kun peruskoulun 8. - 9. luokan oppilaiden lukuaineiden keskiarvo on kahdeksan tai sitä parempi, noin joka kymmenes heistä raportoi masentuneisuuteen viittaavia oireita. Jos keskiarvo on jäänyt alle seitsemän, noin joka toinen ilmoittaa tällaisia oireita.

Toistaiseksi tunnemme oppimisen ja hyvinvoinnin yhteyttä huonosti. Todennäköisesti kysymys on jatkuvasta vuorovaikutuksesta: myönteiset kokemukset oppimisessa vahvistavat hyvinvointia ja hyvä vointi mahdollistaa tuloksellisen oppimisen. Sen tiedämme, että tämä vuorovaikutus ja myös sen noidankehät alkavat jo varhaislapsuudessa.

Toinen ja edellistä uudempi haaste näkyy toistaiseksi suurissa kaupungeissa. Helsingin seudulla peruskoulujen yläasteilla on vanhempien koulutustaustassa jo suuria eroja. Joissakin kouluissa yli puolella isistä tai äideistä on korkeakoulututkinto ja toisissa kouluissa vastaava osuus jää alle 30 %. Alustavien tutkimusten mukaan jopa 80 % yläkoulujen välisistä eroista oppimistuloksista selittyy äidin koulutustasolla.

Pääkaupunkiseudulla on tunnistettavissa toisiaan vahvistavaa asuinalueiden ja koulujen välistä sosiaalista eriytymistä. Vanhempien korkea koulutustaso ja lasten hyvä koulumenestys kasautuu yhtäälle ja toisaalla korostuu taas vanhempien matala koulutustaso, kasvavat toimeentulovaikeudet ja lasten vaatimaton koulumenestys. Tätä kysymystä tarkemmin selvittämään olemme käynnistäneet Helsingin seudulla laajan tutkimusohjelman, jota kutsutaan MetrOP-tutkimukseksi.¹

Kolmanneksi nostan keskusteltavaksi aivohyvinvoinnin, jossa summautuvat useat uhkatekijät. Lasten keskimääräinen nukkumisaika on lyhentynyt noin tunnilla 1970-luvun jälkeen. Murrosiässä useimmat lapset tarvitsisivat noin yhdeksän tuntia yöunta, mutta noin joka viides ilmoittaa nukkumisen jäävän lyhyemmäksi kuin kahdeksan tuntia. Samanaikaisesti jokaisen lapsen kohtaama informaatiokuorma kasvaa. Kolmantena on mielialakemian yleistyminen. Nikotiinin, alkoholin ja huumeiden rinnalle ovat tulleet energijuomat ja mielialaan vaikuttavat lääkkeet. Levon ja rentoutumisen vähentyessä sekä informaatiokuorman ja mielialakemian kuormittaessa aivoja yhä enemmän on syytä huolestua siitä, millaiseksi lasten aivojen hyvinvointi kehittyy, kun he tulevat keski-ikään.

Olen nostanut nämä kolme haastetta esiin siksi, että niistä koostuu lasten syrjäytymisen kannalta vakava kokonaisuus. Suomi on ollut ylpeä lapsistaan ja heille tarjolla olevasta tasa-arvoisesta ja kansainvälisessä vertailussa varsin oikeudenmukaisesta tulevaisuudesta. Edellä kuvatut kolme haastetta yhdessä uhkaavat tätä näkymää ellei niihin haluta ja osata menestyksellisesti vastata.

Mitä tekisin, jos olisin ”Kekkonen”?

Kun käytettävissä on melko vähän aikaa, esitän joitakin toimenpide-esityksiä niitä sen tarkemmin avaamatta. Keskityn seuraavassa valtion ja kunnan päätettävissä oleviin toimintoihin paljolti siksi, että niihin viime vuosien tutkimus- ja kehittämistyöni on kohdistunut.

Ensimmäiseksi olisi asetettava tavoitteeksi kaikkia lapsiperheiden ja lasten parissa työskenteleviä ammattiryhmiä ja toimintoja yhdistävät yhteiset tulkinnat niin lasten kehityksestä kuin sen tukemisesta. Jotta tähän päästäisiin,

- 1) käynnistäisin kansallisen tutkimus-, kehittämis- ja koulutusohjelman, jonka tavoitteena olisi rakentaa yhteistä ymmärrystä ja tulkintaa lasten hyvinvointi- ja pahoinvointikehityksestä, sekä
- 2) yhdistäisin kaikki kunnan vastuulla olevat tuet ja toiminnot yhtenäiseksi kokonaisuudeksi raskauden alkamisesta aikuisuuteen saakka.

Mitä tarkoitan yhteisillä tulkinnoilla? Otan neljä esimerkkiä: jatkuvuus, hyvinvointioppiminen, kehitysyhteisöt ja kasvatuskumppanuus.

¹Ks. Matti Rimpelä ja Venla Bernelius (toim.) Peruskoulujen oppimistulokset ja oppilaiden hyvinvointi eriytyvällä Helsingin seudulla. MetrOP-tutkimus 2010-2013. Mitä tiedettiin tutkimuksen käynnistyessä keväällä 2010? <http://helsinki.fi/openaccess/helda/>

Lapsen kasvun ja kehityksen kulmakiviä ovat *paikan, aikuisten ja moraalin jatkuvuus*. Jokaisella lapsella tulisi olla oikeus omaan "mansikkapaikkaan", tuttuun ympäristöön. Lasten aikuissuhteiden tulisi olla mahdollisimman pysyviä. Ensisijaisesti tärkeitä ovat vanhemmat ja muut läheiset, mutta myös kunnan palvelujen työntekijät. Olennaista on kasvatusilmapiiri ja taaskin ei vain kotona, vaan myös kunnan järjestämissä toiminnoissa, erityisesti varhaiskasvatuksessa ja peruskoulussa.

Lasten ja lapsiperheiden tukitoiminnoissa on lukuisia katkoksia, joissa ammattiryhmät, toimintayksiköt ja jopa toimintakulttuurit muuttuvat ilman, että nämä muutokset perustuisivat ajanmukaiseen tietoon lapsen kasvusta ja kehityksestä.

Kun äidin ja lapsen ruumiillinen terveys olivat ensisijaisina haasteina, oli perusteltua jakaa neuvolatyö äitiys- ja lastenneuvolaksi. Syntymä merkitsi työntekijöiden vaihtumista. Vaikka somaattinen terveysosaaminen on edelleen tärkeää, sen rinnalle ja jopa suuremmaksi tehtäväksi on tullut vanhempien ja lapsen psykososiaalinen tukeminen. Samalla tehtävä on laajentunut äidistä ja lapsesta koko perheen tukemiseen. Tässä katsannossa olisi perusteltua jatkaa sitä luottamusta ja yhteistyötä, joka kehittyi raskauden aikana koko perheen kanssa, myös syntymän jälkeen.

Äitiys- ja lastenneuvola erillisinä toimintoina kuuluvat historiaan ja niiden tilalle tulisi rakentaa lapsiperheiden hyvinvointineuvoloita. Vaikka tästä on jo puhuttu kymmenkunta vuotta, edelleenkin isän neuvolakäynti on terveydenhuollon tietojärjestelmille tuntematon tapahtuma. Vain äidin ja lapsen käynnit tilastoidaan.

Toiset katkokset liittyvät oppivelvollisuuteen ja peruskoulun rakenteeseen. Oppivelvollisuuden rajautuminen 7. - 16. ikävuosiin on historian jäännös, jolle on vaikea löytää tukea nyky-yhteiskunnasta. Oppimisvaikeudet havaitaan yhä paremmin jo 4 - 5 vuoden iässä. Työelämä ei tarjoa 16 vuotta täytäneille samalla tavalla luonnollisia tehtäviä kuin oppivelvollisuusiästä päätettäessä.

Jos varhaiskasvatus ja perusopetus yhdistettäisiin kokonaisuudeksi, oppivelvollisuus voisi alkaa esimerkiksi viisivuotiaana ilman, että lapsen tarvitsisi sitä useimmiten erikseen huomata. Oikeus koulutukseen ja työharjoitteluun tulisi jatkua kaikille ainakin 18 ja mahdollisesti 21 vuoden ikään saakka. Tämä tarkoittaisi toisen asteen koulutuksen kehittämistä huomattavasti nykyistä monimuotoisemmaksi.

Oma kysymyksensä on oppivelvollisuuskoulun katkeaminen keskellä murrosikää. Kukaan lapsen kehitystä tunteva ei rakentaisi sellaista koulua, jossa opettajat ja koulurakennus vaihtuvat 13 vuoden iässä. Kun yli murrosiän saattavat aikuiset ja myös luokkayhteisöt tulisivat tutuiksi viimeistään kymmenvuotiaana, olisi lasten mahdollisuus selviytyä murrosiän haasteista huomattavasti nykyistä paremmin turvattu.

Hyvinvointioppimisen tulkinta on kehittynyt, kun hyvinvoinnin ja lukutaidon tutkijat ovat löytäneet toisensa. Tästä yhteistyöstä olen kehitellyt mallia, joka rakentuu hyvinvoinnin ja pahoinvoinnin oppimiselle. Lapsen kehittyessä hän oppii hyvinvointia ja pahoinvointia samalla tavalla kuin hän myöhemmin oppii lukemista ja laskemista. Lapsiperheet voidaan tässä kehityksessä ymmärtää oppiviksi yhteisöiksi.

Mitä on se hyvinvointi, jota opitaan ja jota siis pitäisi myös opettaa samalla tavalla kuin lukemista ja laskemista. Nostan esiin muutaman teeman:

- Mielen ja ruumiin viestien havaitseminen, sanoittaminen ja tulkinta sekä muuntaminen toiminnaksi. Ihminen on rakennettu niin viisaasti, että koko ajan ja jo syntymästä alkaen mieli ja ruumis tuottavat viestejä tasapainostaan. Varhaislapsuudessa nämä viestit pakottavat ympäristön aikuiset toimimaan tasapainon korjaamiseksi. Kun pieni lapsi on nälkäinen, hän tekee tiettäväksi, että vähintäänkin banaania tulisi olla tarjolla. Vähitellen nämä viestit alkavat kulkea tietoisuuden kautta. Silloin ajankohtaiseksi tulee niiden havaitseminen ja edelleen myös sanoittaminen ja tulkinta. Esimerkiksi oireet tulevat lapsen kieleen 5-6-vuoden iässä. Olennaista tässä vaiheessa on tulkinta ja toiminta. Pelkistäen: Oppiiko lapsi tulkitsemaan, milloin väsymys on levon, ruuan tai liikunnan puutetta vai löytääkö hän ratkaisun energijuomista.
- Puhuminen ja sosiaalinen vuorovaikutus. Varhaisesta vuorovaikutuksesta on jo opittu paljon ja viime vuosina on myös hieman varttuneempien lasten "sosiaalisen kompetenssin" tutkimus kehittynyt. Kaksivuotiaat ovat varsin väkivaltaisia, kun he alkavat oppia vuorovaikutusta toisten lasten kanssa. Puhuminen ja vuorovaikutus ovat ilmiselvästi paljolti myös opittuja vaikka esimerkiksi lasten erilainen temperamentti otettaisiin huomioon.
- Arjen rytmit. Aikaisemmin ympäristö monella tavalla opetti ja jopa pakotti lapsen tiettyyn vuorokausirytmiiin. Viime vuosina vaihtoehtoiksi ovat tulleet median ja internetin tarjoama 7/24 yhteiskunta. Määräaikainen ateriointi on vaarassa muuttua "kokopäiväsyömiseksi". Levon ja kuormituksen selvä jaksotus muuttuu valvomiseksi, jota kompensoidaan iltapäiväunilla ja nukkumalla viikonvaihteessa yli puolen päivän. Kun ympäristö ei enää pakota arjen rytmeihin, tulisi niiden välttämättömyys hyvinvoinnille oppia järjen kautta.
- Itsehoito. Esimerkiksi peseytyminen, suuhygienia, kynnet, iho ja muu vastaava, mutta myös pienten vammojen ja haavojen hoito. Joka kymmenennellä lapsella on jatkuvaa lääkehoitoa edellyttävä tauti, useimmiten allergia tai astma. Myös tavallisten flunssien hoitaminen kuuluu tähän teemaan.
- Liikunta, jne...

Kaksi erityisen tärkeää näkökohtaa hyvinvointioppimisessa on sen suuntautuminen ja ajoittuminen. Hyvinvointioppiminen rakentuu lapsen jokapäiväiseen arkeen, ei myöhemmin uhkaavien tautien tai ongelmien riskellä uhkaamiseen. Sen perussävy on myönteinen, ei vaaran välttäminen. Hyvinvointioppiminen jatkuu parhaimmillaan läpi koko elämän, mutta sen kriittisimmät vaiheet sijoittuvat varhaislapsuuden vuosiin, siis ennen kouluikää.

Kehitysyhteisöillä tarkoitan ekologista tulkintaa lapsen kehityksestä. Lapsi kasvaa ja kehittyy yhteisöissä, joista tärkeimpiä ovat perhe laajasti tulkittuna, asuinyhteisö, päiväkotia ja koulu, mutta myös harrastukset, uusi media ja "katu". Kehitysyhteisölle olennaista on, että lapset ovat siinä osallisia, kuuluvat yhteisöön. Kysymys ei siis ole palveluille ominaisesta asiakassuhteesta, vaan paljon merkityksellisemmästä kuulumisesta yhteisöön.

Menemättä tarkemmin tähän tulkintaan nostan esiin lasten keskeisen ominaisuuden. Lapset oppivat helposti salaamaan kehitysyhteisöjä toisiltaan. Heidän roolinsa näissä kehitysyhteisöissä voi rakentua hyvinkin erilaiseksi ilman, että kukaan näkee kokonaisuutta. Kotona ei välttämättä tiedetä, millaiseksi lapsen rooli muodostuu mediassa, harrastuksissa tai koulussa. Koulussa ei tunneta lapsen elämää kotona eikä harrastuksissa. Juuri kehitysyhteisöjen lukumäärän kasvaminen tekee vanhemmuudesta yhä vaativampaa. Ne kilpailevat lapsen ajasta ja huomiosta.

Viime kädessä lapsen hyvinvointi kehittyy kaikkien kehitysyhteisöjen summana. Lasta on erittäin vaikea auttaa ilman yhteistyötä hänen kehitysyhteisöjensä kanssa. Käytännössä lapsen auttamiseksi aikuisten tulisi muuttua.

Näin tullaan neljänteen teemaan, kasvatuskumppanuuteen. Jotta kehitysyhteisöjen yhteisvaikutus olisi lapsen kannalta mahdollisimman myönteinen, tulisi niiden toimia toisiaan tukien ja joskus myös korjaten ja jopa korvaten. Työnjaon sijasta olisi puhuttava yhteistoiminnasta. Eikä riitä yhteistoiminta vain perheiden ja työntekijöiden tasolla, vaan kasvatuskumppanuutta tarvitaan myös johtamisessa ja hallinnossa.

Olen jo edellä sivunnut joitakin konkreettisia toimia yhteisten tulkintojen lisäksi. Tiivistän vielä muutamaman esimerkin:

- Perhetyöntekijä terveydenhoitajan työpariksi jokaiseen hyvinvointineuvolaan. Ensimmäisenä kuntana Imatra on tehnyt tämän investoinnin ja kokemukset runsaan vuoden ajalta ovat rohkaisevia. Suosittelen lämpimästi tutustumista Imatran toimintatapaan.
- Varhaiskasvatus ja perusopetus yhdeksi kokonaisuudeksi. Kysymys ei ole hallintokunnasta vaan toiminnallisesta kokonaisuudesta, jonka sisällä muutokset perustuvat lasten kehitykseen, eikä esimerkiksi ammattijärjestöjen väliseen kilpailuun.
- Lapsiperheiden ja lasten tarpeista johdettu riittävä henkilöstö varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja toisen asteen oppilaitosten sisään rakentuvaan sosiaali- ja mielenterveystyöhön.
- Oikeus koulutukseen ja työharjoitteluun sekä niihin kuuluvaan opiskeluhooltoon kaikille 21. ikävuoteen saakka.
- Päätoimiset lääkärit hyvinvointineuvoloihin ja opiskeluhooltoon.

Loppujen lopuksi valtion ja kuntien kannalta kysymys on varsin yksinkertaisista asioista. Lapsiperheiden ja lasten tukeminen olisi ymmärrettävä ensisijaisesti investoinniksi, jossa osin tuotto-odotukset voivat olla lähivuosissa mutta myös jopa kymmenien vuosien päässä. Päähuomio tulisi kiinnittää lapsiperheiden tukemiseen ja kaikkien lasten kehitysyhteisöjen vahvistamiseen sekä niiden keskeiseen kasvatuskumppanuuteen. Myös ongelmien kohdatessa olisi huolella harkittava, tarvitaanko välttämättä tuen järjestämistä asiakassuhteessa vai olisiko sittenkin tuloksellisempaa tukea lasta hänen kehitysyhteisöissä. Lasten tulisi oppia, että useimmiten arjen pulmat ovat hoidettavissa jokapäiväisissä yhteisöissä. Tavoitteeksi tulisi asettaa lasten hyvinvoinnin lisääminen niin, että mahdollisimman pieni osa lapsista oppii hyvinvointipalvelujen vakioasiakkaaksi.

Tässä vaiheessa on luonnollista kysyä, mitä tämä kaikkia maksaa ja kuka maksaa? Imatran esimerkki osoittaa, että varsin kohtuullisilla investoinneilla voidaan saada tuloksia. Yhden perhetyöntekijän palkkaaminen neuvolaan maksaa kunnalle enintään 40 000 euroa vuodessa. Hän ei tarvitse vastaanottohuonetta, kun työ tehdään perheissä. Sijaishuollon kokonaiskustannukset ovat kasvaneet 2000-luvulla yli 400 miljoonaa euroa. Montako perhetyöntekijää olisi voitu palkata tällä rahalla? Miljoonalla saisi palkattua 25 perhetyöntekijää, sadalla miljoonalla 2500... Onko todellakin yhteiskunnallisesti viisaampaa ja kansantalouden kannalta järkevämpää kasvattaa jatkuvasti raskaita häiriöpalveluja vai kannattaisiko sittenkin investoida toimintoihin, joiden tuotto-odotuksena on parempi hyvinvointi ja häiriöpalvelujen kustannusten väheneminen muutamien vuosien kuluessa. Varmuutta ei tuotto-odotusten toteutumisesta tietenkään ole. Näin kyseessä olisi riski-investointi, suuruusluokaltaan samanlainen, mitä suurten yritysten johdossa jatkuvasti tehdään. Kysymys on yksinkertainen: Onko valtion ja kuntien päättäjiillä rohkeutta riski-investointiin lasten hyvinvoinnin edistämiseksi?

Palaan vielä vanhemmuuteen vaikka painopiste edellä on ollut kuntakentässä. Viime vuosina on puhuttu vanhemmuuden ohentumisesta ja lasten vaaroista. Häiriökeskeisyydessä on myös vaaransa. Uskaltavatko nuoret ottaa vanhemmuuden haasteet vastaan, jos informaatiovirrat keskittyvät vaaroihin? Suurin osa vanhemmista osaa toimia viisaasti ilman erityistä tukea. Valtaosa lapsista kasvaa 'hyviksi ja hyödyllisiksi aikuisiksi' 1900-luvun alussa kiteytettyä kasvatustavoitetta lainatakseni. Vaarapuheen rinnalla olisikin riittävästi tuettava uskoa vanhemmuuden ja myös isovanhemmuuden onneen ja iloon.

Lapsia kannattaa hankkia nuorena ja mahdollisimman monta! Tätä toivoisin jokaisen lapsiperheiden ja lasten tukemisen ammattihenkilön jatkuvasti tuovan esiin samalla kun jaamme huolta hyvinvoinnista ja syrjäytymisestä.

Akatemiaprofessori Erno Lehtinen, Turun yliopisto, Oppimistutkimuksen keskus

Koulun vaikutus lasten ja nuorten selviytymis- ja syrjäytymispolkuihin

Viime vuosien aikana lukuisat ulkomaiset delegaatiot ovat vierailleen Suomen kouluissa ja opettajan-koulutusta antavissa yliopistoissa löytääkseen selityksiä suomalaisoppilaiden erinomaiseen menestykseen kansainvälisissä oppimistuloksia vertailevissa PISA-tutkimuksissa. Johdantoluennoissani Turun yliopistoon tulleille ryhmille olen yleensä aluksi esittänyt kaksi asiaa, jotka vierailijoiden kannattaisi ottaa huomioon. Ensinnäkin suomalainen koulu on ollut toimiva ja hyviä tuloksia tuottava instituutio vain ollessaan osa ympäröivää kulttuuria ja sosiaalista systeemiä. Selityksiä suomalaisoppilaiden muita paremmalle menestykselle ei voi löytää ainoastaan koulusta vaan koulun ja muiden kulttuurillisyyhteiskunnallisen tekijöiden kokonaisuudesta. Toiseksi viisitoistavuotiaiden hyvät oppimistulokset peittävät helposti alleen vakavan syrjäytymisongelman, joka koskee osaa nuorisosta usein heti peruskoulun päätyttyä.

Koulupudokkaat ja vaille ammatillista koulutusta jäävät

Oppivelvollisuus jää suorittamatta vain erittäin pieneltä osalta oppilaita, mutta peruskoulun jälkeisen koulutuksen ulkopuolelle jäävien tai jättäytyvien nuorten osuus on jo huomattavasti suurempi. Tämä luku on prosentuaalisesti ja absoluuttisena lukumääränä merkittävä; vuosittain noin 5 - 7 prosenttia ikäluokasta eli kolme- neljätuhatta nuorta. Tämä ryhmä koostuu monenlaisissa tilanteissa olevista nuorista. Osa on hakenut lukioon tai ammatilliseen koulutukseen mutta ei ole päässyt. Joukossa on myös nuoria, joilla ei ole mitään tavoitteita eikä halua jatkokoulutukseen. Ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista noin kymmenen prosenttia keskeyttää opintonsa. Heistä enemmistö hakeutuu jollekin toiselle linjalle, mutta selvitysten mukaan moni keskeyttää opintonsa opiskeluhaluttomuuden, terveydellisten syiden, sopeutumisvaikeuksien, taloudellisten vaikeuksien, opiskelu- tai oppimisvaikeuksien vuoksi. Käytännössä peruskoulun jälkeisen koulutuksen ulkopuolelle jääminen tai koulutuksen keskeyttäminen kuitenkin merkitsevät erittäin heikkoa työmarkkina-asemaa ja ovat useimmissa tapauksissa vahva merkki syrjäytymisvaarasta.

Koulutuksesta syrjäytyminen on erityisesti poikien ongelma. Linnakangas ja Suikkanen tiivistävät tämän ongelma syrjäytymisen estämishohjelmia arvioivassa raportissaan, seuraavasti: ”Poikia karsitaan koulutusjärjestelmässä heidän kehityksensä kannalta mahdollisimman epäedulliseen aikaan. Kriittiseen vaiheeseen sattuva suuri mullistus (esim. muutto toiselle paikkakunnalle, vanhempien avioero, pitkä sairaus) voi viedä nuoren vaaravyöhykkeelle. Koulu voi pahimmillaan jopa vahvistaa tätä kehitystä, jos nuoren tarpeita ei tunnisteta”. Tärkeä huomio tässä katkelmassa koskee koulun roolia. Siihen sisältyy se ajatus, että vaikka normaalisti uskomme koulun auttavan nuoria eteenpäin elämässään, niin koulu voi joissain tapauksissa myös itse olla edesauttamassa syrjäytymiskehitystä.

Positiiviset ja negatiiviset oppimispolut

Omat tutkimuksemme Turun yliopiston oppimistutkimuksen keskuksessa ovat jo kohdistuneet oppilaiden pitkän aikavälin kehityspolkuihin siirryttäessä esikoulusta kouluun ja kouluvuosien aikana. Olemme erityisesti pyrkineet erittelemään niitä tekijöitä, jotka johtavat toisten oppilaiden kohdalla positiiviseen kehäprosessiin: hyvän motivaation ja korkeatasoisen oppimisen kasautumiseen, ja toisilla oppilailla negatiiviseen kehään: lisääntyviin oppimisvaikeuksiin ja motivaatio-ongelmiin. Viime vuosina huomion kohteena ovat olleet oppimisen ja motivaation ohella oppilaiden sosiaaliset suhteet ja sosiaalisesta ryhmästä syrjäytyminen.

Oppiminen on taito, joka kehittyy vähitellen erilaisten oppimiskokemusten kautta. Jo hyvin varhaisesta kehityksestä lähtien tämän taidon kehittymisessä kognitiiviset, motivationaaliset ja sosiaaliset tekijät kietoutuvat toisiinsa. Usko omaan kykyihin ja sosiaalisen ympäristön tuki luovat edellytykset rohkeasti tarttua haastaviin tehtäviin ja oppia niiden edellyttämää ajattelua. Onnistuminen vaativien tehtävien suorittamisessa vahvistaa tietoperustaa ja taitoa käsitellä tehtäviä, mutta myös kiinnostusta opittaviin asioihin ja luottamusta omaan mahdollisuuksiin selvitä haasteista. Tällaiseen positiiviseen kehään liittyy myös itsenäinen vastuunotto ja samalla luottamuksellinen vuorovaikutussuhde opettajien ja oppilastovereiden kanssa.

Negatiivisessa kehitysprosessissa toistuviin epäonnistumisiin liittyvät oppilaan lisääntyvä epäily mahdollisuuksistaan selvitä tehtävistä, sattumanvaraiset yritykset ongelmien ratkaisemiseen tai opittavien asioiden mieleen painamiseen, sekä lisääntyvät yritykset vältellä suoritustilanteita. Opettaja ja muut oppilaat aletaan nähdä uhkana ja samalla oppimisen ja koko koulunkäynnin merkityksellisyys alkaa heiketä. Joskus tällaiseen oppimisen ja motivaation negatiiviseen kehään liittyy myös yksinäisyyden kokemuksen vahvistuminen, lisääntynyt sosiaalinen ahdistuneisuus ja sosiaalisen kompetenssin heikkeneminen.

Usein koulun alkuvaiheessa havaittavilla motivaatio-ongelmilla ja oppimisvaikeuksilla on taustansa jo ennen kouluikää alkaneessa kehityksessä. Lapsella ei ole ollut kotona sellaista luottamuksellista ja oppimiseen innostavaa vuorovaikutussuhdetta, joka olisi luonut edellytyksen oppimisen taitojen ja positiivisen motivaation kehittymiselle. Ilman erityistä tukea tällainen lapsi ei pysty osallistumaan opiskeluun tarkoituksenmukaisella tavalla, vaan tulkitsee koulun oppimistilanteen oman oppimisen ja motivaation kannalta epäedullisesti.

Pitkän aikavälin negatiiviset kasautumispolut merkitsevät useissa tapauksissa sitä, että yläluokilla oppilas on jo niin vieraantunut säännöllisestä ja tavoitteellisesta opiskelutoiminnasta, että hän ehkä selviää oppivelvollisuuskoulun loppuun, mutta ei tosiasiassa saa koulusta jatko-opintojen edellyttämiä valmiuksia. Myös koko ajatus koulumaisen opiskelun jatkamisesta peruskoulun jälkeen tuntuu vieraalta.

Parantunut ymmärrys oppimisen taitojen ja motivaation kehityksestä ja oppimisvaikeuksien kasautumisesta on tehnyt mahdolliseksi kehittää interventio-ohjelmia, joilla voidaan parhaimmillaan kääntää negatiivinen kasautuvien vaikeuksien kehä positiiviseksi taitojen ja motivaation kehitykseksi. Mitä varhaisemmassa vaiheessa oppilaan on mahdollista saada tällaista tukea, sitä paremmin kehityspoluihin voidaan vaikuttaa. Joillekin oppilaille voi riittää lyhytaikaisempi erityinen tuki, toiset taas tarvitsevat tukea toistuvasti ja pidempiä aikoja. Vaikeimmissa tilanteissa tarvitaan oman opettajan, erityisopettajan ja mahdollisesti koulupsykologin yhteisiä toimenpiteitä.

Vieläkö suomalainen koulu pyrkii tasa-arvoon?

Suomalaiseen peruskoulujärjestelmään aikanaan luodut joustavat mahdollisuudet tukiopetukseen ja osa-aikaiseen erityisopetukseen tarjoaisivat periaatteessa hyvät puitteet uusimpaan tutkimustietoon perustuvien aikaisen puuttumisen mallien toteuttamiseen. Monissa kunnissa 1990-luvun laman seurauksena määrärahoja kuitenkin leikattiin tuntuvasti, eikä niitä myöhemmin ole palautettu toiminnan joustavan järjestämisen edellyttämälle tasolle. Viimevuosina vaikeutuneet kuntatalouden ongelmat ovat ajamassa kuntia kohti lisääntyviä leikkauksia näistä syrjäytymistä estävistä toiminnoista. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna viimeaikaisten keskustelujen peruskoulun tuntijaon uudistamisesta tuntuu

keskittyneen toisarvoisiin kysymyksiin. Ongelmana paremminkin on se, että uusien oppiaineiden perustaminen ja vieraan kielen opetukseen ehdotetut muutokset vain lisääisivät kustannuksia ja entisestään vaikeuttaisivat syrjäytymisen estämisen kannalta tärkeiden joustavien tukimuotojen toteuttamista. Jos joustavan tukiovetuksen ja erityisopetuksen järjestelmä päästetään säästöjen yhteydessä rapautumaan, niin on pelättävissä, että siitä nuorten lisääntyvät syrjäytymisen kautta tulee aiheutumaan huomattavasti enemmän kustannuksia, kuin resursseja karsimalla nyt voidaan säästää.

Osassa tapauksia oppilaan vaikeudet kotona ovat niin suuria, että mikään koulun tuki ei sellaisenaan riitä oppilaan positiivisen emotionaalisen kehityksen ja oppimisen tukemiseen. Näissä tilanteissa pitää olla käytettävissä keinoja, joissa intervention kohteena on koko perhe. Tämä edellyttää moniammatillisen yhteistyön vahvistamista koulun asiantuntijoiden ja sosiaalityön välillä. Erityisen lisäongelman oppilaan perhetilanteesta aiheutuviin ongelmiin tuo se, että varsinkin suuremmissa kaupungeissa asuinalueet ovat erilaistuneet ja tämä erilaistumiskehitys on nyt nopeasti näkyvässä myös kouluissa. Tätä koulujen erilaistumista ja eriarvoistumista on lisäksi erityisesti tuettu kouluvalintaa ja profiloitumista korostavalla politiikalla. Ideologisesti kouluvalinnan on uskottu lisäävän kilpailua ja eräänlaisen markkinamekanismin kautta tapahtuvaa järjestelmän laadun paranemista.

Vaikka markkinamekanismi ja palvelun tarjoajien välinen kilpailu toimii vaikkapa ravintolapalveluiden laadun parantajana, niin se soveltuu erityisen huonosti perusopetukseen. Kansainväliset esimerkit osoittavat, että markkinamekanismin kautta erot väistämättä kasvavat. Koulut jakautuvat voittajiin ja häviäjiin. Voittajienkaan kohdalla tämä ei yleensä tarkoita laadun paranemista, mutta häviäjien kohdalla se merkitsee väistämätöntä heikkenemistä. Markkinamekanismi toimii silloin, kun kuluttajilla on mahdollisuus saada relevanttia tietoa tuotteen laadusta ja tosiasialliset mahdollisuudet valita vaihtoehtojen välillä. Koulujen todellisesta laadusta, eli niiden tuottamasta lisäarvosta, kun oppilaiden lähtökohdat ja tausta on kontrolloitu, ei yleensä ole saatavilla tietoa. Lisäksi 7-15-vuotialla lapsilla ei ole todellista valinnan mahdollisuutta, vaikka kysymys on juuri heidän tulevaisuudestaan. Perheidenkin mahdollisuudet lasten koulun valintaan ovat usein riippuvaisia varallisuudesta ja vanhempien koulutustasosta.

Suurimmissa kaupungeissa Suomessa on jo syntynyt moniongelmaisia alueita, joille kasautuvat työttömyys, päihderiippuvuus ja maineensa menettäneet koulut. Tämä ei tarkoita, että näiden koulujen opetus olisi ollut yhtään sen huonompaa, kuin maineikkaiden voittajakoulujen. Sen sijaan niiden kohdaloksi on muodostunut oppilasaineksen yksipuolistuminen korkeammin koulutettujen vanhempien siirrettyä lapsensa muualle. Sekä kaupunkialueiden, että sen seurauksena koulujen sosiaalinen erilaistuminen ovat osittain perheiden valintojen kautta syntyviä prosesseja, joita ei demokraattisessa yhteiskunnassa voida suoraan ohjata. Toisaalta yhteiskunnallisilla päätöksillä, kaavoituksella, sosiaalisen asuntotuotannon sijoittelulla sekä rajoitettua tai vapaata kouluvalintaa koskevilla päätöksillä on suuri erilaistumiskehitystä hidastava tai nopeuttava merkitys.

Johtopäätöksiä

Koululla on hyvin monimutkainen merkitys nuorten syrjäytymisen kannalta. Ensinnäkin yhtenäisen perusasteen jälkeen koulu on valikoiva instituutio. Valikointi merkitsee aina myös sitä, että jotkut jäävät haluamansa koulutuksen ulkopuolelle. Koulun tuottamasta osaamisesta ja sen antamista tutkinnoista on myös tullut normi työelämään siirtymiselle. Kouluttamattoman ja ammattitaidottoman väen työpaikkoja on yhä vähemmän. Nuori, joka on jäänyt vaille peruskoulun jälkeistä koulutusta, syrjäytyy varsin suurella todennäköisyydellä myös työmarkkinoilta joko välittömästi tai pidemmällä

aikavälillä.

Kouluopetus ja koulun sisäiset käytännöt varustavat lapsia ja nuoria niillä valmiuksilla, joilla he selviävät elämässä. Päinvastaisesta pyrkimyksestä huolimatta koulun opetuskäytännöt joskus epäonnistuvat joidenkin lasten ja nuorten kohdalla ja voivat pahimmillaan jopa vahvistaa nuoren syrjäytymiskehitystä. Tutkimus- ja kehittämishankkeissa on luotu keinoja lasten ja nuorten riskikehityksen tunnistamiseen, sekä tehokkaita erityisopetukseen sopivia käytäntöjä näiden oppilaiden tukemiseen. Osa on toteutettavissa normaalin koulutyön ohessa osa-aikaisena erityisopetuksena. Osa vaikeimmassa syrjäytymiskehityksessä olevien nuorten auttamiseen kehitetyistä toimista edellyttävät kokonaan tavanomaisesta koulutyöstä poikkeavia ympäristöjä peruskoulun loppuvaiheessa tai toisen asteen koulutukseen siirryttäessä. Esimerkkinä tästä ovat mm. pajakoulut, joissa peruskoulun loppuun saattamiseen liittyvä opiskelu on lomitettu hyvin käytännöllisen työn tekemisen kanssa.

Kaikkien näiden toimenpiteiden onnistumisen edellytyksenä on, että koululle annetaan mahdollisuudet suunnata voimavaroja erityisen tuen tarpeessa oleville. On selvää, että julkisissa palveluissa joudutaan kaiken aikaa tekemään priorisointeja. Suomalainen koululaitos on saanut kansainvälistä mainetta paitsi hyvistä keskimääräisistä tuloksista, niin myös kyvystä kompensoida oppilaan sosiaalisen taustan aiheuttamia eroja ja saattaa heikotkin oppilaat kohtuullisiin oppimistuloksiin. Tämä suomalaisen koululaitoksen vahvuus on nyt vakavasti uhattuna joustaviin tukitoimiin kohdistuvien säästöjen ja koulujen erilaistumista tukevan politiikan seurauksena.

Kirjallisuutta:

Junttila, N. (2010). Lapsen sosiaaliset kyvyt ja yksinäisyys näkyviin jo alakoulussa. Nuorisotutkimus, 28 vol. 1, 66-70

Linnakangas, R. & Suikkanen, A. (2004). Varhainen puuttuminen: Mahdollisuus nuorten syrjäytymisen ehkäisemisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2004:7

Seppänen P. (2006). Kouluvalintapolitiikka perusopetuksessa. Suomalaiskaupunkien koulumarkkinat kansainvälisessä valossa. Suomen kasvatustieteellinen seura, Kasvatusalan tutkimuksia 26.

Vauras, M., Salonen, P. & Lehtinen, E. (2009). Motivation in school from contextual and longitudinal perspective. In M. Wosnitzer, S.A. Karabenick, A. Efklides & P. Nenniger (Eds.) Contemporary Motivation Research: From Global to Local Perspectives. Cambridge, MA: Hogrefe-Huber.

Minun näkemykseni; luokanopettaja Hanna Kokkala, Lions Quest-kouluttaja, Turun kaupunki

Mikä ihmeen Lions Quest?

Lions Quest-ohjelmat on rakennettu lasten ja nuorten selviytymistä ja pärjäämistä selvittelevien tutkimusten ja teorioiden pohjalta. Ne pyrkivät vahvistamaan niin lasten ja nuorten ulkoisia edellytyksiä terveille kasvulle kuin heidän sisäistä kapasiteettiaanakin. Ulkoisiin edellytyksiin kuuluu ryhmän turvallisuus, oppilaan ja opettajan suhde, vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö sekä verkostoyhteistyö.

Ohjelman käyttö alkaa luokan tai muun opetusryhmän tekemisestä turvallisesti; että kaikkien olisi helppo ja hyvä olla. Oppimistahan estävät mm. sellaiset tunnetilat kuin pelko, jännittäminen, suorituspaineeet. Aihesisältöjen lisäksi ohjelmassa käytettävät työtavat luovat oppimiselle suotuisaa tunneilmastoa. Uskomme näin, että ohjelma laajemmin koulussa käytettynä vaikuttaa myönteisesti koko koulun ilmapiiriin ja vähentää esim. koulukiusaamista.

Perheyhteyttä on pyritty tukemaan niin, että lähes jokaiseen aiheeseen liittyy keskusteluehdotuksia, joita oppilaat voivat käydä vanhempiensa kanssa. Myös suomalaisissa kouluterveystutkimuksissa on todettu, että oleellinen merkitys nuoren suojaamiselle on se, että hänellä säilyy puhevälit kotiinsa.

Lasten ja nuorten tervettä kasvua tukevia sisäisiä tekijöitä ovat terve itsetunto, tunne- ja vuorovaikutustaidot, ristiriitojen ratkaisu sekä päätöksentekokyky. Näitä kehitetään ja harjoitellaan systemaattisesti Lions Quest-tunneilla. Ohjelman yhtenä tavoitteena on myös rakentaa oppilaille vankka arvopohja. Samalla kun lapsia ja nuoria valmistetaan kohtaamaan juuri tämän hetken haasteita, he omaksuvat ohjelman avulla myös työelämässä vaadittavia taitoja: tiimityötä, päätöksentekotaitoja, viestintätaitoja, empatiaa, jämäkkyyttä sekä tunneälyä.

Auttamistoiminnan on todettu olevan tärkeää riskikäyttäytymisen ennaltaehkäisyssä. Tätä kautta lapsi saa tunteen, että hän on tarpeellinen yhteisön ja yhteiskunnan jäsen. Samalla myös aikuiset oppivat näkemään lapset ja nuoret suurena voimavarana eikä ongelmana, minkä käsityksen tiedotusvälineistä saattaa helposti saada. Ohjelmassa suositellaan ja tuetaan kaikenlaista auttamiseen liittyvää harjoittelua.

5 - 25-vuotiaille suunnatut ohjelmat tukevat tervettä kasvua ja hyvinvointiosaamista. Oman ainutkertaisuuden ja terveyden arvostaminen on lähtökohta. Sen lisäksi tarvitaan myös asiallista tietoa terveydelle haitallisista aineista ja tavoista.

Lions Quest-ohjelmien rahoittajana toimivat pääosin lions-klubit. Tämä on heidän tapansa vaikuttaa tulevan sukupolven hyvinvointiin. Ohjelma on sisällöltään täysin kasvatustieteilijöiden ja pedagogien laatima ja toimii yli 40:ssä maassa. Kaksipäiväisillä perehdyttämiskursseilla on ollut jo yli 15000 kasvattajaa. Menossa on 20. työvuosi.

”Tärkeintä, mitä voimme lapsillemme antaa, ovat juuret ja siivet”.

Oikeus ja poliisi

Hovioikeuden presidentti Antero Palaja, Turun hovioikeus

Olen työssä hovioikeudessa ja edustan tässä seminaarissa yleisiä tuomioistuimia, en hallinto-oikeuksia. Tarkastelen seminaarin aihetta yleisissä tuomioistuimissa käsiteltävien asioiden kannalta. Näitä asioita ovat riita- ja rikosasiat. Minulla ei ole kokemusta eikä myöskään riittävästi tietoa seminaarin teemaan liittyvistä hallinto-oikeuksissa tutkittavista asioista. Voi olla, että päivän otsikon kannalta hallinto-oikeudellisessa lainkäytössä ratkaistavat asiat ovat tärkeämpiä kuin yleisissä tuomioistuimissa selvitettävät asiat. Hallinto-oikeudet soveltavat esimerkiksi lastensuojelulakia ja tekevät muun muassa huostaanotto- ja sijaishuoltopäätökset.

Totean lisäksi, että ne näkökannat, jotka tulen esittämään ovat puhtaasti minun omia, henkilökohtaisia mielipiteitäni. Ne eivät millään tavoin edusta yleisissä tuomioistuimissa vallitsevaa ajattelutapaa eivätkä tietystikään yleisten tuomioistuinten kantaa.

Syrjäytyneen lapsen tai nuoren määrittelen tässä puheenvuorossa henkilöksi, jonka on tehnyt rikoksen tai rikoksia. Rikollisuuden asteella ei tässä yhteydessä ole merkitystä.

Määritelmän perusteella minun on syytä sanoa jotakin lapsen tai nuoren rikosoikeudellisesta kohtelusta tuomioistuimissa. Määrittelytapa on johtanut minut ottamaan esiin erään tiettyjen lapsioikeudellisten asioiden tuomioistuinkäsittelyyn mielestäni liittyvän epäkohdan. Aloitan varsinaisen esitykseni viimeksi mainitusta seikasta.

Tiettyjä lapsioikeudellisia asioita ei tulisi ratkaista tuomioistuimissa

Lähtökohtanani ovat tällöin ne syyt, jotka estävät lasta tai nuorta tekemästä rikoksia. Käsitelmäni on, että - ellei suorastaan ratkaiseva - niin kuitenkin erittäin suuri merkitys tässä suhteessa on varttuvan henkilön kotioloilla: Miten häntä kasvatetaan, miten turvallisesti hän tuntee olonsa, miten paljon hellyyttä ja rakkautta hänelle osoitetaan, millä tavoin perheessä suhtaudutaan päihteiden, tänä päivänä kai ennen muuta huumeiden käyttöön.

Luulen lisäksi, että mitä paremmat vanhempien välit mahdollisen välirikon jälkeenkin ovat, sitä tasapainoisempi ihminen lapsesta ja nuoresta kasvaa.

Yleiset tuomioistuimet – siis kärjäoikeudet, hovioikeudet ja korkein oikeus – ratkaisevat lapsenhuoltoa, tapaamisoikeutta ja asumista koskevat asiat.

Kokemukseni mukaan sen jälkeen, kun avioliittolaista poistettiin avioeroperusteet – tätä koskeva lainmuutos tuli voimaan vuoden 1988 alussa – välien rikkoutumiseen ajautuneiden vanhempien toisinaan kohtaan tuntema mielihäiriö, kauna ja viha puretaan myös näissä oikeudenkäynneissä. Aikaisemmin vanhempien välienselvittely tapahtui riideltäessä avioeroperusteesta eikä niinkään paljon samassa oikeudenkäynnissä ratkaistavien huolto, asumis- ja tapaamiskysymysten yhteydessä.

Esillä olevissa oikeudenkäynneissä lapsi joutuu tahtomattaan vanhempiensa vihanpidon kohteeksi. Luulen, että lapsi on normaalisti lojaali kummallekin vanhemmalleen. Käsitelmäni mukaan

vanhempien pitkäaikainen riitely saattaa vakavasti vaarantaa lapsen henkisen terveyden.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat asiat on lain mukaan ratkaistava ennen muuta lapsen edun mukaisesti. Näin me tuomarit luonnollisesti pyrimme parhaan kykymme mukaan tekemään niillä eväillä, joita meillä on näiden asioiden ratkaisemisessa.

Kokemukseni mukaan lapsen vanhemmat eivät useinkaan ymmärrä kysymyksessä olevan heidän oman lapsensa etu. Minusta näihin oikeudenkäynteihin tulisi liittyä jonkin sisältöinen vanhempien välinen sovittelu, jossa heidät yritettäisiin saada ymmärtämään mistä asiassa on viime kädessä kysymys.

Vanhempien keskinäinen riitely jatkuu varsin usein vielä esimerkiksi lainvoimaiseksi tulleen tuomioistuimen tapaamisoikeutta koskevan päätöksen jälkeenkin. Toinen vanhemmista kieltäytyy noudattamasta ratkaisua, jolloin toisen vanhemman on käännyttävä ulosottoviranomaisten puoleen. Täytäntöönpanoon liittyvä riitaprosessi käydään taas tuomioistuimessa.

Meillä on lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanoa koskeva laki. Siinä vanhempien välinen sovittelu on säädetty pakolliseksi. Tämänkaltaisen säännöksen tulisi minusta olla voimassa jo vanhempien riitelyn ensimmäisessä vaiheessa.

Henkilökohtainen mielipiteeni on, ettei nyt kysymyksessä olevia lapsioikeudellisia asioita tulisi lainkaan ratkaista tuomioistuimissa. Näissä asioissa ei ole mitään varsinaista juridiikkaa. Lisäksi niiden ratkaisemisessa edellytetään täysin erilaista asiantuntemusta mitä juristikoulutukseen sisältyy.

Kysymys rikosvastuun alkamisen ikäraja

Lapsen ja nuoren rikosoikeudellisesta kohtelusta otan esiin ensiksi rikoslain säännöksen vastuukärajasta. Rikosvastuu alkaa meillä 15 vuoden iässä. Lasta tai nuorta, joka on tehnyt rikoksen alle 15-vuotiaana, ei voi tuomita rangaistukseen. Alle 15-vuotiaiden tekemät rikokset eivät tule tuomioistuinten tutkittavaksi, vaan ne ovat lastensuojeluasioita.

Seminaarin järjestäjien minulle toimittamissa kysymyksissä pyydetään ottamaan kantaa siihen, tulisiko vastuukärajaa muuttaa. Oma käsitykseni on, että ei. Ikärajan nostamista ei kai kukaan ole ainakaan vakavissaan esittänyt. Siihen ei minusta ole mitään tarvetta. En myöskään näe aiheetta alentaa ikärajaa. Henkilökohtaisesti minua kammoksuttaisi tuomita esimerkiksi 12-vuotias vankilaan, kuten tietääkseni Isossa-Britanniassa on mahdollista. Voi tietysti olla, että kysymys on tottumuksestakin.

Rikosoikeudessa tunnetaan myös käsite nuori henkilö. Tällä tarkoitetaan rikosentekijää, joka teon tehdessään oli yli 15-vuotias mutta ei ollut täyttänyt 18 vuotta. Tällaista nuorta kohdellaan rikoslaissa monessa suhteessa lievemmin kuin täysi-ikäistä henkilöä. Seuraavassa kaksi esimerkkiä.

Rangaistus mitataan nuorelle henkilölle normaalia lievemmän rangaistusasteikon mukaan. Maksimirangaistus on enintään kolme neljäsosaa kysymyksessä olevan rikoksen enimmäisrangaistuksesta. Vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdolliseksi, jos vastaaja tuomitaan enintään kahdeksi vuodeksi vankeuteen. Mikäli nuorta henkilöä ei tuomita kahta vuotta ankarampaan vankeusrangaistukseen, rangaistus on pääsääntöisesti määrättävä ehdolliseksi.

Minun mielestäni nuoren henkilön tuomitsemisessa on hyvä muistaa kaksi asiaa. Ensimmäinen on neuvo, jonka sain kihlakunnantuomari Paavo Auviselta auskultoidessani Piikkiön tuomiokunnassa ja mennessäni istumaan ensimmäistä kärjäpäivääni. Hän sanoi minulle: ”Muista poika aina, että se, kenet tuomitset, on ihminen”. Toinen asia on se, että muistaa kysymyksessä olevan tosiaan nuori henkilö.

Käsitykseni mukaan nuoren henkilön kannalta olisi hyväksi, mitä nopeammin tuomioistuimien voimien tekemisen jälkeen tuomita hänet rangaistukseen. Nuori ehkä havahtuisi ajattelemaan, kannattiko tekoa tehdä. Tulisi pyrkiä järjestämään pikaoikeudenkäyntejä. Tämä ei edellyttäisi edes lainmuutosta, vaan hyvää yhteistyötä poliisin, syyttäjän, asianajajakunnan ja kärjäoikeuden välillä.

Toinen asia on se, että tuomarilla pitäisi olla käytettävissään nykyistä enemmän seuraamusvaihtoehtoja ja -kombinaatioita. Nuori voitaisiin esimerkiksi määrätä lyhytaikaiseen, parin kolmen päivän vapaudenmenetykseen yhdistettynä johonkin muuhun seuraamukseen tai osa vankeusrangaistuksesta voitaisiin määrätä ehdolliseksi, osa ehdottomaksi.

Poliisiylijohtaja Mikko Paatero, Sisäministeriö

Nuoret ovat poliisille äärimmäisen tärkeä kohderyhmä. Tilanteessa, jossa poliisi joutuu puuttumaan aikuisten ihmisten rikoksiin ja niistä ilmenevään elämäntapaan, ollaan jo myöhässä. Preventioketjun monta porrasta on tuolloin ylitetty. On inhimillisesti katsottuna oikein ja kustannustehokkuuden näkökulmastakin järkevää pyrkiä välttämään tarvetta poliisin jälkikäteisille kontrollitoimenpiteille. Pääpainon on oltava varhaisessa puuttumisessa. Tämä edellyttää, että sosiaali- ja kouluviranomaisilla on mahdollisuudet havaita poikkeava käyttäytyminen varhaisessa vaiheessa ja heillä on myös riittävät resurssit tähän tehtävään.

Poliisin strategiassa poliisin tärkein tehtävä on rikosten ja järjestyshäiriöiden ennalta estäminen. Väkivaltarikollisuuden torjunnassa painotetaan lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa rikollisuutta sekä lähisuhteistä väkivaltaa. Vuoden 2011 tavoitteena on kaikkialle Suomeen tehtävät turvallisuussuunnitelmat, joissa otetaan kantaa perhe- ja lähisuhteistä väkivallan ennalta estäviin toimenpiteisiin.

Sosiaalinen syrjäytyminen ja taloudellinen syrjäytyminen

Syrjäytyminen on sisäisen turvallisuuden ja myös poliisin toimialan keskeisin turvallisuutta uhkaava tekijä. Työttömyys, velkaantuminen, heikko koulutustaso, osaamisen sekä harrastusten puute lisäävät riskiä joutua syrjään kaveripiireistä ja myöhemmin työmarkkinoilta ja ennen pitkää koko yhteiskunnasta. Yhteiskunnan ulkopuolelle jäävät myös maahanmuuttajat, jos heihin kohdistetut kotouttamistoimet eivät onnistu. Jo lapsuudessa syrjäytynyt ihminen maksaa yhteiskunnalle noin miljoona euroa.

Nuorten sosiaalinen syrjäytyminen on usein yhteydessä taloudelliseen syrjäytymiseen, mutta se voi olla myös riippumatonta tästä. Nuori voi siis olla sosiaalisesti syrjäytynyt, vaikka ei tulekaan taloudellisesti huono-osaisesta perheestä. Nuoren näkökulmasta on yhdentekevää, onko vanhemmuus kaiteissa isän tai äidin liian pitkän työpäivän vai tämän päihdeongelman takia.

Lasten ja nuorten ongelmia syventää puuttuva aikuisuus ja vanhemmuus. Erityisenä pulmana on ongelmien kasaantuminen. Liiallisesta alkoholinkäytöstä voi seurata taloudellisia ongelmia ja toimeentulovaikeuksia. Lapsista huolehtiminen jää usein heikoksi. Alkoholinkäyttö lisää riskiä väkivaltaan perheen sisällä ja lähisuhteissa. Väkivaltavalta kohdistuu usein myös lapsiin. Sellaisen lapsen, joka joutuu väkivallan uhriksi tai näkee kotona väkivaltaa, riski ryhtyä itse käyttämään väkivaltaa on suuri.

Yhteisöllisyys suojaa rikollisuudelta

Koti- ja ulkomainen syrjäytymistutkimus paljastaa selviä lainalaisuuksia. Kriminologiassa yleinen korrelaatio on sosiaalisen huono-osaisuuden ja rikosalttiuden välillä. Syrjäytyminen on rikollisuuden syy. Toisaalta rikollisuus on syrjäytymisen syy. Syrjäytymistä vähentämällä voidaan siis vähentää rikollisuutta, ja rikollisuutta vähentämällä voidaan vähentää syrjäytymistä. Nuorten rikoskäyttäytyminen on keskeinen syy nuorten syrjäytymiseen. Mikä tahansa toimenpide, joka vähentää nuorten rikollisuutta, ehkäisee syrjäytymistä.

Tiedämme myös, että rikosten tekeminen ja rikoksen uhriksi joutuminen korreloivat voimakkaasti. Rikoksen uhriksi joutumista voidaan pitää yhtenä rikollisuuden riskitekijänä.

Syrjäytymisen näkökulmasta erityistarkastelua ansaitsee maahanmuutto. Tiedämme, että maahanmuuttajan asema lisää riskiä syrjäytyä. On myös tiedossa, että jos syrjäytyminen siirtyy toiseen sukupolveen, riskit kasvavat potenssissa. Omaisuus- ja väkivaltarikosten yliedustus näkyy myös maahanmuuttajataustaisten nuorten saamista tuomioissa. Tämä tutkimusaihe on kuitenkin vaikea ja herkkä ja se edellyttää monimutkaisten etnisyyteen, kulttuuriin ja sosiaaliseen kehityksen liittyvien prosessien ymmärtämistä.

Rikollisuudelta suojaavia tekijöitä ovat sosiaalisen kontrollin lisäksi myös muunlainen yhteisöllisyys, kuten sosiaalinen tuki, merkitykselliset ihmissuhteet ja luottamus toisia ihmisiä kohtaan. Keskeisessä asemassa nuorelle ovat perhe, muut lähisuhteet, koulu ja harrastukset. Näistä muotoutuu nuoren sosiaalinen pääoma.

Poliisin toimintastrategia: Olla siellä, missä ihmisetkin ovat

Ennalta estävä toiminta on poliisitoiminnan prioriteetti. Lähipoliisitoiminta on ennalta estävän työn tärkeä väline. Lähipoliisitoiminnalla tähdätään poliisin perustehtävien, rikollisuuden ennalta estämisen ja tehtyjen rikosten selvittämisen, hoitamiseen kansalaisläheisesti, laadukkaasti ja tehokkaasti. Lähipoliisitoiminta on kiinteässä yhteydessä myös paikalliseen turvallisuussuunnitteluun. Perusajatus ennalta estävyydestä ja kansalaisläheisyydestä läpäisee koko hallinnon. Taustalla on ajatus tietojohdoisesta poliisitoiminnasta. Välineinä ovat mm. varhainen puuttuminen, moniammatilliset työryhmät, yhteistyö koulujen kanssa, koulutus, tutkimus ja kansainvälinen yhteistyö.

Yhteiskunnallinen kehitys ja väestön keskittyminen suuriin asutuskeskuksiin ovat tunnetusti merkinneet sosiaalisen kontrollin vähenemistä. Poliisi on pyrkinyt kattamaan tämän kontrollivajeen lähipoliisitoiminnalla. Poliisilla on paikallisella tasolla erinomaisen hyviä sosiaalisia verkostoja, joissa poliisi ja muut sidosryhmät vaihtavat tietoja keskenään lasten ja nuorten tilanteesta. Parhaimmillaan pystytään ongelmiin puuttumaan jo varhaisessa vaiheessa.

Poliisin toimintastrategiana on olla siellä, missä ihmisetkin ovat. Uutena tärkeänä yhteydenpidon ja osallistumisen välineenä erityisesti nuorilla on internet. Poliisi osallistuu sosiaalisen median toimintaan sen eri muodoissa. Toiminnan tarkoituksena on estää rikoksia ennalta ja madaltaa kynnystä ottaa yhteyttä poliisiin. Toiminnan puitteissa poliisin toimintaa tehdään tunnetuksi. Tärkeätä on myös lisätä tunnetta, että poliisi on läsnä myös virtuaalimaailmassa.

Tärkeä kanava tällä alueella on internetissä toimiva yhteisöpalvelu Facebook, jota käyttää noin miljoona suomalaista. Poliisilla on Facebookissa yli 90 000 fania. Facebookissa koko poliisihallinto esiintyy yhden, Suomen poliisi -profiilin kautta. Poliisin sivuilla on tietoa poliisista sekä myös videoita ja valokuvia.

Poliisi on mukana myös paljon käytetyssä internetpalvelussa, IRC-galleriassa, jota käyttää viikoittain yli 70 % 15 - 24-vuotiaista suomalaisista. Se on Facebookin ohella nuorten suosituin internetpalvelu. Palvelussa voi keskustella eri yhteisöissä, pitää blogia ja julkaista videoita ja kuvia, joita voi kommentoida.

Poliisin profiilit virtuaalimaailmassa lisäävät osaltaan turvallisuudentunnetta. Poliisin toimenpiteillä pyritään saamaan nuoret ymmärtämään, että netissä tapahtuva toiminta voi olla ihan yhtä rikollista

kuin oikeassa elämässäkin, ja että he voivat myös itse joutua rikoksen uhriksi. Nuoret pystyvät netissä myös ilmoittamaan rikoksista.

Valitettavaa on, että netissä tapahtunut tai sen kautta alkanut seksuaalirikollisuus on noussut yleiseksi ilmiöksi. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, seksuaalipalveluiden ostaminen nuorelta ja sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittäminen ovat kaikki rikoksia, joiden tunnusmerkistö voi täyttyä netin välityksellä. Nämä rikokset tavanomaisesti alkavat siitä, että aivan tavalliset lapset ja nuoret lataavat itsestään sivustolle vähäpukaisia kuvia ja tekevät vihjailevia blogimerkintöjä itsensä ja kaveripiirin hauskuuttamiseksi.

Koulupoliisitoiminta on lähipoliisitoiminnan tärkeä osa

Lähipoliisitoiminnan tärkeällä osalla, koulupoliisitoiminnalla, on pitkät perinteet. Työ tunnetaan ja sitä arvostetaan myös sidosryhmissä. Liikenne-, laillisuus- ja päihdeteemat ovat koulupoliisien perinteisiä opetusaiheita. Koulupoliisit ovat nykyisin vahvasti mukana myös sosiaalisessa mediassa. Tarkoituksena on tarjota lapsille ja nuorille luonteva keskustelukanava poliisin kanssa heitä askarruttavista kysymyksistä. Tällä tavoin heille tarjoutuu mahdollisuus keskustella ja kommentoida heidän itse käyttämillään välineillä. Koulupoliisitoiminta onkin keskeinen välinen mm. kouluampumisten estämisessä. Kehityslinjana on myös vuoropuhelu maahanmuuttajataustaisten nuorten kanssa.

Lähipoliisitoiminnan keskiössä on sidosryhmäyhteistyö, jota tehdään mm. sosiaalitoimen, nuorisotoimen ja päivähoiton sekä alueen asukkaiden kanssa. Poliisin tavoitteena on saada jokaiseen poliisilaitokseen sosiaalityöntekijä, jolloin yhteistyö olisi saumatonta ja jatkuvaa vuoropuhelua. Lastensuojelujärjestöt ovat myös merkittäviä sidosryhmiä.

On tilanteita, joissa lapset tai nuoret voivat joutua väliinputoajiksi. Tällainen tilanne on esimerkiksi rikosoikeudellisen vastuun ikäraja. Lastensuojelun ja rikosoikeudellisen järjestelmän rajapinta ansaitseekin osakseen erityistä huomiota. Yhteistyötä ja vuoropuhelua tulee edelleen kehittää ja syventää.

Rikosoikeudellinen vastuu alkaa Suomessa kategorisesti 15 vuoden iässä. Sitä nuorempi vahingontekijä voi joutua teostaan siviilioikeudelliseen korvausvastuuseen, mutta rangaistusta hän ei teostaan saa, eikä sitä nykysäännösten mukaan edes tutkita loppuun asti, koska kyseessä ei ole rikos. Taustalla on periaate, jonka mukaan rangaistusvastuun edellytyksenä on syynäkyisyys eli riittävä henkinen kypsyys. Alle 15 vuotiaan rikollisen teon tehneen henkilön osalta jatkotoimista vastaavat lastensuojeluviranomaiset.

Rangaistusvastuun toteutuminen edellyttää myös henkistä terveyttä. Rikoslaki ei edellytä niiden rangaistamista, jotka puutteellisen henkisen terveyden vuoksi eivät ole ymmärtäneet tekonsa merkitystä tai joiden kyky säännellä käyttäytymistään on samoista syistä ratkaisevasti heikentynyt. Tämän kriteerin täyttyminen ei ole kategorista, vaan tuomioistuin ratkaisee sen tapauskohtaisesti hankitun lääketieteellisen arvion perusteella.

Nykyiseen rikoslain muotoiluun johtaneessa hallituksen esityksessä todettiin, että muutokset rikoslain yleisiin vastuukäytäntöihin olisivat perusteltuja ainoastaan, jos samalla muutettaisiin olennaisesti rikosoikeuden toimintaperiaatteita nuorten ryhmässä. Tämä merkitsisi sitä, että rikosoikeus ottaisi vastattavakseen suuren osan sosiaali- ja lastensuojeluviranomaisten tekemästä työstä.

Poliisi on työssään havainnut, että joissakin tapauksissa nuoret käyttävät hyväkseen sitä, etteivät he ole vielä täyttäneet rikosoikeudellisen vastuunalaisuuden alaikäraja. Kuitenkin he ymmärtävät tekojensa moitittavuuden ja niiden seuraukset. Tätä ei voi pitää hyväksyttävänä. Yhtäläillä selvää on se, että jotkut nuorista kehittyvät muita hitaammin. Mahdollisuus tarkistaa rikosoikeudellisen vastuun alaikäraja voisi joissakin tapauksissa olla paikallaan, mutta tätä ei voida tehdä tarkastelematta samalla myös lastensuojelullisten toimenpiteiden tarvetta.

Päihteiden käyttö ja syrjäytyminen

Päihteiden väärinkäyttö aiheuttaa syrjäytymistä, joka puolestaan johtaa sosiaaliseen ongelmakäyttäytymiseen. Lasten ja nuorten päihteiden väärinkäyttö on ilman muuta poliisin toiminnan kannalta merkittävä ja keskeinen asia. Kaiken kriminalisoinnin kääntöpuolella on kuitenkin myös kysymys valvonnasta. Kriminalisointi ilman tosiasiallista mahdollisuutta valvoa säännöksiä voi johtaa ns. kieltola-ki-ilmioon eli normin tosiasiallisen estovaikutuksen laskemiseen.

Alkoholilakiin viime aikoina tehdyt muutokset antavat poliisille riittävät välineet puuttua ongelmakäyttäytymiseen. Nuorten alkoholihaittojen vähentämisessä ovat muutoinkin muut kuin viranomais-toimet lähtökohtaisesti kannatettavia. Hyvän kodin merkitys on tässäkin suhteessa keskeinen. Vanhempien vastuuta ja valvontavelvollisuutta ei voida liikaa korostaa.

Minun tarinani; vanhempi rikoskonstaapeli Sami Isoniemi, Vaasan poliisilaitos

Kiitos tästä mahdollisuudesta, että saan olla täällä tänään puhumassa. Seminaarin ohjelmakin on toimivasti rakennettu, kun ylin mahdollinen esimies lämmittelee yleisön ja virkauraansa aloitteleva konstaapeli pääsee hänen jälkeensä puhumaan.

Sain kutsun ”Anna nuorelle tilaisuus” -seminaariin, mutta tilaisuuden nimi olikin: ”Anna nuorelle tulevaisuus”. Nimestä viis, minä puhun kuitenkin nuoren saamasta tilaisuudesta, nuoren menneisyydestä ja se tulevaisuus on sitten kaikkea sitä, mitä minä nyt olen. Voisin toisaalta puhua poliisin esitutkinnassa kohdatuista nuorista tai aiemmin mainitusta Kauhajoen tapauksesta, koska minulla on kosketuspintaa myös niihin. Minut kuitenkin pyydettiin puhumaan minusta itsestäni.

Minulle on usein sanottu, että minun pitäisi kirjoittaa kirja elämäni vaiheista tai että elän tosielämän Kauniita ja Rohkeita. Tänä vuonna olen kantanut hautaan tuntemattomaksi jääneen isäni, tutustunut hänen sukuunsa, joka ei tiennyt minun olemassaolostani.

Minut otettiin huostaan vuonna 1991 poliisipartion, ambulanssihenkilöstön ja sosiaaliviranomaisten voimin. Olin päivää vaille viisivuotias ja odotin kovasti syntymäpäiväkakkua, jonka äiti oli luvannut seuraavaksi päiväksi leipoa. Äiti vietiin sairaalaan, minä ja sisko jäimme sosiaaliviranomaisten huostaan. Eli minä voisin hyvinkin olla se Hanna Lagströmin esityksessä näytetty pieni poika ja varmuudella olen yksi numero Matti Rimpelän esittämässä huostaanottokaaviossa.

Vietimme vuoden lastenkodissa, kunnes meidät sijoitettiin perheeseen. Perheeseen mentäessä en tiennyt, miksi ihmisiä tuli tervehtiä, ruokailutottumukset olivat mitä olivat enkä osannut edes leikkiä oma-aloitteisesti. Minä olin perheeseen mentäessä 6-vuotias.

Mutta ettei asia menisi niin yksinkertaiseksi. Äiti, joka siis eli omaa elämäänsä ilman meitä löysi miehen ja sai kolme lasta lisää.

Sisarusten ollessa pieniä tapasin äitiäni säännöllisesti, kunnes kahden pettymyksen jälkeen menetin luottamuksen äitiini, enkä enää halunnut kokea petetyksi tulemisen tunnetta. Ensimmäisellä kerralla minun oli tarkoitus viettää äitienpäiviäviikonloppu äitini kanssa. Tapasimme torilla, johon äitini tuli ne kuuluisat pari kaljaa ottaneena. Se siitä äitienpäivästä.

Toinen tapaus sattui saman vuoden jouluna, jolloin äiti ei ollutkaan kotona, kun menin hänen asunnolle. Äidin miesystävä sai äidin puhelimella kiinni. Kaupasta kotiin tulomatalla oli löytynyt kapaikan ovi, jonka houkutus oli käynyt kohtuuttoman suureksi. Hyvää joulua siinä sitten ja lienee sanomattakin selvää, että en jäänyt äitiäni tuolloin odottamaan.

En voi varmuudella sanoa, että tässä olisi puoltakaan siitä biologisen suvun taustasta ja taakasta mitä omaan historiaan liittyi. Tuossa vaiheessahan minulla ei tosin ollut isäni puolelta tiedossa muuta kuin isäni nimi. Mutta nyt tänä päivänä isäni kuoleman johdosta olen saanut tutustua sekä sukuun että kuolinpesän hoitamattomiin asioihin yli 20 vuoden ajalta. Jokainen paikalla olija on tervetullut talkoisiin. Töitä riittää.

Biologisen suvun lisäksi sijoitetun lapsen tarinaan liittyy aina myös uusi perhe, uusi ympäristö, uudet kaverit ja niin edelleen. Minä tosiaan vartuin tässä perheessä. Sijaisvanhempani, joihin olen yhä jatkuvasti yhteydessä, perustivat perhekodin käydessäni ala-asteen viimeistä luokkaa. Tänä päivänä perhekodissa on kahdeksan paikkaa.

Ensimmäiset perhekotilapset veivät ehkä hieman minuakin ja huomasin nopeasti olevani vaikeuksissa heidän vuokseen. Kotona vaikeuksiin johtaneista asioista keskusteltiin asioiden ilmenemisen jälkeen ja taisin ottaa kerrasta opikseni.

Vaikeita kysymyksiä

Omissa taustoissani on siis paljonkin pohdittavaa siihen, mitkä tekijät vaikuttivat siihen, miksi minusta tuli poliisi. Miksi isästäni ei ollut ottamaan yhteyttä poikaansa, vaan pojan piti tulla katsomaan isää teho-osastolle kuolinvuoteelle? Miksi äiti tekee lupauksia pojalleen, vaikei pysty niitä pitämään? Pystyn kuitenkin sanomaan paljon hyviäkin puolia äidistäni ja minulle on kerrottu hyviä asioita myös isästäni.

Syrjäytymisen riskit olivat siis olemassa minunkin kohdallani. Elämäni kuitenkin tuli asioita, jotka auttoivat oikeaan. Löysin jalkapallon jo alaluokilla ja taidan olla silloisesta joukkueesta ainoa, joka yhä jatkaa tuota hienoa harrastusta. Pallon potkiminen piti pääsääntöisesti poissa pahanteosta. Ympäriini olleet ihmiset auttoivat luonnollisesti myös oikeaan.

Ala-asteen viimeiset ja yläasteen ensimmäiset vuodet olivat varmasti itselleni ne vaikeimmat. Siihen ajoittuivat perhekodin perustaminen, äidin tuottamat pettymykset, koulun vaihtuminen ja ehkä murrosikäkin. En vielä tuossa vaiheessa ollut oppinut, että vaikeissa tilanteissa puhuminen auttaa. Edellä mainitsemani äidin tuottamat pettymyksetkin sivuutin vain esittämällä täysin tyyntä, vaikka sisälläni kiehui. Kotona oli todella vaikeaa aloittaa keskustelu omasta pahasta olostani. Siinä sitten kävikin niin, että koulussa tai kylällä piti aiheuttaa jokin pikku välikohtaus, jota seurasi puhuttelu myös kotona. Puhuttelun päätteeksi uskalsin sitten jatkaa, että olihan minulla muutakin asiaa, olisi vähän paha olla. Ja sitten asioista keskusteltiin ja minua kuunneltiin.

Kesti siis todella pitkän aikaa, että sain käsiteltyä huostaanottoon, pettymyksiin ja rikkonaiseen taustaan liittyvät asiat siihen malliin, että historia ei ollut taakka vaan siitä tuli voimavara. Tässä prosessissa mukana ovat olleet sijaisvanhemmat, valmentajat, joukkueoverit, opettajat, kaverit, kyläläiset, viranomaiset ja ties ketkä. Voin väittää, että noiden kokemusten jälkeen ne ylitsepääsemättömiltä tuntuvat arkiset murheet, joiden kanssa ikätoverini painivat, eivät kovin suuresti lannista minua.

Tilanne muuttuu

Oli mielenkiintoista yhtäkkiä vaan huomata, että opettajat kysyivät oppilaskuntaan, rehtorit jakoivat stipendejä, työnantajat soittivat töihin ja kunnanisät palkitsivat vuoden nuorena sekä vastuu kotona kasvoi. Tämä kaikki on todella tapahtunut, mutta on siihen vaadittu töitäkin. Nykyään opiskelen yliopistossa työn ohella, kehitän lastensuojelua näiden omien kokemusten kautta ja pelaan yhä sitä jalkapalloa.

Viittasin alussa Kauniisiin ja Rohkeisiin ja voin todeta sen, että kun sekään sarja ei pääty ikinä, niin myöskään tämä oma tarinani ei tunnu saavan pistettä koskaan, vaan aina alkaa uusi sivulause. Vaikka

minut kutsuttiin tällaiseen tilaisuuteen, olen saanut kuulla myös ihmettelyä siitä, voisiko taustani olla riski poliisille.

Itse voin katsoa selviytyneeni huostaanotosta, mutta pienemmät sisarukseni kulkevat tarinassa mukana. Lopuksi kiitän, että myös tätä minun näkökulmaa halutaan kuulla. Ja muistakaa työssänne se, että juuri teidän ja nuoren kohtaaminen saattaa muuttaa nuoren tulevaisuuden.

Kirkko ja kasarmi

Emeritus arkkipiispa John Vikström

Vastauksia annettuihin kysymyksiin; Miten käsität termin "syrjäytynyt lapsi ja nuori"?

Syrjäytyminen "yhteiskunnallisesta elämästä syrjään jäämisenä" tarkoittanee lapsen ja nuoren osalta sitä, että joudutaan sen elämänvaiheen luonnollisten sosiaalisten yhteisöjen kuten perheen, toveripiirin ja myöhemmin työyhteisön ulkopuolelle. Syynä voi olla esim. vanhempien välinpitämättömyys, samanikäisten kiusaaminen ja torjuminen, työttömyys ja näihin tekijöihin liittyvä heikko itsearvostus. Aktiivinen syrjäyttäminen on erityisesti lasten ja nuorten keskuudessa primäärinen suhteessa passiiviseen syrjäytymiseen.

Lisäyksenä tähän voin todeta, että tämä problematiikka oli äärimmäisen keskeinen Jeesus Nasaretilaisen toiminnassa, vaikkei itse sana esiinny Uudessa Testamentissa. Hänen erityisenä kohderyhmänään olivat sen ajan syrjäytetyt ja syrjäytyneet, ne jotka sukupuolen, iän, sairauden, elintapojen tai muukalaisuuden perusteella oli suljettu ulos sen ajan yhteisöllisestä elämästä. "Sallikaa lasten tulla minun luokseni, älkää estäkö heitä." Nämä sanat kuvaavat tätä Jeesuksen asennetta. Tämä evankeliumin itse keskukseen kuuluva inklusiivisuus on valitettavan kauan ollut mm. syrjivän patriarkaalisen kulttuurin vankina. Tämä inklusiivisuus on kuitenkin saanut leimata useitakin kirkon toimintamuotoja, erityisesti diakonia- sekä perhe-, lapsi- ja nuorisotyön puolella.

Miten kirkko tekee yhteistyötä tällä alueella muitten nyt mukana olevientahojen kanssa?

Seurakunnat tekevät yhteistyötä esim. sosiaali-, koulu-, nuoriso- ja terveystoimen, poliisin sekä muiden järjestöjen kanssa. Vastaavaa yhteistyötä, varsinkin erilaisten neuvottelujen muodossa, on myös valtakunnallisella tasolla.

Mitä tarkoittavat lasten ja nuorten oikeudet ja velvollisuudet?

Lapsen edun tulisi aina ja kaikessa olla etusijalla. "Lapsen oikeus on aikuisen velvollisuus" (J.P.Grant, UNICEFin ent. pääsihteeri).

Mikä on tärkein toimintamuoto syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja mitä on tehtävä, jotta tämä toteutuisi?

On olemassa useitakin tärkeitä toimintamuotoja tilanteesta ja nuorten iästä riippuen. Kirkon erityisnuorisotyön strategiassa painotetaan näinä vuosina, kirkon kokonaisstrategiaan liittyen, läsnäoloa lasten ja nuorten todellisuudessa.

Syrjäyttääkö järjestelmä lapsia ja nuoria?

Yhteiskuntamme rakenne esim. riittämättömien tulonsiirtojen, opetusryhmien liian suuren koon jne. muodossa, on varmasti syrjäyttävä tekijä, mutta liiankin usein ovat ihmisten itsekkyyks ja välinpitämättömyys syrjäyttämisen ja syrjäytymisen takana.

Jos olisit diktaattori, mitä tekisit syrjäytymisen ehkäisemiseksi?

- Määräisin, että yhteiskunnan on panostettava erityisesti sellaisiin kohteisiin, joissa osallisuutta ja yhteisöllisyyttä voidaan harjoitella ja oppia. Vanhempien on varattava enemmän aikaa yhdessä-

- ololle lasten kanssa, koska perheessä muotoutuvat sekä osallisuuden että syrjäytymisen mekanismit. Päiväkodeissa ja kouluissa on oltava nykyistä pienempiä ryhmiä.
- Valtion toimesta on jokaiselle nuorelle taattava työpaikka muutamiksi vuosiksi välittömästi koulutuksen jälkeen. Työn kautta nuori saa elämästä kiinni. Ilman työtä hän jää ulkopuolelle, kokee itseään yhteiskunnan hylkäämäksi, eikä siten tunne mitään velvollisuuksia sitä kohtaan.
 - Alkoholin käyttöä on supistettava. Syrjäyttämistä ja syrjäytymistä suuresti edistävät alkoholiongelmat johtuvat tunnetusti alkoholin saatavuudesta ja hinnasta.

Rippikoulu- ja isoistoiminta on varsin suosittua, mutta miten pitää nämä nuoret jatkossa kirkon aktiivijäseninä?

Isoistoimintaa on viime vuosina laajennettu siten, että se koskettaa seurakunnan kaikkia työaloja. On esim. yhteistyöhankkeita erityisesti diakoniatyön kanssa. Tähän asti saadut kokemukset osoittavat, että nuoret pysyvät seurakunnassa myös teinivuosien jälkeen, jos heille on tarjottavana mielekkäitä, haasteellisia ja monipuolisia vapaaehtoistehtäviä. Yhä enemmän pitää kuitenkin painottaa sitä, että jokaisen kristityn tärkein aktiivisuus seurakuntalaisena on inhimillisen ja kristillisen arvomaailman mukainen toiminta yhteiskunnan eri aloilla ja tehtävissä.

Minkälaista toimintaa ja minkälaisia suunnitelmia on kirkolla niiden nuorten osalta, jotka ovat syrjäytyneet tai ovat syrjäytymisuhan alla?

Ensin on syytä mainita se ennaltaehkäisevä työ, jota kirkko tekee tukemalla perheitä niiden yhteyksiensä kautta jotka syntyvät esim. kirkollisten toimitusten, päiväkerhojen ja rippikoulujen myötä. N. 40 perheneuvontakeskuksen toiminta eri puolilla maata kuuluu myös kirkon ennaltaehkäisevään työhön tällä alalla. Kirkon n.1500 palkattua diakoniantyöntekijää kohtaa päivittäisessä työssään syrjäytymisen ongelmia ja syitä ja joutuu siten paneutumaan niihin. Nuorten parissa toimii lisäksi n. 120 erityisnuorisotyönohjaajaa n. 80:ssä seurakunnassa. He ovat olemassa niitä nuoria varten, joista yleensä kukaan ei välitä. Tämän toiminnan kantavana ajatuksena on, että nuori saa kokea, että hänestä välitetään, että on joku, joka todella näkee hänet ja on läsnä hänen todellisuudessaan. Tavoitteena on siis, että nuori kokee olevansa hyväksytty ja löytää elämän mielekkyyden Jumalan luomana ja lunastamana. Pyritään siihen, että nuoren itsetunto vahvistuu ja että hän pystyy omaehtoiseen, vastuulliseen elämään sekä kykenee toimimaan monimutkaisessa ja ristiriitaisessa maailmassa - että nuori pääsee irti toivottomuuden tunteestaan ja näkee edessään olevat mahdollisuudet.

Nuorisolain muutoksen merkitys

Kirkkomme on 1950-luvulta alkaen tehnyt sellaista etsivää nuorisotyötä, josta säädetään ensi vuoden alussa voimaan astuvassa uudistetussa nuorisolaissa. Nuorisolain muutos mahdollistaa myös kirkon työntekijöiden osallistumisen monialaiseen viranomaisyhteistyöhön. Tähän asti tällaista yhteistyötä on tehty epävirallisesti, kussakin kunnassa omalla tavallaan. Yhteistyö eri viranomaisten kesken on usein onnistuneen auttamisen ainoa mahdollisuus.

Kirkossamme ei enää nähdä erityisnuorisotyötä minään erillisenä työmuotona vaan enemmän erityisenä työotteena ja työasenteena, joka läpäisyperiaatteena leimaa kaikkea työtä. Tämä otetaan huomioon muiden työntekijäryhmien koulutuksessa, jolloin saadaan suuri joukko työntekijöitä, jotka omasta työstään käsin voivat tukea perheitä ja näiden lapsia ja nuoria. Jatkovasti kehitellään uusia työmuotoja ja menetelmiä. Viime vuosina esimerkiksi erilaiset pienryhmät ovat nousseet suureen suosioon ja juuri tällä hetkellä kehitellään erilaisia tapoja auttaa nuoria verkossa sosiaalisen median kautta.

Kirkko on myös mukana nk. Varpu-työssä, jossa on kyse varhaisesta puuttumisesta syrjäytymistä aiheuttaviin tilanteisiin ja ongelmiin. Sillä on oma, eri työalat yhdistävä Varpu-työryhmä, joka säännöllisesti kokoontuu ja arvioi kirkon roolia, mahdollisuuksia ja tekemisiä varhaisen puuttumisen alueella. Viime vuosina kirkon diakoniarahaston avustustoiminnan rinnalle on tullut aiempaa vahvempaa painotuksena lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseen liittyvät avustukset.

Miten informaatio seurakuntien lasten ja nuorten toiminnasta on hoidettu?

Mainostetaan esim. koulujen ilmoitustauluilla ja seurakuntien omissa tiloissa. Uutena ja entistä tärkeämpänä informaatiovälineenä on tietysti internet. Lähes kaikilla seurakunnilla on jo omat nettisivut, joilla ne kertovat toiminnastaan. Niistähän nuoret löytävät tietoa hyvinkin luontevasti.

Voidaanko järjestää nuorille yökahvilatoimintaa?

Seurakunnissa yökahvilatoiminta sai alkunsa 80-luvun puolivälissä. Varsinainen suuri innostus osui 90-luvulle. 2000-luvulla yökahvilatoiminta on hieman hiipunut, useimmissa tapauksissa taloudellisista syistä, vaikkakin toiminta on tapahtunut myös vapaaehtoisten tuella. Vuonna 2009 oli 26:ssa seurakunnassa yökahvila, joissa kävi viikoittain keskimäärin n. 1200 nuorta. Vastaava määrä kahviloita oli 10 vuotta aikaisemmin n. 40. Voi tietysti kysyä, ovatko seurakuntien päättäjät tehneet oikeita priorisointeja tällä kohtaa. Tästä riippumatta on selvää, että kirkon talouden kehitys tulevina vuosina tulee väistämättä vaikuttamaan myös erityisnuorisotyön ulkonaisiin edellytyksiin. Onneksi meillä on se voimavara, joka piilee tämän alan vapaaehtoistyössä.

Lääkintäkenraalimajuri Pentti Kuronen, sotilasterveydenhuollon dosentti, puolustusvoimien ylilääkäri

Taustakysymyksiä seminaarissa yleisten kysymysten lisäksi erityisesti puolustusvoimille (*kursiivilla kysymysten perässä tiivistetyt yleisvastaukset*)

- Varusmies-/siviilipalvelun keskeyttäneitten on todettu syrjäytyvän muita herkemmin. Mitä puolustusvoimat voivat tehdä tilanteen parantamiseksi? Voidaanko luoda seuranta- ja tukijärjestelmä? *Vastaus: Tutkimustyötä asiassa tehostettava ja puolustusvoimista saatavaa tietoa käytettävä soveltuvin osin muiden viranomaisten toimien hyväksi. Tiedonsiirtoa viranomaisten välillä tehostettava. Mm. kansallisen terveystietoarkiston hyödyt käyttöön.*
- Onko tämä syrjäytyminen alkanut jo ennen palvelukseen astumista? Voidaanko siihen puuttua heti aloksa aikana? *Vastaus: Syrjäytymisraide on alkanut jo usein hyvinkin nuorena (neuvolassa tulee jo aloittaa syrjäytymistä ehkäisevät toimet). Asepalvelukseen astuminen ei sinällään altista syrjäytymiselle. Toimia syrjäytymisen ehkäisemiseksi on kuvattu jäljempänä.*

Tiivistelmä

Yleisen asevelvollisuuden mukaiseen palvelukseen määrättiin tammikuun ja heinäkuun palvelukseenastumisierissä vuonna 2009 yhteensä noin 27 000 nuorta miestä, mikä on noin 78 % miespuolisesta ikäluokasta. Vapaaehtoiseen palvelukseen hakeutuu vuosittain noin 300 naista. Palveluksen keskeytti vuoden 2010 saapumisierissä peruskoulutuskaudella parin ensimmäisen kuukauden aikana n. 8 - 10 % eli yhteensä noin 4100 varusmiestä. Näistä n. 5 - 7 % keskeyttää palveluksensa parin ensimmäisen viikon kuluessa. Varhaisvaiheen keskeyttämisperusteina on noin 39 %:lla ollut mielenterveyden tai käyttäytymisen häiriöt. Valtaosa niistä on lieviä sopeutumishäiriöitä. Seuraavaksi suurin ryhmä (n. 20-22 %) on tukirankaperäiset ongelmat. Myöhemmin palvelustapaturmat ja varsinkin tukirankaoireiden paheneminen aiheuttavat poistumaa. Keskeyttämiset aiheuttavat merkittävää mielipahaa ja työ- sekä koulutuspaikkaongelmia nuorille itselleen. Niillä on myös laajempaa taloudellista merkitystä. Alkuvaiheen poistuman pienentämiseksi on tehty monia toimenpiteitä. Suotuisaa vähentymistä palveluksen alkuvaiheen keskeytyksiin onkin tapahtunut, mutta ennakoivaa palvelukelpoisuuden arviointia on edelleen tehostettava. Kaikkia sopeutumis- ja tukirankaperäisiä ongelmia ei voi edeltä käsin ennustaa riittävästi.

Maailmankin mittapuissa Suomessa on harvinainen mahdollisuus kohdata näin suuri osa miespuolisesta ikäluokasta. Asevelvollisuusaika tarjoaakin erinomaisen mahdollisuuden saada kattavaa poikkeikkaustietoa tutkimuksen keinoin. Tätä mahdollisuutta on laajasti käytetty hyväksi mm. terveyden tilan ja fyysisen kunnan sekä myös terveyden edistämisen tutkimuksiin. Asevelvollisuusaika antaa mahdollisuuksia tehostaa mm. kansanterveydellisiä tutkimuksia sekä vaikuttaa ikäryhmään myös terveyden edistämisen keinoin. Tulevaisuuden yhtenäinen kansallinen terveystietojärjestelmä tehostaisi osaltaan merkittävästi näitä päämääriä. Terveystietojen siirtämiseen liittyvät nykyiset ongelmat aiheuttavat huomattavaa lisätyötä ja vaikeuttavat myös palveluskelpoisuuden luokittelua.

Puolustusvoimien oma terveydenhuolto - jota kutsutaan nimellä lääkintähuolto kansalliseen turvallisuustilanteeseen (valmiusasiat) liittyviä puolustusvoimien erityispiirteitä korostaen - on mitoitettu ensisijaisesti ensiavun, ensihoidon, sairaankuljetuksen, perusterveydenhuollon, lääke- ja lääkintäateriaalin täydennysten sekä ympäristöterveydenhuollon (ml. eläinlääkintähuolto) tarpeisiin. Lääkintähuollon toiminta tähtää palveluskelpoisuuden määrittelyistä lähtien turvalliseen palvelukseen.

Viime vuosien aikana koko lääkintähuolto on kokenut perusteelliset muutokset ja asiantuntijatoiminnan keskittämällä on haettu ja saatukin lisätehoa.

Palveluskelpoisuuden määrittelyn tavoite on turvallinen palvelus: 1. asepalveluksesta ei saa aiheutua terveyden vaarantumista asevelvolliselle itselleen, 2. asevelvollisen ominaisuudet eivät saa vaarantaa palvelustovereiden tai esimiesten turvallisuutta, 3. myöskään järjestelmän turvallisuus ei saa vaarantua. Palveluskelpoisuutta määriteltäessä tulee siis tuntea ja arvioida asevelvollisen ominaisuuksia ja terveydentilaa mahdollisimman asiantuntevasti. Tämä edellyttää hyviä terveystietoja ja myös palvelujärjestelmän tuntemusta. Puolustusvoimien toimintaympäristöt ja järjestelmät ovat teknisesti yhä monimutkaisempia. Suuria taloudellisia vahinkoja sekä henkilöstön turvallisuuden vaarantumisia voi helposti tapahtua väärin henkilövalintojen tai väärin toimintojen vuoksi. Asepalveluksen aikana käsitellään myös räjähteitä ja ampuma-aseita, joiden käsittelyssä on voitava luottaa, että henkilöt noudattavat turvallisuusmääräyksiä. Pääesikunnan laatima tuorein Terveystarkastusohje (2009) painottaa juuri näitä seikkoja palveluskelpoisuuden määrittelemisessä.

Nuorisomme on nykyään paljon aiempaa terveempää ja monilta tiedoiltaan ja taidoiltaan edistyneempää kuin ”vanhoina hyvinä aikoina”. Nuorisomme edustaa yhteiskuntaamme sen vahvuksiineen ja heikkouksiineen. Nuorten syyllistäminen ei ole oikea tapa viestittää muutostarpeita. Toisaalta ”ei toivottuihin”- seikkoihin päästään varusmiespalvelusaikana puuttumaan vain rajoitetusti. Fyysisen kunnan parantamiseksi on puolustusvoimissa tehty merkittävää ja onnistunutta työtä. Syrjäytymisen ehkäisemiseksi tehdään yhteistyötä varsin laajasti, mutta puolustusvoimien mahdollisuudet ovat ikäjanaa tarkastellen luonnollisesti varsin rajalliset.

Jäljempänä olen luettelomaisesti esittänyt eräitä puolustusvoimien viime aikojen toimia, joilla turvallisen asepalveluksen suorittamista tuetaan. Useat näistä toimista ovat luonteeltaan jatkuvia. Monilla kuvatuista toimista on liittymäpintoja myös syrjäytymisen ehkäisyyn.

Puolustusvoimien toteuttamia toimia varusmiespalveluksen keskeyttämisten vähentämiseksi ja palvelusturvallisuuden tehostamiseksi ovat:

- 1) Terveyskeskuslääkäreiden koulutusta on tehostettu ennako- ja kutsuntaterveystarkastusten suorittamisessa. Sotilasläänit ja aluetoimistot järjestävät tilaisuuksia, joissa luennoitsijoina toimivat kokeneet sotilaslääkärit. Yhdessä Duodecimin kanssa on kehitetty myös internet- pohjainen koulutuspaketti, jonka sisällöstä ja edelleen kehittämisestä vastaa Sotilaslääketieteen keskus. Valtakunnallisilla lääkäripäivillä ja nykyisin myös alueellisilla lääkäripäivillä on tuotettu koulutusta asevelvollisten terveysturvallisuuden tehostamiseksi. Terveyskeskusten ennakkotarkastuksia on ohjattu myös laatimalla uusi terveystieto- ja tarkastuskaavake yhdenmukaisen menettelyn parantamiseksi. Kutsuntatarkastuksia on tuettu isoissa taajamissa Sotilaslääketieteen keskuksen kokeineilla sairaanhoitajilla sekä viemällä tarkastuksiin mm. päihde- ja muitakin ongelmia kartoittavat screening- tutkimuksia. Kokemukset ovat olleet hyviä. Lisäksi on tuettu menettelyä, että vain kokeneet ja palveluskelpoisuus- asioita tuntevat lääkärit suorittaisivat näitä tarkastuksia. Terveyskeskuslääkäreiden osaamiskirjo on ollut varsinkin takavuosina melko kirjava. Asevelvollisten ja puolustusvoimienkin kannalta arviointivajeet ovat aiheuttaneet turhaa työtä ja ikäviä sekä yllätyksellisiä palveluksen keskeytymisiä.
- 2) Terveystarkastusohje (TTO 2009) on päivitetty kahdesti muutamien vuosien välein vastaamaan varusmiespalveluksen ja uudistuneen lainsäädännön vaatimuksia.

- 3) Kuntaliiton kanssa on käynnistetty neuvottelut toimenpiteistä ennakkokutsuntaterveystarkastusten laadun parantamiseksi vastaamaan puolustusvoimien palveluskelpoisuusarviojärjestelmän vaatimuksia. Tavoitteena on saada ajan tasalla olevaa laadukasta terveydentilatietoa terveyskeskuksista palveluskelpoisuuden määrittämiseksi.
- 4) Yhteistyötä kuntasektorin kanssa on tehostettu keskeyttäneiden varusmiesten jatkohoitoapaikan varmistamiseksi. Heidät ohjataan tarvittaessa lähetekäytännöllä henkilön asuinkunnan terveydenhuollon piiriin jatkohoitoa varten.
- 5) Yhteistyötä sosiaali- ja terveysministeriön sekä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen, yliopistojen ja muiden viranomaisten kanssa on tehty useissa terveyden ja hyvinvoinnin edistämishankkeissa. Menestystarina on ollut esim. "Time Out! Aikalisä! Elämä raiteilleen"- syrjäytymisen ehkäisemiseksi kehitettävä tukipalvelu, joka on levinnyt yhä useammille paikkakunnille. Nykyisin jo n. 100 kuntaa on ottanut toimintamallin käyttöönsä. Puolustusvoimien terveysasemilla toimitaan yhteistyössä sosiaalikuraattoreiden kanssa. He puolestaan pitävät yhteyttä tarpeen mukaan kunnan sosiaaliviranomaisiin.
- 6) Varuskunnallisessa saapumistarkastuksessa on otettu käyttöön kyselylomake, jolla seulotaan riskiryhmässä olevat varusmiehet (palveluksen keskeyttäminen). Tarkastuksen yhteydessä tekee sairaanhoitaja riskiryhmään valikoituneille varusmiehille haastattelun ja tarvittaessa henkilöt ohjataan lääkärin vastaanotolle palveluskelpoisuuden määrittämistä varten. Erityisesti asevelvollisten henkisen suorituskyvyn varmistamiseksi on toimintaa monin tavoin varmistettu mm. sosiaalikuraattoreiden ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden yhteistoimintaa kehittäen. Myös diagnostiikka-, hoito- ja seurantakäytäntöjä yhdenmukaistetaan. Parhaillaan on meneillään mm. henkisten ongelmien, astman ja hengitystieinfektioiden diagnostiikan ja hoidon tehostamismenettelyt yhteistyössä kansallisten asiantuntijoiden kanssa.
- 7) Työnjakoa puolustusvoimien lääkäreiden ja sairaanhoitajien välillä on viime vuosien aikana hiottu kansallisten tavoitteiden mukaisesti työn laadun parantamiseksi. Uudistukset varusmieskoulutuksessa edellyttävät, että terveydenhuollon palvelut on annettava entistä nopeammin ja paremmin suunnatusti, jotta pystytään tehokkaammin turvamaan palveluskelpoisuus ja -turvallisuus. Esimerkkinä työnjaon tehostamisesta on mm. saapumistarkastusten sekä sairausvastaottojen työnjaon uudistaminen. Lääkäreiden vastaanotolle tulevat enää ne, jotka edellyttävät nimenomaan lääkärin tieto-taitoa. Sosiaalikuraattorit ovat yhteistyössä terveydenhuoltohenkilöstön kanssa.
- 8) Yliopistojen ja puolustusvoimien välistä yhteistyötä on tehostettu. Yleislääkärin peruskoulutuksessa annetaan sotilaslääketieteen koulutusosio, jolla luodaan valmistuville lääkäreille paremmat valmiudet määrittellä terveydentilatiedon perusteella kutsuntaikäisten palveluskelpoisuusluokkia. Samalla tehostetaan puolustusvoimien terveydenhuoltohenkilöstön koulutusta ja tukipalveluja. Yhteistyö on käynnistynyt erityisesti Oulun yliopiston kanssa ja se on laajentumassa vaiheittain myös muihin yliopistoihin. Tutkimustyötä suunnataan jatkossa erityisesti nuorten ja reserviläisten terveystutkimukseen osana terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä.
- 9) Oulun yliopistoon perustetun sotilasterveydenhuollon professuuriin liittyy merkittävää kehittämispotentiaalia. Professuuri on sijoitettu isoon Terveystieteiden laitokseen. Yhteistyötä tehostetaan alkuvaiheessa erityisesti Kainuun vastikään perustetun perusterveydenhuollon professuurin sekä Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen Oulun lasten ja nuorten yksikön kanssa. Lähiajan tavoitteena on alan opetuksen kehittäminen perusterveydenhuollossa ja erikoislääkärinkoulutuksessa.
- 10) Puolustusvoimien lahjoittama professuuri toimii myös Jyväskylän liikuntatieteiden laitoksessa. Professuurin avulla on saatu aikaan kansallisesti ja kansainvälisesti merkittävää nuorten ja reserviläisten fyysisen kunnan tutkimusta. Erinomaista yhteistyötä on jo tehty kyseisen tutkimusalan ja

Sotilaslääketielen keskuksen välillä. Tätä verkottuvaa yhteistyötä on tarkoitus edelleen kehittää myös Oulun sotilasterveydenhuollon professuurin kautta.

- 11) Sotilaslääketielen tutkimustyötä on viime vuosina suunnattu uudelleen. Erityisenä painopiste-alueena on yksilöiden ja joukkojen suorituskyky. Sotilaslääketielen keskuksella on käytettävissä merkittävästi niin tutkijavirkoja kuin myös taloudellisia resursseja. Sotilaslääketielen tutkimus on jo perinteisesti ollut hyvin verkottunutta ja vireää.
- 12) Puolustusvoimat on Suomen suurin kuntokoulu. Tämä slogan on onnistuneesti viety myös käytäntöön. Fyysiseen kuntoon liittyy myös eräitä terveyttä sivuavia vanhoja lausahduksia: "Terve sie-lu terveessä ruumiissa" sekä "jos veri kiertää varpaissa, niin se kiertää myös päässä".
- 13) Varusmieskoulutuksen - etenkin alkuvaiheen- pedagogiset uudistukset tukevat myös henkistä selviytymistä ja siten osaltaan torjuvat syrjäytymistä. Fyysistä rasitusta lisätään kuntoryhmiin jaet-tuna, tällöin rasitus ei muodostu kohtuuttomaksi huonomassakaan kunnossa oleville. Uudistuksen tiimoilta tehdään myös merkittävää tutkimustyötä. Monenlaisia henkistä viihtyvyyttä parantavia harrastus- ja toimintamahdollisuuksia on lisätty varusmiesten vapaa-aikaan.

Lisätietoa eräistä keskeisistä asioista löytyy seuraavista lähteistä:

(TTO 2009) löytyy mm. www.sotilaslaaketieteenkeskus.fi -sivuilta,

http://www.defmin.fi/files/1648/Suomalainen_asevelvollisuus_plmv2_2010.pdf

Aikalisä- hankkeesta löytyy tietoa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen sivuilta.

Minun näkemykseni; kasvatuksen teologi Heikki Arikka, Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymä

1900-luku on ollut ihmisoikeuksien toteutumisen vuosisata. Aina kun puhumme ihmisoikeuksista, puhumme viimekädessä yksilön oikeuksista. Viime vuosisata on ollut yksilön syntymisen voittokulkua. Ihmisoikeuksien myötä ovat yksilön oikeudet laajentuneet.

Ihminen on vapautunut liki kaikesta. Yksilöä ei enää rajoita syntyperä, ihonväri, sosiaalinen luokka tai koulutustaso. Ihminen on vapaa. Todellisuus ei ole aivan näin yksinkertainen, mutta näin voidaan kuitenkin tiivistää.

Vapaus filosofisena käsitteenä on perinteisesti jaettu kahteen osaan, positiiviseen ja negatiiviseen. Positiivinen vapaus on ”vapautta johonkin” ja negatiivinen vapaus on ”vapautta jostakin”. Tässä yhteydessä negatiivinen ja positiivinen eivät tarkoita arvoa, hyvää tai huonoa, vaan ne ovat filosofian kielen piiriin kuuluvaa käsitteistöä, yrittäen kuvata vapauden eri tasoja.

Nykyihminen on saavuttanut lähes täydellisesti negatiivisen vapauden eli ihminen on vapautunut jostakin, toisin sanoen ihminen on vapautunut kaikesta. Ihminen, yksilö on saavuttanut viime vuosisadalla täydellisen vapauden tehdä elämällään mitä haluaa. Negatiivinen vapaus on toteutunut maksiimissa. Sen sijaan positiivinen vapaus ei ole toteutunut. Pikemminkin negatiivinen vapaus on kasvanut positiivisen kustannuksella.

Ihminen on vapautunut, mutta tilalle ei ole tullut mitään. Ihminen on jäänyt yksin. Ihminen ei tiedä, mitä tekisi vapaudellaan kun auktoriteetit, velvoitteet ja rajoitteet ovat kadonneet.

Länsimaiset yhteiskunnat rakentuvat yksilöiden vastuunottoon. Nyt kun ihminen on vapautunut, ihminen on vapautunut myös vastuusta. Puhutaan oikeuksista vastuiden sijaan. Kärjistetysti: ihminen ei enää kysy, mitä hän voisi tehdä tai kantaa vastuunsa, vaan ihminen miettii, mihin kaikkeen minulla on oikeus.

Länsimaiset yhteiskunnat ovat aikaan saaneet materiaalsen hyvinvoinnin. Kaiken arkielämän kannalta tarpeellisen ja tarpeettoman tavaran hinta on pudonnut suhteessa ostovoimaan verrattuna vaikka 1900 –luvun alkuun. Olemme saavuttaneet materiaalisessa mielessä hyvinvoinnin. Samalla materian arvo on kärsinyt inflaation.

Materiaalisesta hyvinvoinnista huolimatta olemme kadottaneet henkisen hyvinvoinnin. Suomi ei ole koskaan historiansa aikana ollut yhtä vauras kuin nykyään. Vauraudesta huolimatta tai juuri siitä syystä elämän juoni tai lanka on kadonnut monelta. Elämä on muuttunut henkisesti tyhjäksi.

Henkinen tyhjiö on täyttynyt rahan tavoittelulla. Raha on erinomainen vaihdannan väline, mutta huono tai kylmä päämäärä sinänsä. Ihminen on hukannut arvonsa, elämänmielekkyytensä ja yrittää eksoyksissä täyttää henkistä tyhjiötä rahan ansaitsemisella.

Ihminen, jolla ei ole mahdollisuuksia tavoitella rahaa ja tiedostaa sen itse, jättäytyy yhteiskunnan ulkopuolelle. Ihminen kokee olevansa yhteiskuntakelvoton ja se voi aikaansaada masennusta ja ulkopuolisuuden kokemusta, toisin sanoen ihminen syrjäytyy.

Fyysinen voimankäyttö, väkivalta, on enää viimeisiä linnakkeita, jossa syrjäytynyt ihminen voi kokea oman arvon tuntemuksia. Fyysisellä voimalla tai sen uhkailulla saa ihailua, kunnioitusta ja olemassa

olon tunteen. Fyysisyydellä pystyy paikkaamaan sisällä vellovan mitättömyyden tunteen. Fyysisyyttä on muutakin kuin pelkkä voimakäyttö. Siihen kuuluvat tatuoinnit, lävistyksen, bodattu vartalo ja naisilla on käytössä ylieroottinen, jopa pornomaailmasta tuttu pukeutuminen ja kehon käyttö. Olemassaoloa korostetaan omalla keholla, koska muuhun ei voida vaikuttaa, tai se on ainakin subjektiivinen kokemus asiasta.

Poliittinen populismi tarjoaa syrjäytyneille tai sellaisiksi itsensä kokeville yhteistä kokemusta. Se on kansallistunne. Kansallistunne tarjoaa tunteen olla jotakin, esimerkiksi "olla suomalainen". Siihen sisältyy viesti, että se on enemmän kuin vaikka "olla ruotsalainen". Poliittinen populismi pystyy puhuttelevaan syrjäytyneitä ihmisiä siksi, että se pystyy tarjoamaan pienimmän mahdollisen yhteisen nimittäjän nojalla vahvaan joukkoon kuulumisen ja oman arvon tunteen. Jokainen meistä haluaa tuntea arvostusta. Jos koet, että olet yhteiskunnallisessa arvostuksessa reunalla tai jopa sen ulkopuolella, on helppo tarttua poliittiseen syöttiin, jossa tarjotaan "yhteiskunnallista" arvostuksen tunnetta.

Poliittinen populismi on nousussa kaikkialla hyvinvoivissa länsimaissa. Yhä enenemissä määrin ihmiset syrjäytyvät, tai ainakin kokemuksen tasolla, kun he eivät pääse osallisiksi talouden kasvusta. He jättäytyvät "taloukasvun" ulkopuolelle ja rakentavat oman arvomaailmansa (kts. yllä fyysisuus). Tästä huolimatta syrjäytyneet ihmiset hakevat, usein tiedostamattaan, myös yhteiskunnallista arvostusta. Poliittinen populismi osaa käyttää juuri tuota ihmisten arvostuksen kaipausta hyväkseen tarjotessaan yksinkertaistettua kansallistunnetta lääkkeeksi.

Nuorten syrjäytyminen on yhteiskunnallinen ongelma. J.V.Snellmania vapaasti lainaten toteaisin, että pienellä kansakunnalla ei ole varaa menettää yhteiskunnalliseen marginaaliin ketään, vaan Suomi, toisin sanoen me, tarvitsee kaikkia. Nuorten syrjäytyminen ei ole ensisijaisesti materiaallinen tai taloudellinen kysymys, vaan ennen kaikkea henkinen. Tarvitsemme arvoja, johon voimme kiinnittyä, yhteisöllisyyden kokemusta, yksilöiden vastuunottoa ja puhetta vastuusta oikeuksien rinnalle. Ihminen on saavuttanut negatiivisen vapauden sadassa vuodessa, nyt on aika tavoitella ja kääntää yhteiskunnallinen fokus positiivisen vapauden tavoittamiseen.

Työ, vapaa-aika ja vapaaehtoistyö

Ylijohtaja Tuija Oivo, Työ- ja elinkeinoministeriö

Toimittajan muistiinpanoja esityksestä. Alustajan tarkistama ja hyväksymä tiivistelmä.

On laskettu, että yhden nuoren 40 v. kestävä työttömyys maksaa yhteiskunnalle 1,1 milj euroa. Prioriteetit:

Autetaan nuoria työllistymään

Nyt työtä hakevia nuoria on 29.000. Heistä 10.000 eli merkein 1/3 on pelkän peruskoulun suorittaneita. Nykyään koulutuksen merkitys korostuu, kun vertaamme tilannetta 20 v sitten, jolloin suuri joukko oli työssä pelkän peruskoulun varassa. Työmarkkinoilla pärjätään yhä vähemmän ilman ammatillista koulutusta.

Nuorten yhteiskuntatakuu

Sen tavoitteena on tehostaa nuorten palveluprosessia ja edistää koulutukseen ja työmarkkinoille sijoittumista, ehkäistä työttömyyden pitkittymistä sekä tunnistaa syrjäytymisvaaraan liittyviä tekijöitä ja puuttua ajoissa syrjäytymiskehitykseen varhaisen puuttumisen periaatteella.

Työ- ja elinkeinotoimisto laatii yhdessä työttömänä olevan nuoren kanssa palvelutarpeen sisältävän työllistymissuunnitelman mahdollisimman pian nuoren ilmoittauduttua työnhakijaksi.

Nuori työtön pääsee 2 viikon aikana työttömyyden alkamisesta neuvojan kanssa siitä, mihin suuntaan hän voisi jatkaa työuraansa. Yhteistyötahoja kyllä on, tarkoituksena on tiivistää toimintaa näiden kanssa.

Nuorisolakiin tulee 1.1.2011 muutos, joka edellyttää yhteistyöstä sopimista kunnan vetämissä nuorten palvelujen yhteistyöverkostoissa.

Nuorten työttömyysaika ei saisi ylittää 3 kk. Jokaiselle alle 25-vuotiaalle työttömälle työnhakijalle laaditaan ennen kolmen kuukauden yhtäjaksoista työttömyyttä työllistymissuunnitelma ja aktivointisuunnitelma. Tämä voi sisältää mm. välitehtäviä. Suunnitelmassa sovitaan siitä, miten se toteutetaan nuoren palvelutarpeiden mukaisesti.

Mitä on opittu edellisestä lamasta?

Niiden, jotka silloin eivät työllistyneet, työllistyminen on nytkin matalammalla tasolla kuin muiden. Nyt madalletaan työnantajan työhönottokynnystä 550 euron tuella. Näin on saatu 3000 työpaikkaa. Näistä 60 % on nuoria miehiä. "Sanssikortti", siitä iloitsemme.

Haluaisimme tukea myös nuorten omaa yrittäjyyttä, mahdollisuutta omaan.

Työtä on tehty monella rintamalla. Avopsykologeja ja urasuunnittelijoita on saatu lisää. Tarvittaisiin 10-luokkia ja opetukseen lisää opintojen ohjausta, työpajoja ym. Nuoret tarvitsevat onnistumisen kokemuksia. Siinä haluamme heitä tukea.

Minun näkemykseni; liikuntalautakunnan puheenjohtaja Saara-Sofia Sute-la, Turun kaupunki

On kunnia saada tuoda oma näkemykseni tähän korkeatasoiseen seminaariin. Kaikki edellä kuullut alustukset ja puheenvuorot ovat antaneet hienoja, erilaisia näkökulmia yhteiseen tärkeään aiheeseen. Lasten ja nuorten hyvinvoinnista ja syrjäytymisen ehkäisystä on puhuttu paljon. Itse haluan omassa puheenvuorossa tuoda esille urheiluseuratyön ja liikunnan merkityksen. Vaikka poliittinen urani onkin vielä melko lyhyt, olen jo oppinut, että asioita tulee osata perustella luvuilla. Haluankin siksi kertoa pieniä otteita tilastoista ja tutkimuksista.

Hyvinvoinnista ja liikunnan merkityksestä tiedetään muun muassa, että jokainen nuorisotyöhön laitettu euro vähentää sosiaali- ja terveysmenoja seitsemällä eurolla. Jokainen syrjäytynyt nuori sen sijaan maksaa yhteiskunnalle miljoona euroa. Tiedämme lisäksi, että ennaltaehkäisyyn sijoitetut rahat maksavat itsensä muutamassa vuodessa ja että keskimäärin nämä investoinnit tulevat säästöinä peräti kolminkertaisesti takaisin. Pelkästään liian vähäinen liikunta aiheuttaa sosiaali- ja terveysministeriön mukaan Suomessa 300-400 miljoonan euron menot joka vuosi.

Yhteiskunnan näkökulmasta kyseessä ovat isot summat, joihin meillä ei yksinkertaisesti ole varaa. Puhumattakaan siitä henkilökohtaisesta tragediasta, joka surullisiin tarinoihin aina liittyy yksilön näkökulmasta.

Vaikka tiedämme kaiken tämän, ei liikuntajärjestö- ja seuratyö läheskään aina saa sitä kunniaa, jonka ne mielestäni ansaitisivat. Jostain syystä tuntuu, että urheiluseuratoimintaa pidetään edelleen helposti jonkinlaisena kivana vapaa-ajan puuhasteluna. Kiitos vanhemmalle rikoskonstaapeli Sami Iso-niemelle, joka jakoi täällä oman, ajatuksia herättävän selviytymistarinansa. Ymmärtääkseni hänenkin kokemuksissaan jalkapallolla on ollut suuri merkitys. Urheiluharrastus ja oma seura ovat edustaneet jotain pysyvää, sellaista yhdessä tekemistä, mikä säilyy silloinkin kun elämässä muuten joutuu kohtaamaan vaikeita asioita. Jokainen, joka on joskus pukenut seuraverkkarit päällensä tietää, miltä se tuntuu, kun kuuluu johonkin, on osa omaa joukkuetta ja omaa porukkaa. Urheiluseuratoiminta on tuhansille nuorille erittäin merkittävä osa elämää, eikä sitä siis missään nimessä tulisi nähdä minään puuhasteluna. Liikunnan terveyttä edistävän merkityksen lisäksi tuleekin huomioida harrastusten sosiaaliset ja yhteisölliset merkitykset.

On myös hyvä muistaa, että urheiluseurojen ja liikuntajärjestöjen kautta on mahdollista tavoittaa suuri osa lapsista ja nuorista. Lähes puolet 3 - 18-vuotiaista suomalaisista kuuluu urheiluseuraan. Samalla, kun kaupungin nuorisotoimi tavoittaa alle 10 % ja erilaiset nuorisjärjestöt noin 30 % nuorista, tavoitetaan seuratoiminnan kautta siis peräti joka toinen.

Suomalaisen urheilun perusta on yhä edelleen vapaaehtoistyössä, jota toteuttaa noin 7000 urheiluseuraa. Mikäli tämä vapaaehtoisten työpanos korvattaisiin palkkatyöllä, nousisi hintalappu SLU:n arvion mukaan minimipalkallakin arvioituna vähintään 2 miljardiin euroon vuodessa. Tulevaisuudessa vapaaehtoistyön arvo tulee vain nousemaan. Suomalaiset osallistuvat mielellään seuratoimintaan erilaisissa vapaaehtoisrooleissa. Jokainen suomalainen tekee keskimäärin kolme tuntia vapaaehtoistyötä joka viikko, mikä tarkoittaa vuositasolla yhteensä noin 150 000 henkilötyövuotta.

Suurin osa vapaaehtoistoiminnasta syntyy erilaisissa yhdistyksissä ja järjestöissä. Jo pelkästään kaikkien edellä mainittujen lukujen valossa on selvää, miten tärkeää näiden toimintamahdollisuuksien turvaaminen on lasten ja nuorten hyvinvoinnin sekä syrjäytymisen ehkäisyn kannalta.

Esitysten herättämä keskustelu

Luentojen ja pyydettyjen puheenvuorojen jälkeen osanottajat saivat tilaisuuden kommentoida esiin tulleita näkemyksiä, tuoda esiin omia näkökulmiaan ja esittää alustajille kysymyksiä. Puheenjohtajana toimi professori Toivo T. Salmi.

Urpo Kivikari (Kansainvälisen talouden emeritusprofessori): Monta kertaa tänään on tullut mainituksi, että tässä ja tässä vaiheessa puuttuminen on liian myöhäistä. Yläkoulussa on myöhäistä, armeijaan tulovaiheessa on liian myöhäistä. Se on varmaan oikein, että painotetaan varhaisen puuttumisen merkitystä, mutta mielestäni ei kuitenkaan saisi sanoa eikä ajatella, että puuttuminen on liian myöhäistä. Kun asia tai ongelma tulee esille, niin siihen pitää tarttua, vaikka se myöhään tapahtuisikin.

Kysymys asevelvollisuuden suorittamisesta tässä katsannossa mietitytti erityisesti sikäli, että pitäisikö asevelvollisuuden sijasta puhua palveluvelvollisuudesta. Kaikkihan me yhteiskunnassa olemme muiden palvelun varassa ja palkkakin muodostuu siitä, että palvelemme muita ihmisiä. Kun kaikki eivät kelpaa asepalvelukseen, miespuolisistakaan, niin silloin syrjäytyminen saattaa todella olla totaalista, jos tässäkin vaiheessa joutuu yleisestä kulttuurista syrjään. Pitäisi pystyä osoittamaan niille, jotka eivät asepalvelukseen kelpaa, että kyllä heidänkin palvelujaan tämä yhteiskunta voi käyttää hyväkseen ja arvostaa niitä. Olisi hyvin tärkeitä, että tässä vaiheessa ei näitä nuoria miehiä lopullisesti raakattaisi yhteiskuntakelvottomiksi.

Toinen asia, josta sanoisin pari sanaa, on lasten köyhyys ja köyhyyden yleistyminen, joista täälläkin tänään on puhuttu ja esitetty tilastoja. Erään tilaston mukaan meillä on 150 000 köyhää lasta ja voi kysyä, millaisia tulevaisuuden tekijöitä Suomi näistä lapsista mahtaa saada. Joistakin tulee erittäin hyviä, mutta ei varmaan todellakaan kaikista. Tästä voisi vetää sellaisen poliittisen johtopäätöksen, että kun köyhät eivät itse pysty poliittisesti järjestäytymään, heterogeenisena joukkona ja muutenkin, niin voisiko ajatella, että meidän poliittiset puolueemme ottaisivat köyhyysasian tänä vuonna, joka on EU:n köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisen toiminnan merkkivuosi, köyhyyden torjumisen yhteiseksi konsensusasiaksi vähän samalla tavalla kuin maanpuolustus on ollut pitkään ja vähitellen myös ympäristöasia? Poliittiset puolueet voisivat sopia siitä, että hoidetaan rikkaassa maassamme yhdessä köyhyysasiaa, jonka hoitaminen on kaikkien intresseissä.

Puheenjohtaja: Kiitos, professori Kivikari, tämä oli varsin hyvä kommentti, ja luulen, että Puolustusvoimien ylilääkärillä on ainakin tähän ensin mainittuun asiaan välittömästi kommentti.

Asepalveluksen kehittämisestä ja liittämistä koulutustakuuseen

Pentti Kuronen (lääkintäkenraalimajuri, Puolustusvoimien ylilääkäri): Aivan oikein, koskaan ei ole liian myöhäistä, asioihin täytyy aina mahdollisuuksien mukaan puuttua, kun huolia havaitaan. Kyllä yhteiskunnan järjestelmien pitäisi päästä kuitenkin puuttumaan mm. syrjäytymisvaarassa olevien asioihin mahdollisimman aikaisessa vaiheessa – tällöin todennäköisyys onnistua olisi parempi. Puolustusvoimien ja julkisen järjestelmän yhteistyö on tiivistynyt huomattavasti niin sosiaali- kuin terveydenhuollonkin sisällä – puolustusvoimista kotiutettujen perään yritetään katsoa yhteisvoimin entistä tarkemmin. Palaute takaisin puolustusvoimille ei nykyisin ole vielä riittävän hyvä julkiselta

sektorilta ongelmatapauksissa. Siilasmaan työryhmän muistio kannattaa katsoa. Siinä on monipuolisesti otettu kantaa palveluksen kehittämiseen. Vaihtoehtoja asepalveluksellekin tulisi varmaan edelleen kehittää. Siviilipalveluksenkin kehittäminen tulisi olla aktiivista.

Siilasmaan työryhmän raportti on luettavissa osoitteessa:

http://www.defmin.fi/files/1648/suomalainen_asevelvollisuus_plmv2_2010.pdf

Matti Rimpelä (Dosentti, MetrOP-tutkimuksen johtaja): Haluaisin liittää asevelvollisuuden koulutustakuuseen, jatkaa oppivelvollisuutta koulutustakuuna 21. ikävuoteen saakka. Nähdäkseni tulevaisuuden järjestelmän tulee olla sellainen, että asevelvollisuus on osa koulutustakuuseen kuuluvaa koulutusta. Näin varmistetaan 21 ikävuoteen saakka, että jokaisella on koulutusta, työtä, asevelvollisuutta. Asevelvollisuus on osa tätä kokonaisuutta. Kun asevelvollisuus suoritetaan myöhemmin, tämä tarkoittaisi, että yhteiskunta takaa siinäkin tapauksessa 21 ikävuoteen saakka tulevaisuuden kannalta mielekästä tekemistä.

Toiseksi korostan, että lapsen uran olennainen vaihe on 4 - 5 ensimmäistä vuotta, siis raskaudenaika ja siitä seuraavat 4 - 5 ensimmäistä vuotta. Silloin rakennetaan tulevaisuuden perusta. Tähän varhaisvaiheeseen olisi investoitava perhetyötä. Perhetyöntekijät ovat suhteellisen halpoja työntekijöitä verrattuna esimerkiksi niihin 300 - 400 miljoonaan euroon, jotka on kodin ulkopuolelle sijoittamiseen lisätty 2000-luvulla. On suuret perusteet odottaa, että häiriökäyttäytymisen aiheuttamat kustannukset vähenisivät.

Perhetyöntekijöitä tarvitaan

Pirjo Anttila (Sosiaalipediatri, TYKSin lastenklinikan erikoislääkäri): Kiitos erinomaisista alustuksista ja puheenvuoroista. Toimin sosiaalipediatria lastenlinikalla. Meillä on satojen perheiden lapsia kehitysseurannassa. Suurin osa lapsista on kehitysseurannassa vanhempien päihteiden käytön vuoksi, osa lapsista on seurannassa ja tutkimuksissa epäillyn pahoinpitelyn tai seksuaalisen hyväksikäyttöepäillyn vuoksi. Lasten vanhemmat voivat olla työssä käyviä tai työttömiä, ilman ammatillista koulutusta olevia tai korkeasti koulutettuja. Monet lasten vanhemmat ovat todenneet, että he olisivat tarvinneet enemmän lastenhoitoapua silloin, kun lapsi oli pieni ja itkuinen. Lapsen itkuisuus ja vanhempien väsyminen voivat olla lapsen kaltoinkohtelun riskitekijöitä. Tukemalla vanhemmuutta ja tarjoamalla vanhemmille apua juuri silloin, kun he sitä tarvitsevat, vähennämme lapsen riskiä joutua kaltoinkohteluksi. Perhetyöntekijät voisivat auttamalla pienten lasten vanhempia ja tukemalla vanhemmuutta ennaltaehkäistä lasten kaltoinkohtelua. Kaltoin kohdeltujen lasten perheille voimme saada perhetyötä tekemällä lastensuojeluilmoituksen. Monet pienten lasten vanhemmat tarvitsisivat perhetyöntekijöiden apua jo aikaisemmassa vaiheessa, ennen lapsen kaltoinkohtelua.

Puheenjohtaja Toivo T. Salmi: Tähän voisi lisätä sen, että aikanaan 70- tai 80-luvulla, toimiessani Turussa neuvolalääkärinä, oli tavattoman hyvin toimiva aktiivinen puuttumisjärjestelmä, joka oli neuvolan terveydenhoitajat. Järjestelmä, jossa nimenomaan toimittiin siten, että terveydenhoitaja tunsu jokaisen perheen, piirit olivat suhteellisen pieniä ja oli sama terveydenhoitaja. Tällöin oli todella mahdollisuus puuttua heti pieneenkin ongelmaan, joka perheessä on. He olivat myös luottoihmisiä, joihin sitten voitiin ottaa yhteyttä hyvin matalalla kynnyksellä. Ja on hyvinkin tarpeellista nähdä, että tämä järjestelmä on tässä byrokraatisoituneessa terveydenhuollossa ehkä aika paljon menettänyt voimaansa. Mutta uskon, että terveydenhoitajan rooli olisi hyvin tärkeä myös siinä tilanteessa, jossa

Matti Rimpelä on tuonut esiin perhetyöntekijät. Nimenomaan terveydenhoitaja sitten ohjaa nämä perhetyöntekijät oikeaan osoitteeseen ja viemään asiaa eteenpäin.

Rahan säästäminen koulutusyksikköjen kokoa suurentamalla on lyhytnäköistä

Lisa Vartiainen (Suomen Kristillisen yhteiskoulun rehtori): On tullut mieleen, että ”diktaattorit” peräänkuuluttivat pienempiä ryhmiä päivähoidossa ja koulussa. Olen samaa mieltä siitä, että tuki pitää kohdentaa perheisiin, se on ensimmäisellä sijalla. Seuraava paikka, missä lapsi viettää hyvin suuren osan ajastaan, on koulu. Nyt on esitetty tutkimustuloksia esimerkiksi siitä, minkälainen suhde on keskiarvolla ja masentuneisuudella ja miten paljon nuoren syrjäytyminen maksaa yhteiskunnalle. Se hämmästyttää, että kun samanaikaisesti tiedetään, että pienemmät yksiköt ja pienemmät ryhmät olisivat lapsen ja nuoren edun mukaisia, niin yksiköitä vain suurennetaan. Pienempiä kouluja lakkautetaan, suurempia perustetaan, ja se perustellaan säästösyillä. Sellainen säästö on aika lyhytnäköistä. Edustan itse pientä yksityistä koulua, jossa on peruskoulu ja lukio ja jossa on pieniä ryhmiä. Olen saanut seurata urani aikana, mitä merkitystä nuorelle on sillä, että koulu on yhteisö, jossa jokainen henkilökunnassa tuntee jokaisen oppilaan, ja jossa tunnetaan myös perheet, ja jossa voidaan myös tehdä perheiden kanssa työtä. Monia menestystarinoita nousee siitä, ja se antaa ainakin minulle uskoa siihen, että yksi ratkaisu syrjäytymisen estämiseen on nimenomaan se, että kouluyksiköitä pienennetään. Alakoulun puolella luokanopettajat voivat muodostaa luokkayhteisön, mutta niin kuin kuulumme, yläkoulun puolella, jos on suuri koulu kyseessä, niin vaikka olisi pieniä opetusryhmiä, niin yksikään opettaja ei tunne oppilasta niin hyvin, että hän voisi sanoa lapsen hyvinvoinnista mitään. Eli pienet opetusryhmät eivät sinällään riitä, tarvitaan pieniä kouluyksiköitä, joissa kaikki tuntevat toisensa. Tämän viestin kun saisi myös päättäjille menemään.

Kurssimuotoinen vs. luokkamuotoinen koulu

Puheenjohtaja: Tuntuu siltä, että koululaitos on vahvasti tätä mieltä. Mutta haluaisin vielä kysyä äskeiseltä puhujalta sitä, että mikä on koulun maailmassa ajatus siitä, että onko yläkouluun luotu myös tämä malli, jossa ei ole enää luokkayhteisöä, vaan valinnaisia opetusaineita ja erilaisia kurssimuotoisia jaksoja. Eikö vanha luokkayhteisö olisi kuitenkin parempi luokassa ja yhteisöllisyyttä edistävä?

Liisa Vartiainen: Ehdottomasti olen sitä mieltä. Ja myös lukiota ajatellen. Mutta, kuten sanoin, edustan pientä koulua. Meillä on jaksojärjestelmä, eli kurssimuotoinen koulu, mutta koska se on niin pieni kouluyksikkö, niin kouluna se muodostaa yhteisön. Ryhmät yleensä kulkevat yhdessä niin, että vaikka koulu on kurssimuotoinen ja luokaton, niin silti syntyy luokkamuotoinen ryhmä, joka kulkee yhdessä. Siinä yhdistyvät molemmat asiat yhteen.

Kysymys investoinnista

Ilpo Siro (Seminaarin valmisteluryhmän puheenjohtaja): Kysymys Matti Rimpelän alustukseen. Hän toi esiin erinomaisen ajatuksen puhuessaan investoinnista. Jos tehdään investointi, niin investointi ei ole kulu vaan investointi on taseeseen tuleva asia. Tästä tuli mieleeni ajatuksena se, että moottoriteitä meillä rakennetaan elinkaarimallilla, mutta ihmisiä, kun heitä pitäisi varustaa tulevaisuutta varten, niin silloin puhutaan kulusta. Miksei todella voitaisi ajatella niin, että panostaminen lapsiin ja nuoriin on sellaista investointia, joka merkittäisiin taseeseen eikä kuluiksi? Investointi pitää tietysti rahoittaa, mutta se tulee aikanaan takaisin.

Matti Rimpelä: Tuosta meillä on ollut kaupunkien johdon kanssa paljon keskustelua. Investoinnin mahdollisuus loppui silloin, kun menttiin kehysbudjettiin. Tällä hetkellä valtio ja kunnat kehysbudjetoivat yhden vuoden aikavälillä. Lapsiperheiden asiat eivät ole investointiosassa, vaan ne ovat käytöksen puolella. Se tarkoittaa sitä, että saman vuoden sisällä pitää saada tulot ja menot tasattua. Viime vuosina ovat lastensuojelumenot kasvaneet luonnonvoimaisesti. Muihin toimintoihin jää jäännöserä, joka sitten rahoitetaan sillä loppuosalla. Tästä seuraa, että 10 miljoonaa lastensuojeluun, lasten sijoittamiseen kodin ulkopuolelle, on psykologisesti helppo raha, mutta yksi miljoona perhetyöntekijöihin on vaikea raha. Ainoa paikka, missä on selkeästi edetty investointisuuntaan, on Imatra. Siellä kaupunginjohto otti selvästi sen näkemyksen, että perhetyöntekijäin palkkaus on juuri tällainen investointiluontoinen asia, ja se otettiin ulkopuolelta. Sehän oli vain 360 000 euroa vuodessa pienellä paikkakunnalla. Mutta lisämääräraha otettiin sen käyttööbudjetin ulkopuolelta, investointirahoista. Juuri tähän meidän pitäisi nyt päästä, jotta me saisimme sitten 5 – 8 vuoden tähtäimellä tuotto-odotukset häiriö- ja hyvinvointipuolelle. Itse arvioin, että se olisi suurin piirtein tällainen kaari, että jos nyt investoidaan, niin 5 – 8 vuoden kuluttua me saadaan tuottoja, ei ensi vuonna.

Puheenjohtaja: Tämä lienee se raaka tilanne mikä tällä hetkellä kunnan päätöksenteossa on.

Ryhmäkokojen pienentäminen koulussa

Saara Ilvessalo (Ruotsinkielisen opetuslautakunnan jäsen ja ammattikoululautakunnan ruotsinkielisen jaoston varapuheenjohtaja): On käsittämätöntä, että samalla, kun saamme valtiolta rahaa ryhmäkokojen pienentämiseen, rektorit joutuvat tosiasiasa suurentamaan ryhmäkokoja. Näin ei pitäisi olla. Mihin ne nyt oikeasti katoavat?

Liittyen Antero Palajan puheenvuoroon lyhytvankeuksista kannatan arestintyyppistä muutaman päivän lyhytvankeutta rangaistusmuotona nuorille. Myös prosessin on oltava tarpeeksi nopea. Esimerkiksi Espanjassa pienemmistä rikoksista voidaan selkeissä tapauksissa käydä oikeudenkäynti ja tuomita samana päivänä.

Turussa ollaan käynnistämässä neuvolan perhetyötä

Sirpa Kuronen (Palvelujohtaja, Sosiaali- ja terveystoimi, Turun kaupunki): Olen palvelujohtaja ja vastaan lasten ja nuorten sosiaali- ja terveystoimien palveluista. Kiinnittäisin huomiota pariin asiaan, jotka Matti Rimpelä jälleen nosti esille niin, että niihin voi hyvin yhtyä:

Tällä hetkellä on lainsäädännön pohjalta, mutta myös kuntien oman kehittämistyön kautta käynnistymässä se, että neuvola alkaa työskennellä ”vanhaan malliin”. Neuvola jalkautuu kotiin, tehdään kotikäyntejä niin kuin ennen, ja myös Turussa ollaan pikku hiljaa käynnistämässä neuvolan perhetyötä. Vuosibudjetointi on kunnallisen rahoitusjärjestelmän suuri ongelma. Kun on kysymys kehittämistyöstä, siihen tarvittavan kakun irrottaminen on todella vaikeaa.

Minulla on sellainen tuntu, että pikku hiljaa tämä iso laiva on kääntymässä, monella eri tasolla. Lainsäädäntö on muuttumassa ja ennaltaehkäisy on muuttumassa todelliseksi asiaksi myös sitä kautta. Myös kuntien omat kehittämistoimet lasten ja nuorten palveluissa ohjaavat tähän suuntaan. Täällä on useita tuttuja kasvoja lasten Kaste-ohjelman hankkeista tässäkin seminaarissa. Voisin väittää, että lähimmän 5 vuoden aikana tullaan näkemään todellinen muutos, joka pystytään tilastollisestikin ha-

vaitsemaan. Toivon, että me täällä olevat pystyisimme parhaalla mahdollisella tavalla siihen vaikuttamaan. Viesti, joka tulee meidän (kaupungin) toiminnan seurannan kautta, budjettiseurannan kautta ja kansalaiskeskustelun kautta on, että perheet tarvitsevat entistä enemmän tukea. Tämä meidän täytyy järjestää kunnan palvelun kautta. Lainsäätäjät on siihen jo aika hyvin osaltaan vastannut.

Selvitin, minkä verran lasten liikunnan järjestäminen tuo vapaaehtoisia aikuisia mukaan. Vuosittain 10 000 vapaaehtoista aikuista pyörittää Turussa tätä rumbaa erilaisten kenttien hoidossa ja salien reunoilla. Se on sitä hyvää yhteisöllisyyttä.

Lopuksi haluaisin yhtyä professori Kivikarin näkemykseen siitä, että lapsiperheköyhyyden poistamiseksi olisi ryhdyttävä kaikkiin mahdollisiin toimiin.

Puheenjohtaja: Kiitoksia, todella lämmittävä puheenvuoro, että tämä keppihevoseni eli neuvolan palauttaminen entiseen malliin on tapahtumassa.

Syrjäytyminen voi alkaa jo sikiökautena

Marketta Leino (lastenlääkäri TYKS, Lastenkliniikka): Tällä hetkellä toimin keskolassa yhtenä lääkärinä ja näin ollen toimin vastasyntyneiden kanssa. Olemme keskustelleet, milloin syrjäytyminen alkaa. Monilla se alkaa varmasti jo sikiökautena eli me näemme ne perheet, joiden lapset ovat riskissä syrjäytyä jo ennen syntymäänsä, ja joskus tuntuu, että syrjäytymisriski on olemassa jo ennen raskautta. Sen takia haluaisin tuoda esiin sen, että oikeastaan koskaan ei ole liian myöhäistä puuttua syrjäytymiseen. Armeijajäisestä nuoresta voimme ajatella, että hänen syrjäytymiseensä puuttuminen on liian myöhäistä, mutta hän on kuitenkin itse tuleva isä. Armeija kasvattaakin nuorta myös tulevana vanhempana.

Oman ammattini puolesta haluan myös ottaa esille varhaisen vuorovaikutuksen merkityksen lapsen ja nuoren kehitykselle. Siihen koetamme panostaa omassa työssämme. Samalla tavalla kuin Sirpa Kuronen, minäkin haluaisin henkilökohtaisesti äitinä tuoda esiin vielä ”kylä kasvattaa” –mallin. Tämä ns. Laukaan malli on edelleen hyvin pätevä, ja haluan muistuttaa, että me kaikki aikuiset voimme kasvattaa nuoria pitämään huoli toinen toisestaan. Aikuisina ja vanhempina voimme puuttua ruohonjuuritasolla ympärillä oleviin ongelmiin. Tätä ”kylä kasvattaa” –henkeä peräänkuulutan myös meiltä kaikilta.

Tiina Virtanen (yläasteen opettaja ja seiskaluokan valvoja, Turun kaupunki): Pentti Kuroselle kiitos siitä, että hän huomasi sanoa sen yksinkertaisen asian, että sinne koteihin ”tarttis päästä”. Mutta haluaisin pyytää teiltä jonkun erittäin hyvän käytännön vinkin, että millä me päästään sinne koteihin. Esimerkiksi sain kodista vastauksen, että ”Hoitakaa te, mehän ollaan se yhteiskuntaa varten synnytetty”. Toinen esimerkki: ”Voisitteko te siellä koulussa panna sen suihkuun, kun minä en täällä kotona jaksa sitä pakottaa”. Miten me aikuiset ihmiset päästään sinne toisten aikuisten ihmisten koteihin kantamaan sitä vastuuta, kun sitä ei näköjään siellä kanneta?

Matti Rimpelä: Tämän kotiin pääsemisen osalta Imatran perhetyöntekijät kertovat, että he ovat tulleet lastensuojelusta, kontrollipuolelta, perhetyöntekijöiksi. He kertovat kokemuksena, että kun lastensuojelun työntekijänä meni kotiin, niin siellä usein olivat ovet lukossa ja ikkunaverhot alhaalla, ja vasta pitkän koputuksen jälkeen pääsi sisään. Mutta kun menee neuvolan perhetyöntekijänä kotiin,

niin porraskäytävässä tuoksu jo tuore pulla ja kahvi. Tämän takia nostan esiin, että jo raskauden aikana pitäisi perhetyöntekijän tehdä neuvolasta kotikäynti ja sieltä rakentaa perheen tukea.

Nuorisopsykiatrian kysymyksiä

Anders Sandqvist (vastuuyllilääkäri, VSSHP): Edustan nuorisopsykiatriaa ja nythän lähestymme sitä aluetta. Nuorisopsykiatria tavoittaa tällä hetkellä Varsinais-Suomessa noin 7,7 % kohdeväestöstä (13 - 19v.), mikä on oikeastaan turhan paljon. Tämä liittyy siihen että nuorisopsykiatriaan on investoitu aika paljon, mikä on ollutkin tarpeen, koska se oli lähes olematon erikoisala vielä 90-luvun alussa. Mutta jossakin vaiheessa 2000-luvun alussa näytti siltä, että kaikki ongelmat pyritään ratkaisemaan erikoissairaanhoidon kautta. Tämä ei tietenkään ole mahdollista eikä realistista lähimainkaan. Yhdyn kaikkiin aikaisempiin puheenvuoroihin, kiitokset mukaan lukien. Voidakseen hyvin nuoret ja lapset tarvitsevat yksinkertaisia asioita: Ruokaa, lepoa, liikkumista ja ohjattua vapaa-aikaa. Nämä ovat hyvinvointipalvelujen ytimessä ja näitä voidaan kunnissa kehittää hyvin pitkälle ilman, että tarvitaan kovin erikoisia taitoja tai tietoja.

Yhdyn myös siihen, että kun nuori tulee murrosikään, niin on kehityspsykologisesti erittäin huono ajatus rikkoa luokkayhteisöt ja tehdä yläasteesta nuoren näkökulmasta kaoottinen paikka, missä korkeintaan yksi kaappi edustaa nuoren ”omaa aluetta”. Olisi tietenkin paljon parempi, jos voisi olla oma luokka, luokanopettaja ja turvallisempi yhteisö sitä kautta. En tiedä, miksi meidän aikuisten pitää tällaista tarjota nuorillemme. Vahvat pärjäävät tietenkin, mutta heikot kärsivät kyllä tästä ja kärsivät paljonkin.

Kehityspsykologisesti ajatellen kehityksen murtuminen, siis psykiatrinen oireilu, ns. break down, alkaa yleensä murrosiässä. Nuorisopsykiatriassa näemme monenmoista, myöskin sen, että joskus pienelläkin interventtiolla voidaan ahdistunutta ja syrjäytymässä olevaa nuorta auttaa takaisin myönteisen kehityksen reitille. Siinä samassa yhteiskunta voi säästää huomattavia summia. On laskettu että yhden nuoren syrjäytymisen estäminen tuo yhteiskunnalle vähintään 1 M€ . Hoidamme myös niitä nuoria, jotka sairastuvat vakavasti. Nykyisillä hoitomenetelmillä heistä ei tule enää tällaisia bisarreja ihmisiä, joita tuotettiin psykiatriassa vielä parikymmentä vuotta sitten, vaan heillä on paljon paremmat edellytykset liittyä yhteiskuntaan. Heidän mahdollisuutensa pärjätä avoimilla työmarkkinoilla ovat kuitenkin rajalliset, ja he tarvitsevat jonkinlaisia erityisjärjestelmiä. Peräänkuulutan maahamme enemmän sosiaalista yrittämistä. Siis pajatyyppejä työpaikkoja, tavallaan suojatyöpaikkoja, missä vähemminkin tehokas ihminen voi antaa työpanoksensa yhteiskunnalle. Se olisi kohtuullista ja se olisi pitkän päälle investointi.

Suojatyöpaikat tärkeitä väliinputoajille

Tuula Lindberg (erikoissuunnittelija, Länsi-Suomen alueellinen romaniasiain neuvottelukunta, Lounais-Suomen aluehallintovirasto): Hoidan romaniasioita. Olen samaa mieltä edellisen puhujan kanssa. Viime viikon perjantaina tapasin yhden romanitytön kaupassa. Olin menossa viikonloppuostoksille. Hän tuli iloisena minun luokseni ja kertoi saaneensa palkkatuella sellaisen paikan seurakunnasta, että hän hoitaa pieniä konttoriasioita, ja että hänellä on nyt suunnitelmissa lähteä jatko-opiskeluun. Tavallaan kun mietin ja pohdin näitä asioita työkseni, nyt jo yli 30 vuotta, niin todellakin suojatyöpaikat ovat tärkeitä niille nuorille, jotka ovat väliinputoajia. Puhuttiin tuosta ”koko kylä kasvattaa” –mallista. Romanikulttuurissa on niin, että koko suku kasvattaa. Se on yhteisöllisyys, joka vielä on voimassa, mutta sekin on murenemassa.

Mirja Ylenius-Lehtonen (erityisluokan opettaja, Turun opetustoimi): Toimin Luolavuoren koulussa, jossa opetan erityistä tukea tarvitsevia oppilaita. Mukavaa nähdä, että täällä on opetustoimesta mukana monia ihmisiä. On tullut selkeästi esille se, että koulun rooli lasten suojelussa on todella tärkeä. Osallistuin lokakuussa valtakunnallisille lastensuojelupäiville, jossa 1000 osanottajasta noin 10 oli opetustoimesta! Toivon, että seuraavana vuonna osallistujia olisi reilusti enemmän. Täällä pohdittiin, kuinka päästä lasten koteihin, kun huoli herää. Oman kouluni malli on uusi ja tähän asti toiminut hyvin. Koulumme innovoiva rehtori Hannele Mustonen perusti viime syksynä kouluun perhetyön ohjaajan toimen. Perhetyön ohjaaja tekee yhteistyötä opettajan kanssa perheen asioissa. Koulun työntekijällä ei ole sellaista sosiaalityön leimaa, jota pelättäisiin, vaan hänet toivotetaan tervetulleeksi oppilaan kotiin. Perhetyön ohjaaja tukee perheen arkipäivän toimivuutta. Tämä on hyvin ennalta ehkäisevää ja todellista varhaista puuttumista. Perhetyön ohjaaja kuuluu myös koulun oppilashuoltoryhmään. Puheeksi ottaminen ja varhainen puuttuminen ovat haastavia asioita luokanopettajan kohdattavaksi; opettajan koulutuksessa näitä asioita ei mielestäni käsitellä riittävästi. Heittäisin palloa myös opettajankoulutuksen suuntaan.

Luokanopettaja Hanna Kokkala esitteli ansiokkaasti Lions Quest - ohjelmaa. En malta olla mainitsematta, että on olemassa myös muita vastaavanlaisia ennalta ehkäiseviä ohjelmia.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (Stakes) julkaisi v.2005 suomalaisen ”Turvataitoja lapsille” – oppimateriaalin, joka on suunnattu koulun ja päivähoidon käyttöön. Turvataitokasvatuksella pyritään ehkäisemään lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa ja kaltoinkohtelua. Turvataitokasvatuksella vahvistetaan lasten omia taitoja puolustaa itseään ja pitää huolta rajoistaan kiusaamisen, väkivallan, houkuttelun ja ahdistelun tilanteissa. Sillä pyritään vahvistamaan lapsen itsetuntoa, tunne- ja vuorovaikutustaitoja sekä hyviä kaverisuhteita. Lapsia ohjataan huolissaan kääntymään turvallisen aikuisen puoleen. Vastuu lasten turvallisuudesta on meillä aikuisilla. Turvataitokasvatusta toteutetaan yhteistyössä kotien kanssa. Omassa koulussani turvataitokasvatus on käytössä monessa luokassa, koska se on helposti otettavissa käyttöön koulun arjessa. Toivoisin turvataitokasvatuksen laajenevan yhä suuremmalle oppilasjoukolle.

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin huomioiminen lakeja säädettäessä

Hannu Rantala (Paraisten lukion rehtori). Yksi taso, mitä haluaisin sivuta, on päätöksenteko ja ennen kaikkea lainsäädäntö. Sen sijaan, että erilaisten yksittäisten lakihankkeiden kautta lähestyttäisiin nuorten hyvinvointia ja syrjäytymisen ehkäisyä, mielelläni näkisin sen, että joka ainoa laki, joka Eduskunnassa päätöksen tekoon tulee, tarkasteltaisiin lasten ja nuorten hyvinvoinnin näkökulmasta. Jokaisessa lainsäädännön prosessissa olisi vaihe, jossa lasten ja nuorten hyvinvointi tulisi myös esille. Yksi esimerkki on peruskoulu ja perusopetuslainsäädäntö, joka nyt on työn alla. Mielelläni kuulisin myös keskustelua siitä, mitä oppilaan arkipäivään merkitsee se, että yhä nuorempia oppilaita ohjataan valitsemaan ja tekemään valintoja kielten suhteen ja erilaisten valinnaisaineiden suhteen. Eikö suunnan pitäisi olla enemmänkin toiseen suuntaan?

Puheenjohtaja kiitti puheenvuorojen käyttäjiä ja totesi keskusteluun varatun ajan päättyneen.

Näistä puhuttiin

Johtaja Kirsi Paasikoski, Lounais-Suomen aluehallintovirasto

Ote kirjasta Marjaneh Bakhtiari; Mistään kotoisin (ruotsiksi Kalla det vad fan ni vill) s. 150: Maahanmuuttajataustainen nuori totesi, että ”koti oli siellä, missä hän tunsi olevansa tervetullut”. Ei vain siedetty ja kotoutettu.

Nuoret eivät yhtenäinen ryhmä, vaan

- hyvin pärjäävät ja huonosti pärjäävät, syrjäytyneet
- monikulttuurisuus
- maahanmuuttajat tai maahanmuuttajataustaiset
- toivottomuus näköalattomuutta, mikä syrjäytymisen taustalla

Työelämä

- kaikki nuoret eivät suuntaudu työelämään
- kasvua työkyvyttömyyseläkehakemuksissa alle 35-vuotiaiden ryhmässä Kelalle (kuluvana vuonna tähän mennessä jo 1000 hakemusta)
- Varsinais-Suomessa kuntia, joissa nuorisotyöttömyys kasvanut viimeisen vuoden aikana 160 %

Nuorisolaki voimaan 1.1.2011

- Paikallisten viranomaisten monialainen yhteistyö (7a §)
- kuntiin kootaan nuorten ohjaus- ja palveluverkosto, jossa mukana opetustoimi, sosiaali- ja terveystoimi, nuorisotoimi, työhallinto ja poliisihallinto
- myös muita viranomaistahoja voi olla mukana, esim. puolustushallinto, pelastustoimi ja seurakunta
- Etsivästä nuorisotyöstä säädökset lakiin
- Tietojen luovuttaminen etsivää nuorisotyötä varten

Asiantuntijat

- Paljon tietoa, tutkittua tietoa ja asioiden määrittelyä, mutta miten kohtaamme nuoren?
- Iltapäivän aikana kuultu erityisasiantuntijoiden puheenvuoroja eri hallinnonaloilta
- Enää ammattilaiset eivät arvaile toisistaan, vaan tunnistamme jo toistemme terminologian ja siten emme puhu ohi toisiemme
- Tarvitaan dialogisuutta asenteena eikä menetelmänä, jotta päästään aitoon vuorovaikutuksen sekä asiantuntijoiden että nuorten kanssa
- Harva puhujista nuoria; toki onneksi muutama ja erityisesti rohkea nuoren omaa selviytymistä kuvannut oma tarina

Iltapäivän yhteiset opit

Lyhyesti voidaan tiivistää tämän seminaarin yhteinen tahtotila seuraaviin ihan konkreettisiin asioihin:

- Perhetyön ja perheiden tukemisen lisääminen alkaen neuvolaterveydenhoitajien resursoimisesta
- Ryhmäkoot pieniksi sekä päivähoitossa että perusopetuksessa
- Varhainen puuttuminen voimallisesti käyttöön. Siis ei uusia temppejuja, vaan jo todettujen ja tutkitujen menetelmien käyttöön ottoa konkreettisesti.

Siis ei uusia temppuja vaan jo todettujen ja tutkittujen menetelmien käyttöönottoa konkreettisesti. Työ koskee kaikkia hallinnonaloja, mutta hyvällä poikkihallinnollisella otteella voidaan nähdä, että nuorella on tulevaisuus.

Aluehallintovirasto

- Lääninhallitusten toimintojen tilalle perustettiin 1.1.2010 aluehallintovirastot, joista on joko tietoisesti tai oheistuotteena saatu aikaan ”akvaario” poikkihallinnolliselle työotteelle.
- Peruspalvelut, oikeusturva ja luvat vastuualue hoitaa sosiaali- ja terveysministeriön (mukana alkoholihallinto), opetus- ja kulttuuriministeriön, työ- ja elinkeinoministeriön kuluttaja- ja kilpailuasioita, ympäristöterveydenhuollon sekä joitain sisäasiainministeriön ja oikeusministeriön tehtäviä.

Kiitos seminaarin onnistumisesta ”ritareille”. Onneksi he jaksoivat uskoa ja toteuttaa tämän hyvien verkostojensa avulla.

Seminaarin päätössanat

Kulttuuri- ja urheiluministeri Stefan Wallin, Opetus- ja kulttuuriministeriö

Haluan näin seminaaripäivän päätteeksi lausua pari sanaa todella tärkeästä asiasta, jota olette pohtineet todella monipuolisesti ja laajasti täällä tänään, siis nuorten tulevaisuudesta. Voin heti todeta, että tulevaisuus on aina nuorten, teemme mitä tahansa tai olemme tekemättä. Kysymys on kuitenkin siitä, millaisen tulevaisuuden me tarjoamme. Ministerinä edustan valtiovaltaa, joka luo pohjan nuorten tulevaisuuden, ja nuorisoasioista vastaavana ministerinä tunnen tuon vastuun erityisen velvoittavana. Toisaalta tämä on mieluinen vastuu, koska meillä on, niin valtiovallalla kuin seminaariin osallistuvilla – ja monella muullakin – mahdollisuus luoda nuorille hyvä ja valoisia tulevaisuus.

Hyvän tulevaisuuden perustana on turvallinen ja huolehtiva kasvuympäristö. Tämä ympäristö, koti, päiväkotiki, koulu, vapaa-ajan hyvät harrastukset luovat pohjan nuorten tulevaisuudelle. Seminaarinkin ohjelmassa tämä näkyy hyvin, koska puheenvuoron ovat saaneet järjestäytyneen yhteiskunnan tärkeiden instituutioiden edustajat. Tällainen eri osapuolten yhteinen pohdinta, eri alojen yhteistyö on tärkeä tekijä luotaessa edellytyksiä hyvään tulevaisuuteen. Tärkeätä on todellinen yhteistyö hallinnon eri tasoilla, ministeriöistä kuntiin, samoin viranomaisten ja järjestöjen yhteiset ponnistukset. Yhteistyö on niin oleellinen osa nuorten asioiden hoitoa, että nuorisolakiin lisätään säännökset paikallisten viranomaisten monialaisesta yhteistyöverkostosta sekä etsivästä nuorisotyöstä ja siihen liittyvästä tietojen luovuttamisesta – laki tulee voimaan ensi vuoden alusta. Tärkeää on myös yhteistyö kotien kanssa.

Lasten ja nuorten kuunteleminen ja kuuleminen

Erityisen merkittävää on lasten ja nuorten kuuleminen, ehdottomasti myös kuulemisen huomioon ottaminen, ja myös nuorten ottaminen mukaan todelliseen päätöksentekoon ja toimintaan. Itse asiassa nuorten kuuleminen on lain velvoittamaa, koska nuorisolain kahdeksas pykälä sanoo, että nuorille on järjestettävä mahdollisuus osallistua paikallista ja alueellista nuorisotyötä ja -politiikkaa koskevien asioiden käsittelyyn ja lisäksi nuoria on kuultava heitä koskevissa asioissa. Nuorten kuuleminen voidaan järjestää monella tavalla. Nuorten osallistuminen kunnan nuorisotyön ja -politiikan valmisteluun voidaan järjestää esimerkiksi niin, että nuorisolautakunnat tai muut nuorisoasioita käsittelevät lautakunnat kuulevat nuorisoa tehdessään päätöksiä. Muita, erityisesti nuorten omia vaikutuskanavia, ovat nuorisovaltuustot ja muut vastaavat vaikuttajaryhmät, verkkopohjaiset kuulemisjärjestelmät sekä peruskouluihin rakentuvat demokratiakasvatus- ja vaikuttamisjärjestelmät.

Nuorten kuuleminen ja mukaanotto päätöksentekoon tuottaa hedelmää, jos nuoret ovat valveutuneita ja aktiivisia. Useimmilla nuorilla on paljon harrastuksia ja he ovat aktiivisia. Perinteinen järjestötoiminta, esimerkiksi partiotoiminta tai urheilu, vetää vielä puoleensa, vaikka mediassa on otettu esille nuorisojärjestöjen jäsenmäärien lasku. Tutkimusten mukaan nuoret ovat pysyneet mukana järjestöissä melkein yhtä paljon kuin ennenkin. Tosin osallistumisen muoto on usein muuttunut. Tänä päivänä lyhyet projektit ja toiminnan joustavuus koetaan tärkeämmäksi kuin sitoutuminen perinteiseen järjestötoimintaan. Nuorten aktiivinen harrastustoiminta luo pohjan aktiiville kansalaisuudelle ja on perusta nuorten syrjäytymisen estämiselle, ennen järeämpiä keinoja. Esimerkkinä näistä keinoista on muun muassa etsivä nuorisotyö, jota koskeva laki tulee voimaan siis ensi vuoden alusta, kuten jo edellä kerroin. Etsivä nuorisotyö on osoittautunut sekä tehokkaaksi että nuorten arvosta-

maksi. Turvallinen aikuiskontakti oikeaan aikaan voi merkitä myönteistä uutta alkua nuorille, jotka ovat vaarassa syrjäytyä tai ajautua kohti vakavia ongelmia. Tuhannet nuoret ovat parin vuoden aikana orientoituneet takaisin merkitykselliseen arkeen etsivän nuorisotyön avulla.

Aikuisten antaman esimerkin voima

Seminaarissa on pohdittu, mitä tarkoittaa käsite "syrjäytynyt lapsi ja nuori". Syrjäytyminen on käsitteenä hankala, koska se voidaan käsittää monella tavalla ja tarkoittaa erilaisia asioita. Voidaan kuitenkin sanoa, että osa nuorista on osaton jostakin tärkeästä asiasta ja siinä mielessä syrjäytynyt. Osa syrjäytymisestä johtuu köyhyydestä, osa muista tekijöistä, kuten yksinäisyydestä. Jopa nettiriippuvuus voi aiheuttaa syrjäytymistä. Syrjäytymiseen liittyy usein alkoholin ja jopa huumeiden käyttöä.

Alkoholista, tupakasta ja huumeista täytyy kuitenkin todeta, etteivät ne ole vain syrjäytyneiden nuorten ongelmia. Riippuvuus voi johtaa jopa syrjäytymiseen. Joka tapauksessa myös vähäisempi käyttö aiheuttaa melkoisia ongelmia. Yleensä ajatellaan, että hyvät harrastukset pitävät nuoret kaidalla tiellä, mutta paradoksaalisesti aikoinaan havahduttiin siihen, että reippaat nuoret urheilijat voivat käyttää rajusti myös alkoholia, tupakoida ja nuuskata. Eikä dopingin käyttökään ole tuntematonta. Tällainen käyttäytyminen voidaan selittää niin, että nuoret kokeilevat rajojaan, toisin sanoen riskien otto on osa aikuisuuteen kasvamista. Siksikin on pakko alleviivata, että nuorten kanssa toimivien aikuisten antama esimerkki on tärkeä signaali – tupakoiva tai nuuskaava valmentaja tai nuorisotyöntekijä ei ole vakuuttava raittiuskasvattaja. Vastaavasti raittiutta vaaliva ja raittiustyötä tekevä hevirockbändi voi olla kullanarvoisena esimerkkinä nuorille: äänekkääseen ja vauhdikkaaseen vapaa-aikaan ei tarvita ylimääräisiä virikkeitä, kuten alkoholia tai tehopiristeitä. Mainonnan vastuu on suuri, koska mainosten mielikuvilla vaikutetaan myös elämäntapavalintoihin, kuten tupakointiin tai alkoholinkäyttöön. Nuorten on löydettävä itse rajansa, mutta aikuisten, koko yhteiskunnan, on kerrottava mikä on sallittua ja suotavaa, mikä ei. Nuorten parissa toimivia aikuisia pitää tukea tällaisessa ennaltaehkäisevässä työssä ja tehdä selväksi heille, millainen toiminta on suotavaa – mieluummin yhteistyössä kuin rankaisemalla esimerkiksi sillä, että nipistetään pois valtion avustuksia.

Onko aikuisten syytä olla huolissaan nuorten internetin käytöstä?

Nuorten tulevaisuuden kannalta sähköinen tiedonvälitys, kuten internet, kännykkä, Facebook, twitterit ja muu kaltaisensa, ovat lähes avaintekijöitä. Kehitys on ollut tavattoman nopeaa. Siksi monet vanhemmat ovat hyvin huolissaan lasten ja nuorten internetinkäytöstä. Internetin käyttöön voi syntyä sosiaalinen riippuvuus, jossa reaali maailman aktiviteetit ja todelliset ihmissuhteet korvautuvat virtuaalisilla – toisaalta se voi antaa mahdollisuuden osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon, sen kautta voi löytyä hyviä harrastuksia. Kysymys on siis siitä, miten ja kuka näitä tehokkaita välineitä käyttää. On hyvä muistaa, että samanlaista on aina ollut kun tulee uusia välineitä. Puhelimen, elokuvan, radion kuin televisionkin vaaroista varoiteltiin nuoria ja erityisesti nuorison kasvattajia. Jossakin mielessä näistä vaaroista voi vieläkin varoittaa: mitä vaikuttaa nuorten maailmankuvaan erilaisten kilpailujen ja niin sanottujen tosi-tv -ohjelmien pudottamispelit, joissa olennaisena osana on ihmisten nolaaminen ja syrjäyttäminen

Liikkuva koulu-hanke on suunnattu kaikille, huippu-urheilijoidenvalmennus on oma kysymyksensä

Vaikka nuorten harrastaminen on yhtä aktiivista kuin ennenkin, on siinä selvästi havaittavissa muutoksia. Yli 15-vuotiaat ovat yhtä tiukasti harrastuksissa kuin järjestöissäkkin, mutta nuoremmat, 10 - 14 -vuotiaat eivät enää halua olla mukana varsinaisessa järjestötoiminnassa. Sen sijaan he haluavat harrastaa aktiivisesti muun muassa erilaisia liikuntalajeja. Nuorten tulevaisuuden kannalta on tärkeää,

että tämänikäiset liikkuvat paljon, "kaikki pelaa" -periaatteella. Olemme valtiovallan puolesta panostaneet kaikkien oppilaiden, aktiivisten ja vähemmän aktiivisten, liikkumiseen uuden Liikkuva koulu-hankkeen avulla. Tarkoituksena on siis aktivoida jokainen oppilas liikkumaan koko koulupäivän aikana, ei ainoastaan liikuntatunneilla. Todellinen liikkuminen on välttämätöntä terveydenkin kannalta, vastapainona sosiaalisessa mediassa roikkumiselle. Varusmiesten huono kunto on esimerkiksi puolustusvoimissa havaittu, eikä siihen ole muuta lääkettä kuin aktiivinen liikunta.

Toinen kysymys on tietenkin se, missä iässä pitäisi saada potkua tuleville huippujalkapalloilijoille, jääkiekkoilijoille ja muille huippu-urheilijoille? Urheilun ja urheilijan tulevaisuudelle on tärkeää, että into säilyy ja mahdollisimman moni pääsee kokeilemaan kykyjään, koska todelliset kyvyt voivat kypsyä vasta lähempänä aikuistumista. Näin liian nuorena kelkasta putoaminen voi vaikuttaa jopa kansalliseen itsetuntoon, sen lisäksi että se muokkaa nuoren itsensä minäkuvaa.

Seuraava nuorisopolitiikan kehittämisohjelma pannaan vireille vuonna 2011

Tässä vaiheessa, kun ensi keväänä on edessä eduskuntavaalitkin, voin luottavaisena sanoa, että valtiolta tulee tekemään voitavansa nuorten tulevaisuuden eteen. Tämän hallituskauden aikana nuorisotyön veikkausvoittovarot ovat kasvaneet 35 prosentilla, siis 12,5 miljoonaa euroa. Nuorisolaki määrää valtioneuvoston hyväksymään joka neljäs vuosi nuorisopolitiikan kehittämisohjelman. Ensimmäinen kehittämisohjelma tehtiin vuosiksi 2007 – 2011 ja edessä on ensi vuonna seuraavan laatiminen, kohtuullisen hyvin toimineen Lanukkeeksi tuttavallisesti kutsutun ohjelman seuraajaksi. Kehittämisohjelman tekoon osallistuu perinteisesti eri ministeriöt ja kaikki nuorisotyön ja -politiikan keskeiset tahot. Omasta ja valtiovallan puolesta toivon, että yhdessä voimme antaa nuorille valoisan tulevaisuuden.

TIIVISTELMÄ

Ajatus syrjäytymisen ja nuorison pahoinvoinnin torjumiseksi syntyi Konstantinus Suuren Ritarikunnan piirissä vastauksena 2008 Suomea järkyttäneeseen koulusurmaan. Tavoitteena oli järjestää mahdollisimman monipuolinen ja korkeatasoinen seminaari, jossa tarjoutuisi eri ammattiryhmien edustajille tilaisuus vuorovaikutukseen ja tiedonjakamiseen. Jotta tämä toteutuisi, alustajille oli annettu aikaraja ja ennalta valmistetut kysymykset. Seminaari päättyi vapaaseen yhdessäoloon Turun yliopiston tiloissa. Kun muiden asiantuntijoiden lisäksi saatiin Lounais-Suomen aluehallintoviraston johtaja pitämään loppuyhteenveto, tuntui siltä, että alustajista ja asiantuntijoista koostuneen yleisön toimenpideehdotukset tulivat kuulluiksi silläkin tasolla.

Tilaisuutta juhlisti myös ministeri Stefan Wallin puheenvuoron käyttäjänä ja valtiovallan edustajana. Seminaarin toteutumisen mahdollisti Turun yliopiston, Lounais-Suomen aluehallintoviraston, Turun Sanomien ja työpanoksensa lahjaksi antaneiden alustajien tuki OCM:n omien jäsenten panoksen lisäksi.

Yhteenvetoa seminaarin annista on vaikea tehdä sen rikkaan annin vuoksi. Olihan siinä mukana koulun ja kasvatuksen asiantuntijoita samoin kuin oikeuslaitoksen ja poliisin näkökulma sekä kirkon ja puolustuslaitoksen edustajat unohtamatta työhallinnon ja harrastustoiminnan edustajia. Salin täysi yleisökin koostui asiantuntijoista, jotka seminaarin loppukeskustelussa antoivat oman arvokkaan panoksensa.

Loppuyhteenvetoon pitänyt johtaja Kirsi Paasikoski tiivistä seminaarin yhteisen tahtotilan konkreettisiin tavoitteisiin seuraavasti:

1. Perhetyön ja perheiden tukemisen lisääminen alkaen neuvolaterveydenhoitajien resursoimisesta
2. Ryhmäkokojen pienentäminen sekä päivähoitossa että perusopetuksessa.
3. Varhaisen puuttumisen voimallinen käyttöönotto

Siis ei uusia temppuja vaan jo tutkittujen ja todettujen menetelmien käyttöön ottoa konkreettisesti. Tämä työ koskee kaikkia hallinnon aloja ja siinä tarvitaan poikkihallinnollista otetta. Vuonna 2011 voimaan tuleva nuorisolaki edellyttääkin paikallisten viranomaisten monialaista yhteistyötä.

Koko seminaarin johtoteemana oli yhteistyön edistäminen eri alojen osaajien kesken. Tämä dialogisuus teorian ja käytännön välillä näkyi jo kunkin osa-alueen edustajien valinnan kohdalla. Käytännön työntekijän puheenvuoro seurasi aina tieteellistä ja hallinnollista näkökulmaa.

E erityisen tärkeänä koettiin syrjäytymiskäsitetä määriteltäessä sen laaja-alaisuus ja se, kenen kannalta asiaa tarkastellaan. Nuori ei ole vain hallinnollisten toimenpiteiden kohde. Ilman aitoa dialogia ei synny kestävää yhteistyötä.

Yleisön keskuudesta nousi esiin myös toivon näkökulma. Pienetkin perusterveydenhuoltoon sisältyvät puuttumiset voivat auttaa nuorta selviytymään. Vaikka varhainen tuki olisi puuttunutkin, koskaan ei saa ajatella, että on liian myöhäistä tarttua ongelmaan.

SAMMANFATTNING

Som ett svar på den tragiska skolmassaker som skakade Finland år 2008 föddes inom Konstantin den Stores riddarorden idén att börja arbeta för att motverka utslagning och misär bland unga.

Målet var att arrangera ett så mångsidigt och högklassigt seminarium som möjligt, där representanter för olika yrkesgrupper kunde mötas och utbyta information. För att uppnå detta fick seminariedeltagarna en tidsgräns och en uppsättning frågor att förbereda sig utgående ifrån. Med ett sammanfattande slutanförande kunde de deltagande experternas och publikens åtgärdsförslag förmedlas också till denna beslutsnivå. Seminariet avslutades med fri samvaro i Åbo universitets utrymmen.

Även statsmakten var representerad vid seminariet genom minister Stefan Wallin som också gav ett anförande. Seminariet kunde förverkligas tack vare insatser från Åbo universitet, Turun Sanomat, Regionförvaltningsverket i Sydvästra Finland och föredragshållarna, som deltog på frivillig basis, samt OCM:s egna medlemmar.

Det är svårt att göra ett heltäckande sammandrag av det rika utbyte som seminariet gav. Bland deltagarna fanns experter i uppfostran och från skolvärlden, från polisen och rättsväsendet, från kyrkan och försvaret – för att inte glömma representanter för arbetsförvaltningen och fritidsverksamheten. Även den mångtaliga publiken bestod av experter som gav viktiga bidrag till den sammanfattande diskussionen.

Direktör för regionförvaltningsverket i Sydvästra Finland Kirsi Paasikoski sammanfattade seminariets gemensamma vision i följande konkreta målsättningar:

1. Att stärka stödarbetet för familjer genom att bl.a. öka rådgivningssjuksköterskornas resurser
2. Att minska gruppstorlekarna både i dagvården och i grundskolan
3. Att öka resurserna för tidig intervention

Inga nya trick alltså, utan ett konkret ibruktage av välbeprövade och utforskade metoder. Det här arbetet berör alla administrativa nivåer och kräver ett gränsöverskridande närmandesätt. Den ungdomslag som träder i kraft år 2011 förutsätter likaså lokalt samarbete mellan olika myndigheter.

Att främja samarbetet mellan olika aktörer på området var ett centralt tema för seminariet. Denna dialog mellan teori och praktik syntes redan i programupplägget: vetenskapliga eller administrativa synpunkter följdes alltid av inläggen från experter som arbetar med ungdomsfrågor i praktiken.

Seminariet lyfte fram vikten av att diskutera den mångsidighet som frågan om utslagning uppvisar samt frågan om vems synvinkel som lyfts fram. En ung människa är alltid mer än endast ett föremål för administrativa åtgärder och utan dialog föds inget hållbart samarbete.

Från publikens håll lyftes även hoppets synvinkel fram. Även små åtgärder från grundhälsovården kan hjälpa en ung människa att klara sig. Även om stöd saknats tidigt i livet får man aldrig utgå från att det är för sent att ta itu med problemen.

SUMMARY

In 2008 there came up an idea of collecting some thoughts on how to prevent young persons' social exclusion and unwellness. The idea came up among the Turku members of Ordo Sancti Constantini Magni, OCM, as an answer to the shocking school massacre which had earlier taken place in Finland.

The goal was to organize a diversified seminar on the highest possible level with the aim to increase the cooperation of various interest groups and their experts. When choosing the participants a dialogue between theory and practice was aimed at. After the scientific or administrative point of view there was a speech by a representative of the practical level. In order to succeed, the time limit and the questions were given beforehand to the participants.

We also had a distinguished guest from the government: the minister of culture Mr. Stefan Wallin gave a speech in the seminar. The seminar was supported by the University of Turku, the Regional State Administrative Agencies of South-western Finland and the local leading newspaper Turun Sanomat. The participants as well as the members of OCM supported the seminar by giving their time and engagement.

It is difficult to summarise the seminar briefly as there were so many aspects present. There were experts of education as well as the representatives of the police, the department of justice, the church, the military defense, employment administratives and also the representatives of free time activities. In the closing discussion also the audience gave a strong input to the seminar.

The director of the Regional State Administrative Agency, Ms. Kirsi Paasikoski, gave the conclusion speech, which was important in order to disseminate the information and the proposals this seminar had put together. She summarised the common aims:

1. Families should be supported by increasing the number of nurses in child health centres
2. The number of pupils in classrooms and in daycare groups should be reduced
3. If problems occur, early stage intervention and help should be used immediately

The seminar did not offer any new tricks, but stressed the concrete use of the methods already available in our society. This work concerns all the fields of administration. There will be a new law of youth in 2011, which also includes a demand of cooperation of different local authorities. The participants also stressed that a young person should not be only a target of administrative actions. Without a genuine dialogue there is no strong and solid cooperation. The audience also reminded about hope. Even the very small improvements in health care could help a young person to survive. We may never think that it is too late to grab and solve the problems.

Liite 1: Anna nuorelle tulevaisuus seminaarin ohjelma

Pe 29.10.2010 Turun yliopisto/Tauno Nurmela-Sali

Päivän puheenjohtaja professori Toivo T. Salmi

13.00	Avaus, Rehtori Keijo Virtanen, Turun Yliopisto
13.15	Syrjäytyminen, tutkimusjohtaja Hanna Lagström, Turun Lapsi ja nuorisotutkimuskeskus
Lapsuus ja koulu	
13.30	Kansliapäällikkö Kari Välimäki, Sosiaali- ja terveysministeriö
13.45	Dosentti Matti Rimpelä, MetrOP-tutkimuksen johtaja
14.00	Akatemiaprofessori Erno Lehtinen, Turun yliopisto
14.15	Minun näkemykseni, luokanopettaja, Lions Quest-kouluttaja Hanna Kokkala, Turun kaupunki
Oikeus ja poliisi	
14.25	Hovioikeuden presidentti Antero Palaja, Turun hovioikeus
14.40	Poliisiylijohtaja Mikko Paatero, Sisäministeriö
14.55	Minun tarinani, vanhempi rikoskonstaapeli Sami Isoniemi/Vaasan poliisilaitos
15.10	Kahvi
Kirkko ja kasarmi	
15.45	Emeritus arkkipiispa John Vikström
16.00	Lääkintäkenraalimajuri Pentti Kuronen, Puolustusvoimat
16.15	Minun näkemykseni, kasvatuksen teologi Heikki Arikka, Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymä
Työ, vapaa-aika ja vapaaehtoistyö	
16.25	Ylijohtaja Tuija Oivo, Työ ja elinkeinoministeriö
16.40	Nuorisotyön päällikkö Juuso Peura, MLL
16.55	Minun näkemykseni, liikuntalautakunnan puheenjohtaja Saara-Sofia Sutela, Turun kaupunki
17.00	Keskustelu
17.45	Loppupuheenvuoro, johtaja Kirsi Paasikoski, Lounais-Suomen aluehallintovirasto
18.00	Buffet
18.30	Valtiovallan tervehdys, kulttuuri- ja urheiluministeri Stefan Wallin, Opetus- ja kulttuuriministeriö
19.00	Tilaisuus päättyy

Liite 2. OCM – Mitä se on?

Puheenjohtaja Timo Joutsamo

Toisen maailmansodan jälkeen Eurooppa oli täynnä kärsimystä, hätää ja avuntarvetta. Tilanne synnytti julkisen vallan sosiaalipolitiikan lisäksi suuren joukon vapaaehtoisia avustusjärjestöjä, joiden tavoitteena oli eri tavoin lievittää ympärillään näkemäänsä hätää. Tilanteen haasteet nähtiin myös sodan ulkopuolelle jääneessä Sveitsissä, jossa joukko liikemiehiä ja tiedemiehiä kokoontui Richard Guyer-Frey'n johdolla v. 1953 keskustelemaan uudentyyppisen avustusjärjestön perustamisesta.

Guyer-Frey oli ilmeisen kiinnostunut historiasta ja oli sitä mieltä, että sodanjälkeinen Eurooppa eli samantyyppistä murrosaikaa kuin Konstantinus Suuren aika (keisarina v.306-337) oli ollut. Keisarin pyrkimyksissä lujittaa liitoksissaan natisevaa imperiumia kristinuskon avulla nähtiin piirteitä, joista omana aikana olisi pitänyt ottaa oppia. Toisaalta myös Konstantinuksen kirkkopoliittiset aloitteet nähtiin sellaisiksi, joista olisi paljon opittavaa. Näin OCM keskittyi alkuvuosinaan hyvin vahvasti Konstantinuksen persoonaan ja elämäntyöhön ja siihen liittyen myös Bysantin kulttuurin ja perinteen merkitykseen nykyiselle Euroopalle. Tähän kaikkeen oli olemassa myös tietynlainen historiallinen tilaus, koska 29.5.1953 tuli kuluneeksi 500 vuotta yhdestä Euroopan historian merkittävästä käännekohdasta, Konstantinopolin valtauksesta.

OCM perustettiin yllämainittuna päivänä, ja Konstantinuksesta ja hänen perinnöstään tuli tavallaan järjestön ensimmäinen peruspilari. Alkuaikojen toiminta keskittyi ennen muuta sotapakolaisten taloudelliseen sekä henkiseen tukemiseen ja auttamiseen. Kylmän sodan kahtia repineessä Euroopassa nähtiin myös tarpeelliseksi aloittaa idän ja lännen välinen vuoropuhelu ja tätä kautta ilmeisesti myös ekumenia alkoi tulla mukaan ritarikunnan toimintaan. Ekumenia korostuu edelleen OCM:n toiminnassa hyvin voimakkaasti. OCM on ainoa ritarikunta, joka hyväksyy jäsenikseen kaikkiin kristillisiin kirkkokuntiin kuuluvia henkilöitä.

Ristiretkiajan hengelliset ritarikunnat muodostavat ritarikunnan toisen peruspilarin. Näiltä omaksuttiin järjestön organisaatio, jossa paikalliset yhdistykset (komturiat) kuuluvat valtakunnalliseen eksarkaattiin, joka puolestaan on kansainvälisen OCM Internationalin jäsen. Tunnetuimmat keskiaikaiset ritarikunnathan ovat Palestiinassa perustetut Tempeliherrain ja Johanniittojen ritarikunnat sekä Saksalainen ritarikunta. Historia tuntee nämä ja lukuisat muut hengelliset ritarikunnat ennen muuta taistelujärjestöinä; jonkinlaisina aseellisina munkkikuntina, joiden ainoana tehtävänä oli Pyhän maan suojeleminen islamia vastaan. Mutta kaikilla näillä ritarikunnilla oli oikeastaan alun perin päämääränään Palestiinaan saapuvien tuhansien pyhiinvaeltajien auttaminen ja suojeleminen. Niinpä esim. Johanniitat tunnettiin myös hospitaaliveljien nimellä, mikä viittaa heidän laajaan sairaalatoimintaansa. Nykyaikaiset ritarikunnat, kuten OCM, ovat omaksuneet näiltä esikuviltaan, organisaation lisäksi, tämän toimintamallin. Pyritään auttamaan kaikkein vähäosaisimpia juuri siellä missä eniten tarvitaan.

Ritarikunnalla on tällä hetkellä n. 550 jäsentä kaikkiaan yhdeksässä maassa. Oma eksarkaatti on kuudessa maassa (Suomi, Kreikka, Ruotsi, USA, Venäjä ja Kanada), jonka lisäksi yksittäisiä komturioita on Saksassa, Itävallassa ja Tsekin tasavallassa. Eksarkaatti voidaan perustaa vasta sitten kun maassa on useampia komturioita. Suomi on ollut hyvin vahvasti edustettuna ritarikunnassa alusta lähtien, Suomen eksarkaatti on tälläkin hetkellä selkeästi kaikkein suurin, kaikkiaan kymmenessä komturiassa on lähes 250 jäsentä. Suomen vahvan roolin takana on yksi mies, Yrjö von Grönhagen, joka oli ritarikunnan alkuvuosikymmenien erittäin vahva vaikuttaja.

Mitä sitten on tehty? Ritarikunta avustaa vuosittain hengellisen suojelijansa, Aleksandrian patriarkaatin kautta erityisesti niiden afrikkalaisten maiden lapsia, joissa on kristittyjä vähemmistöjä. Ritarikunnan kansainvälisesti ehkä merkittävin saavutus on ollut turkulaisten lastenlääkärien Tuomas Peltosen ja Matti Sillanpään johtaman Pedekos - Akatemian osallisuus YK:n yleiskokouksen hyväksymän vetoituksen aikaan saamiseen, joka kieltää lasten kaikkinaisen osallistumisen sotatoimiin. Kansallisella tasolla eri maiden eksarkaatit ja komturiat ovat toteuttaneet monia kansallisesti merkittäviä ohjelmia lasten hyväksi. Mainittakoon tässä vain muutama esimerkkiä oman komturiamme toiminnasta; pari menestyksestä hyväntekeväisyyskonserttia sydänlasten hyväksi sekä saamenkielisen aapisen toimintustyö.

Mistä koko Suomea pari vuotta sitten kohahduttaneet koulujen ampumatapaukset kertovat? Mikä yhteiskunnassa on vikana? Keillä on suurin riski ajautua pahoinvoinnin tai huono-osaisuuden kehään? Mitä syrjäytyminen on, ja mistä se johtuu? Syrjäytymisen euromääräinen hinta on laskettu, mutta onko siinä kaikki? Mitä on jo tehty? Mitä tuloksia on saatu näistä projekteista? Millä tavalla yksittäisiä vakavassa syrjäytymisvaarassa olevia nuoria on voitu auttaa?

Huipputason asiantuntijat pohtivat näitä kysymyksiä tässä teoksessa. Siihen on otettu 17 puheenvuoroa ja niiden pohjalta Anna nuorelle tulevaisuus-seminaarissa käyty keskustelu. Asiaa tarkastellaan viimeaikaisen tutkimustiedon sekä käytännön työssä saatujen kokemusten pohjalta. Tämä kaikki on ollut mahdollista tapahtumassa, jonka kuulijat myös olivat yhteiskunnallisia vaikuttajia ja nuorten kysymysten asiantuntijoita. Todennäköisesti ensimmäistä kertaa tämän teeman ympärille oli kokoontunut näin monipuolinen poikkihallinnollinen asiantuntijajoukko.

Anna nuorelle tulevaisuus-seminaari pidettiin lokakuun lopulla 2010 Turun yliopistossa, ja sen oli järjestänyt OCM-ritarikunnan Varsinais-Suomen yhdistys. Kirjan tarkoituksena on tarjota seminaariin osallistuneille ja muille aiheesta kiinnostuneille monipuolista asiantuntijataison tietoa ja inspiraatiota jatkaa tämän aiheen käsittelyä. Kirja toimii myös ajankohtaisena lähdeteoksena.

Internet: www.utu.fi/cyri

Lounais-Suomi
Aluehallintovirasto

TURUN
LAPSI- JA
NUORISOTUTKIMUSKESKUS

